

CIVIL SZEMLE

WWW.CIVILSZEMLE.HU

X. ÉVFOLYAM I. SZÁM

■ **ELMÉLETILEG**

KÖZVETÍTÉS ÉS PARTNERSÉG

(Csikós Tímea–Tóth László)

■ **KÖZÖSSÉGEK ÉS CIVIL TÁRSADALOM**

A CIVIL SZERVEZETEK ÉS AZ EMBERKERESKEDELEM

(Száraz Krisztina)

■ **TÁRSADALOM ÉS ÁLLAM**

EURÓPAI UNIÓS PÁLYÁZATI FORRÁSOK

A NYUGAT-DUNÁNTÚLI ÉS A GYŐRI NONPROFIT SZERVEZETEK KÖRÉBEN

(Dr. Reisinger Adrienn–Hajós Barbara)

■ **VILÁG-NÉZET**

**„A TÁRSADALMI VÁLLALKOZÁSOKÉ A JÖVŐ”:
TÁRSADALMI VÁLLALKOZÁS A BRIT NONPROFIT
SZAKPOLITIKÁBAN, 1997–2008**

(Dr. Paola Grenier)

**‘STEP FORTH THE SOCIAL ENTREPRENEURS’:
SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN UK VOLUNTARY
SECTOR POLICY, 1997–2008**

(Dr. Paola Grenier)

**EGY EURÓPAI ÖSSZEFOGÁS KERETÉBEN KIDOLGOZOTT
KÉPZÉSI PROGRAM TAPASZTALATAI**

(Dr. Sivák József)

**THE EXPERIENCES OF A TRAINING PROGRAM ELABORATED
IN EUROPEAN COOPERATION**

(Dr. József Sivák)

■ **KISEBBSÉGEK ÉS CIVIL TÁRSADALOM**

HAGYOMÁNYOK FELELEVENÍTÉSE SOLYMÁRON.

KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS NEMZETISÉGI HAGYOMÁNYOK ALAPJÁN

(Hartmann Hilda)

CIVIL SZEMLE

Szerkesztőbizottság

Bella Anna, Harsányi László, Kirschner Péter, Kuti Éva,
Marschall Miklós, Miszlivetz Ferenc, Nagy Ádám

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő	Nizák Péter
Rovatszerkesztők	Csongor Anna (Társadalom és állam) Kákai László (Visszahatás) Péterfi Ferenc (Közösségek és civil társadalom) Sebestény István (Világ-nézet)
Képszerkesztő	Gönczö Viktor
Online szerkesztő	Bod Levente

Cikkjavaslatokat, ötleteket, véleményeket a civilszemle@gmail.com címre várunk.
Előfizethető a www.civilszemle.hu címen

Támogató

Emberi Erőforrások Minisztériuma, Nemzetiségi és Civil Társadalmi Kapcsolatokért Felelős
Helyettes Államtitkárság

EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA, NEMZETISÉGI
ÉS CIVIL TÁRSADALMI KAPCSOLATOKÉRT FELELŐS
HELYETTES ÁLLAMTITKÁRSÁG

Kiadó

CIVIL SZEMLE ALAPÍTVÁNY

www.civilszemle.hu

1137 Budapest, Pozsonyi út 14.

Tel./fax: (+36-1) 221-8099

E-mail: civilszemle@gmail.com

Felelős kiadó: Nizák Péter kuratóriumi elnök

Tördelőszerkesztő: Erlei & Társa Bt.

Készült a Pharma Press Nyomdában

Felelős vezető: Dávid Ferenc

ISSN 1786-3341

Fotó/Michael Colello

KÖZVETÍTÉS ÉS PARTNERSÉG

– Civil szervezetekkel való együttműködés az alapvető jogok biztosának új típusú gyakorlatában

Csikós Tímea–Tóth László

Bevezetés

■ Az alapvető jogok biztosa régi-új intézmény a magyar alkotmányos kultúrában: bár az ombudsmani jogvédelem 1995 óta működik hazánkban, a struktúra jelentős átalakuláson ment át az eltelt csaknem két évtizedben. (Az eredeti ombudsmantörvény még 1993-ban született meg.) Az állampolgári jogok biztosa és a vele egyenrangúként tevékenykedő szakombudsmanok, az adatvédelem, a kisebbségi jogok, majd legfiatalabbként a jövő nemzedék alapvető jogai felett őrködő biztosok helyett az ombudsmannak 2012. január 1-jétől megújult, immáron egységes intézményi-szervezeti keretek között kell el látnia jogvédő feladatát. A megújulás elképzelhetetlen az integráció nélkül, ez az integráció pedig nem csupán a szervezeti formák egységesítését, hanem a korábban felhalmozott tudások integrálását is megköveteli.

Különös jelentőséggel bír ebből a szempontból a korábbi általános biztos és szakombudsmanok civil szervezetekkel kialakított kapcsolatrendszerének egységes kapcsolati hálóvá transzformálása, hiszen ennek a szektornak a képviselői az egyik legjelentősebb inspirálói egyben kritikusai a „hivatalos” alapjogvédő tevékenységnek.

Az emberi szabadságjogok, a mindenkit megillető alapvető jogok védelmének igénye az azokat jogintézményeivel fenntartó és egyidejűleg korlátozó államhatalommal együtt és egyúttal azzal szemben, a demokratikus jogállami működés természetes velejárója. Az állam részéről, amely társadalmi szerződés klasszikus, hobbes-i elmélete szerint megvédi

a társadalom tagjait a káosztól és biztosítja a békés emberi együttélés feltételeit, a politikai közösség tagjai elvárják és megkövetelik alapvető jogaik garantálását. A túlbúrjázó, átláthatatlan bürokrácia, az indokolatlan korlátozások, az állami túlhatalommal való visszaélés elkerülése érdekében a hatalmi gépezet működése során megkívánja a civil társadalom figyelmét, kritikáját és kontrollját, hiszen mindezek hiányában a mindenkire kötelező döntések utólagos legitimációját, végső soron pedig demokratikus jellegét veszítené el.

A társadalomnak ez a hatalom korlátozására törekvő belső igénye manifesztálódhatott intézményesített formában az ombudsmani hivatal létrejötté és világszintű elterjedése során, a demokratikus jogállam önkorlátozó funkciójának, a civil, állampolgári kritika professzionális tolmácsolásának, a „checks and balances” rendszerének talán legemberközelebbi képviselőjeként a – nem klasszikus – hatalmi ágak sorában.

Az ombudsmani alapjogvédő tevékenység jellegét tekintve határtevékenység: az alkotmányos jogvédelem és a civil jogvédelem határmezsgyéjén egyensúlyozva kell meghatároznia az identitását, ennek az önmeghatározásnak pedig nélkülözhetetlen eleme a visszacsatolás, amely lehetővé teszi az egyensúly fenntartását. Az állami, közigazgatási szervek működését vizsgáló és az alapjogok érvényesítését zászlajára tűző tevékenysége során az ombudsman partneri és egyben konkuráló szerepet tölt be a hivatalos-hivatali struktúra működési betegségeitől nem hátráltatott, mondanivalójukat lényegesen szabadabban, radikálisabban közvetíteni képes civil jogvédő szervezetek mellett.

A visszacsatolás természetesen sokszor kritikus, a civil jogvédők gyakran a hatékonyabb fellépést, az alapvető jogok melletti elszántabb kiállást, vagy a radikálisabb megfogalmazást hiányolják, ami természetes, hiszen elkötelezett cselekvésüket kevésbé korlátozza a jogszabályok által meghatározott működési rend és a társadalmi elvárások kettős béklyója.

A nonprofit-civil szféra az állami és a piaci szféra között létezik, identitásuk, önképük az ezekhez való viszonyon alapuló önmeghatározásból nyeri legitimitását. Ez így van Magyarországon is, ahol az állam, hasonlóan a világban másutt, az Európai Unióban pedig egyre erőteljesebben tapasztalható folyamatokhoz tevékenységeinek bizonyos részét NGO-knak adja át állami támogatás egyidejű biztosításával, nyilvánvalóan egyfajta függőségi viszonyt alakítva ki ezáltal a nonprofit szervezet és a hatalom között.

Hogy az állami és a nonprofit szféra közfeladatok ellátása során megvalósuló együttműködéseik magukban rejtik az önállóság, a szabadság, a radikális attitűd – a civil kurázsizs elvesztését is reális veszély, fontos tehát, hogy (különösen az emberi jogok védelme területén) ne sérüljön az őrkutya (watchdog) szerepfelfogás.¹

Őrkutya szerepet töltenek be az ombudsmani intézmények is, természetesen árnyaltabb működésre kényszerítve, azonban az alapvető jogok biztosa közvetítő közegként artikulálhatja a civilek hangját, felerősítheti azt, visszhang és mediátor is lehet az állami és a civil jogvédelem határán.

A 2012-es év mind a civil társadalom, mind pedig az ombudsmani intézmény számára meghatározó jogalkotási, szabályozási környezetváltozást hozott. Az új nonprofit törvény hatályon kívül helyezte az egyesületekről és közhasznú szervezetekről rendelkező szabá-

lyozást, egyúttal a Nemzeti Civil Alapprogram megszüntetésével annak helyét a Nemzeti Együttműködési Alap váltotta fel. Az új törvényben a jogalkotó a közhasznú tevékenységet szűken értelmezve kimondja, hogy a civil szervezetek alapító okirataiban konkrét törvényi hivatkozással kell megjelölniük az általuk ellátott, támogatásban részesülő közfeladatot. A jogszabály ugyanakkor bejegyzési kötelezettség nélkül is lehetőséget teremt egyszerűbb civil szervezetek létrehozására, kiterjeszti a civil szervezetekre a csőd- és felszámolási szabályokat, egyértelműen meghatározza az állami támogatások típusait, és egységes, elérhető elektronikus adatbázis létrehozásáról is rendelkezik.²

Az ombudsmani intézmény újraszervezéséről szóló jogszabály, az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény az ombudsman feladat- és hatásköre részeként határozza meg, hogy „az alapvető jogok biztosa tevékenysége során együttműködik azon szervezetekkel, amelyek célja az alapvető jogok védelmének előmozdítása”.

Az együttműködés kereteit az egyes vizsgálatok lefolytatása során a kérdéses szakterület civil szakértői, nonprofit szervezetek bevonása, megkeresése, konzultációk, műhelybeszélgetések, konferenciák, kiállítások, intézményesített formában pedig az ombudsman által életre hívott Civil Konzultációs Testület tevékenysége tölti ki tartalommal.

A magyar ombudsmani modell sajátosságai

A hatalommegosztás klasszikus, montesquieu-i rendszerében az ombudsmani intézmény egyik hatalmi ág alá sem tagolható be, jellegéből, ellenőrző funkciójából adódóan alapvetően kívülállónak tekinthető. A kívülálló, külső pozíció elengedhetetlenül szükséges az ombudsmani hatáskör gyakorlásához, hiszen ez garantálja a közigazgatás jogszerű működése és a polgárbarát attitűd meglétének elfogulatlan vizsgálatát. Az elfogulatlanság biztosítéka, hogy a parlament által megválasztott ombudsman vizsgálataiban során semmilyen más szerv által nem utasítható, döntéseit mérlegelési jogkörében befolyásmentesen hozza meg, épp ezért hivatali ciklusa is meghaladja általában az aktuális parlament-kormány hivatali idejét. Jellemzően az ombudsmant a törvény olyan erős vizsgálati jogosítványokkal ruházza fel, amelyek lehetővé teszik bármely államigazgatási szerv megkeresését, hivatali helyiségeibe való belépését, és kötelezi e szervek vezetőit a meghatározott törvényes határidőn belüli válaszára.³

A jogtörténeti előzmények alapján az ombudsmani típusú jogvédelem két fő irányát különböztethetjük meg, az egyiket klasszikus modellnek, a másikat pedig emberi jogi modellnek nevezhetjük. A két iskola fő különbsége abban rejlik, hogy míg az eredendően Svédországból származó eredeti vagy klasszikus ombudsmani intézmény feladata elsődlegesen a polgárok közigazgatási jellegű panaszbeadványai alapján lefolytatott eljárásokat követően az államapparátus működését érintő ajánlások megfogalmazása, addig az emberi jogi típusú ombudsman az előbbinél szélesebb körű, alkotmányjogi és nemzetközi jogi megalapozású alapjogi jogvédelmet valósít meg. Mindkét ombudsmani szerepfelfogásra jellemző, hogy az ajánlások kötelező erővel általában nem rendelkeznek, a megszólított államigazgatási szerv azonban kötelezett a válaszára; szintén közös elem

a parlament előtt tartott éves beszámoló és a nyilvánosság erejére alapozott, meggyőzés révén való érdekérvényesítés. A szakirodalomban különbségként jelenik meg még az a szempont is, hogy az emberi jogi ombudsmanok többletfeladata, hogy felhívják a panaszosok figyelmét a hazai jogérvényesítés útjain túl a nemzetközi jogvédő mechanizmusokra, és működésük során jelezniük kell azt is, ha valamely állami szabályozás nemzetközi kötelezettségvállalásba ütközik.⁴

Jó példa erre az alapvető jogok biztosának gyakorlatából a kiskorú elkövetők szabálysértési elzárásáról szóló jogszabály megsemmisítésére irányuló jelentés, majd alkotmánybíróági indítvány, amely indokolásában egyebek mellett az ENSZ Gyermek Jogairól szóló Egyezményébe ütközőnek találta a szabálysértési törvény 18. életévüket be nem töltött, tehát az Egyezmény értelmében gyermekkorúnak tekintendő fiatalokat illetően módon szankcionáló rendelkezéseket.⁵ A magyar ombudsmani intézmény nemzetközi elkötelezettségét mutatja, hogy az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala az ENSZ Nemzeti Emberi jogi Intézményeként is funkcionál, bár erre a törvény nem kötelezi.

Fentiek is alátámasztják, hogy a 2012. január 1-jétől felálló új magyar ombudsmani modell, az intézmény élén a korábbi szakombudsmanok helyett immár egyedülálló alapvető jogok biztosával, jellegét, eljárásait, ajánlásait, alkotmánybíróági indítványait tekintve sokkal inkább a szélesebb alapjogi bázison álló, emberi jogi ombudsmani modell megtestesítőjének tekinthető. A Nemzeti Emberi jogi Intézményeknek, így az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalának feladata többek között az is, hogy együttműködjenek az emberi jogi területen tevékenykedő civil, nem-kormányzati szervezetekkel, azaz NGO-kkal, erősítve ezen szervezetek alapjogvédő tevékenységét, megvalósítva ezáltal azt a szerepet, amely szerint az ombudsmani tevékenység egyik alapvető ismérve, hogy az államapparátus és a civil társadalom közötti közvetítő közegeként határozható meg. Szintén kiemelkedő jelentőséggel bír az ombudsmani intézmény nemzetközi kötelezettségvállalásai és ehhez kapcsolódóan a civil szférával való szorosabb együttműködés szempontjából, hogy miután Magyarország csatlakozott az ENSZ Kínzás Elleni Egyezménye Fakultatív Jegyzőkönyvéhez, az ombudsmantörvény a dokumentum által előírtak szerint 2015. január 1-jéig felállítandó, úgynevezett nemzeti megelőző mechanizmus feladatainak ellátására az alapvető jogok biztosának hivatalát jelölte ki. A törvény szerint⁶ az alapvető jogok biztosának a nemzeti megelőző mechanizmus feladatainak teljesítésére legalább tizenegy munkatársát fel kell hatalmaznia. A felhatalmazott munkatársak a szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmódot érintő szakterületen kiemelkedő elméleti tudással vagy legalább öt éves szakmai gyakorlattal rendelkező, felsőfokú végzettségű szakértők lehetnek.

Ezzel a rendelkezéssel kapcsolatban a Magyar Helsinki Bizottság fenntartásait fogalmazta meg, jelezve, azt, hogy bizonyos szakértelmek nem biztos, hogy lefedhetőek lesznek a 11 fős kerettel (beteg-, idősgondozás, szociális munka, drogügy stb.). A Helsinki Bizottság jelezte továbbá, hogy célszerű lenne olyan szereplők bevonása a nemzeti megelőző mechanizmusba, akik a fogvatartás szempontjából különösen sérülékeny csoportba tartoznak, illetve személyes tapasztalattal rendelkeznek a Fakultatív Jegyzőkönyv által érintett területeken, így például kínzás túlélőit vagy fogvatékossággal élő, korábban intézménybe utalt személyeket. A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium jogszabály-ér-

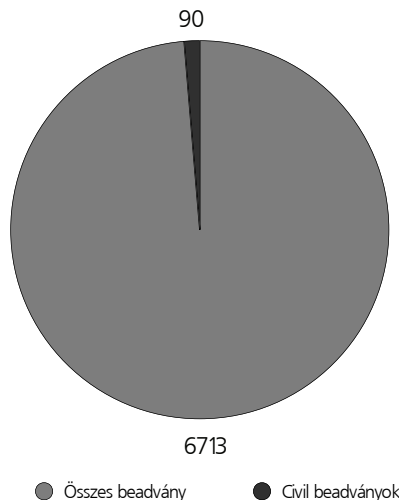
telmezése szerint a kérdéses rendelkezés csak minimumszabály, nem jelenti azt, hogy más szakemberek ne vehetnének részt a munkában – eseti vagy állandó jelleggel. Ezen értelmezés szerint az „alapvető jogok biztosának munkatársa” általános megfogalmazás, nem utal konkrétan köztisztviselői jogviszony fennállására, ombudsman munkatársaként akár civil szervezetek is eljárhatnak.⁷

Feltéve, hogy 2015-ig minden körülmény rendelkezésre áll majd a nemzeti megelőző mechanizmus ombudsmani intézmény keretein belüli elindulásához, a még meglévő tisztázatlan technikai kérdések – az ombudsman nevében eljáró civilek jogosultságai, költségelszámolása stb. – rendezését is beleértve, az Alapvető Jogok Biztosa Hivatala és a civil szervezetek együttműködése új szintre léphet.

Civil kapcsolatok számokban

Az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalához a 2012. évben beérkezett több mint 6700 panaszbeadvány közül 90-et nyújtott be civil szervezet. 25 beadvány került elutasításra, tehát 60-70 közé tehető azon ügyek száma, amelyekben civil kezdeményezés alapján indult ombudsmani vizsgálat.

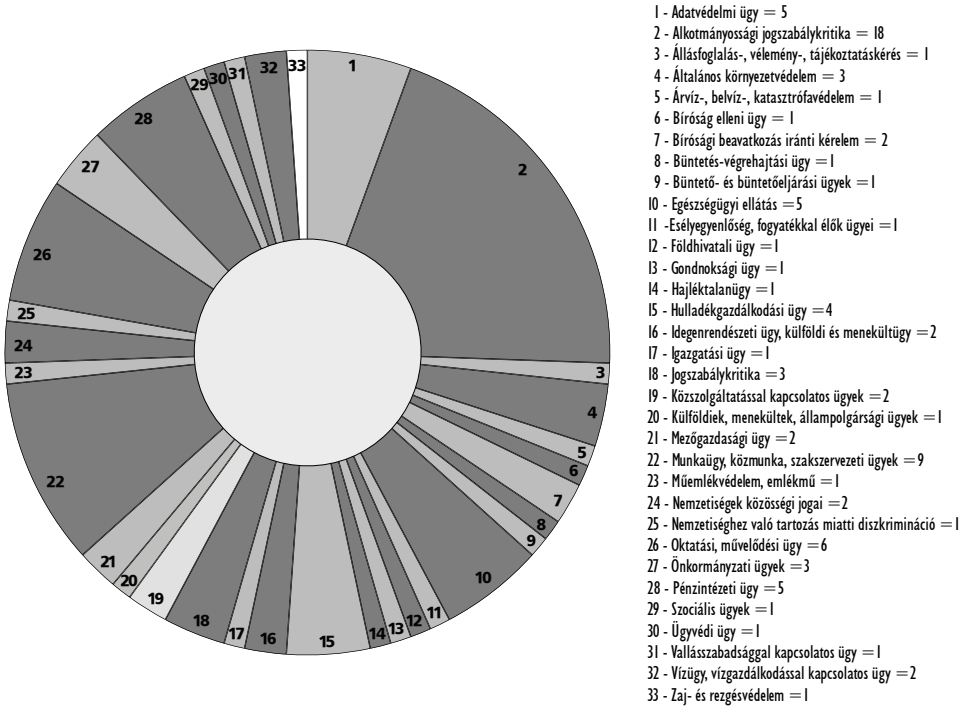
Összes beadványból a civil beadványok száma

A civilek által kezdeményezett ügyek csoportját ügytípusok szempontjából tekintve kirívóan magas (18) az alkotmányossági jogszabálykritikák száma, emellett munkaügyi, és oktatási témájú beadványok érkeztek nagyobb számban civil szervezetektől (9 és 6). Jellemző még az adatvédelemmel, egészségügyi ellátással, pénzügyintézetek működésével hulladékgazdálkodással, nemzetiségek közösségi jogaival, illetve önkormányzati ügyekkel összefüggésben civil szervezettől érkező beadvány, de előfordultak zaj- és rezgésvéde-

lemmel, vízgazdálkodással, vallásszabadsággal, hajléktalansággal, külföldiekkel-menekültekkel, vagy közszolgáltatásokkal kapcsolatos civil kezdeményezések is.

Civil szervezetek beadványai ügytípusonként

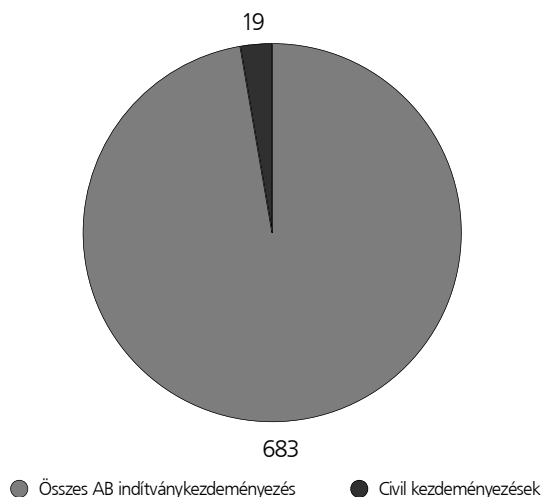
A 2012. év során az ombudsmani hivatalban megrendezett szakmai programok, rendezvények (szinte) mindegyikének volt, van kapcsolódási pontja a civil szférához: vagy eleve a tárgya, témája okán, vagy a meghívottak, résztvevők körét tekintve, de valamilyen szintű civil kötődés minden programnál megfigyelhető. Kifejezetten civil jellegű rendezvény volt a fogyatékosügyi szakmai kerekasztal-beszélgetés március végén, a településrendezési eszközök környezeti vizsgáját érintő szakmai megbeszélések (április–május), a Civitas Egyesület vetélkedője vagy a „szén-dioxid-nyomozók” verseny eredményhirdetése; de ide tartozik a márciusi növénybemutató és -vásár, az áprilisi környezetbaráttermék-bemutató, és a „Zöld Iroda” májusi rendezvénye is. Az alapvető jogok biztosának hivatala adott otthont a környezet- és természetvédelmi civil egyesületek találkozóinak, és munkájuk során az ombudsman munkatársai is számos szakmai egyeztetést folytattak az épület falain belül a civil szektor jeles képviselőivel. Erőteljes civil részvétel kísérte a kisebbségi oktatásról, a bevándorlók oktatásáról tartott januári angol nyelvű előadástól különböző szakmai megbeszéléseken át a bolgár tavaszünnepig sorolható nemzetiségi témájú programokat is.

Valamennyi alapjogi projektekhez fűződő rendezvényünket (nyitókonferenciák, szakmai konzultációk) rendszeresen látogatják az adott tudományterület, szakma szervezeteinek, egyesületeinek képviselői vendégként, de gyakran előadóként is szereplői az ombudsman szakmai rendezvényeinek. Ily módon az Alapvető Jogok Biztos Hivatalának rendszeres vendégei többek között az UNICEF Magyar Bizottsága, a Társaság a Szabadságjogokért (TASZ), a Helsinki Bizottság, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda (NEKI), az Eötvös Károly Intézet (EKINT) munkatársai; a CEU kutatói, oktatói, hallgatói; a szociális és egészségügyi szektor civil érdekképviselői (Hajléktalanokért Közalapítvány, Menhely Alapítvány, Magyar Máltai Szeretetszolgálat, Magyar Falu-egészségügyi Tudományos Társaság, Magyar Kórházzszövetség, Magyar Pszichiátriai Társaság). Intenzív szakmai kapcsolatot ápol az ombudsman a fogyatékosokkal élők legjelentősebb érdekvédelmi szervezeteivel, a teljessége igénye nélkül csak a legnagyobb szervezeteket említve: Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége (MEOSZ), Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége (SINOSZ), Autisták Országos Szövetsége (AOSZ), Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége (MVGYOSZ), Értelmi Fogyatékosokkal Élők Szövetsége (ÉFOÉSZ). Hasonló mondható el a környezetvédelmi terület számos egyesületével (Humusz, Védegylet, Életfa Egyesület, Magyar Madártani Egyesület, Levegő Munkacsoport, WWF, Greenpeace), de nemzetiségek jogaiért harcoló civil szerveződésekkel fennálló kapcsolatokra is (Equinet, Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyermeknek Alapítvány, European Roma Rights Centre).

Tekintettel arra, hogy az actio popularis intézményének megszűnésével már nem nyújthat be bármely állampolgár indítványt az Alkotmánybírósághoz, kiemelt jelentősége lett az ombudsman erre vonatkozó jogkörének. Ennek felismerését tükrözik a számok is: a 2012. évben az alapvető jogok biztosához 638 AB-indítvány kezdeményezésére irányuló beadvány érkezett, amelyek alapján (az összevont beadványokra és a hivatalból benyújtott indítványokra is tekintettel) több mint 20 indítványt nyújtott be az Alkotmánybírósághoz. Tizenkilenc esetben érkezett a kezdeményezés civil szervezettől, ezek közül is kiemelkedő jelentőségű a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája részéről benyújtott, a felsőoktatási törvénnyel, és a Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetségétől származó, a mozgáskorlátozott-ellátó rendszerrel kapcsolatos beadványok.

Fenti beadványok kiemelt szerepét jelzi, hogy az ezek alapján megfogalmazott és benyújtott ombudsmani indítványok eredményeképpen az Alkotmánybíróság megsemmisítette a kifogásolt jogszabályhelyeket. Az ombudsman alkotmánybírósági indítványt nyújtott be továbbá a Hálózat a Tanszabadságért, a Szerencsejáték Szövetség és a TASZ beadványaira alapozva, jelenleg is folyamatban van egy újabb TASZ-beadvány, illetve a Magyar Újságírók Országos Szövetsége és a Lépéselőny Közhasznú Egyesület AB-indítvány kezdeményezésére irányuló beadványainak feldolgozása. A már említett szervezetek mellett alkotmánybírósági indítványt kezdeményező beadvány érkezett a Családképviselők Egyesületétől, a Magyar Orvosi Kamarától, a Mezőgazdasági Szövetségtől, az Élőlánc és a Nebáncsvirág egyesületektől, az Ebtényésztők Országos Egyesületétől és a Macskások Egyesületétől is.

AB indítványkezdeményezések

Sokoldalúság

A panaszbeadványok ügyintézéséből, illetve az ezek alapján indított vizsgálatok lefolytatásából álló „hagyományos” ombudsmani tevékenységet színesítik, egy-egy problémakörre fókuszálják a határozott tematikára épülő, különböző alapjogi projektek. A projektek keretében végzett átfogó vizsgálatok eredményes elvégzéséhez, a kellően megalapozott ombudsmani álláspont kialakításához elengedhetetlen az egyes területek gyakorlati tapasztalatokkal is rendelkező szakértőivel történő konzultáció, együttműködés, az érintettek érdekképviselőivel való egyeztetés. Ennek szellemében – különösen a Gyermekjogi Projektben, ezen kívül a „Munka méltósága” és a „Válság vesztesei” című alapjogi projektek programjaiban – az ombudsmani vizsgálatok kifejezetten hangsúlyos eleme az adott szakterület, téma civil képviselőivel való kapcsolatfelvétel, konzultáció, kapcsolattartás. Jól érzékelhető, hogy az olyan profilú egyesületekkel, civil szervezetekkel kiemelkedően hatékony a kapcsolat, amely témákban, területeken egyébként is erőteljes a civil jelenlét, ahol a civil érdekképviselőnek eredendően is jelentősebb szerepe, több lehetősége van (pl. gyermeki jogok, közfoglalkoztatás, fogyatékkal élő személyek, hajléktalan-ellátás, oktatási és nemzetiségi ügyek, környezetvédelem vagy a gazdasági válságkezelés, pénz- és hitel-intézetek károsultjainak témaköre).

Fentiekén túl megállapítható, hogy a 2012. év január 1-jétől egységesen működő intézményrendszerben a korábbi különbiztosok (az új rendszerben biztoshelyettesek) civil kapcsolatai integrálódva erősítik az új intézményi struktúra működésének hatékonyságát. Jó példa erre, hogy a korábbi jövő nemzedékek országgyűlési biztosának 2011. évi tevékenységét összefoglaló beszámolójában részletesen ismertetett civil kapcsolatok jelentős része a 2012-es évben is tovább élt, folytatólagos szakmai együttműködésről lehet beszámolni.

A 2012. év eseményeit sorra véve, ki kell emelni a június 1-jén tartott „A hulladékgazdálkodás irányai a válságban” című szakmai szemináriumot, melyen előadóként, felkért hozzászólóként, vendégként például a Hulladék Munkaszövetség és számos, a hulladékgazdálkodás területén tevékenykedő civil szervezet, egyesület képviselője megjelent. A viszonyosság elvét jól illusztrálja, hogy az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala előadással is képviseltette magát a Köztisztasági Egyesülés „Nemzetközi Köztisztasági Szakmai Fórum és Kiállítás” című rendezvényén. A rendezvényrészvételek sorában rögzítendő még a Magyar Természetvédők Szövetségének szervezésében a Környezet- és Természetvédő Szervezetek kiskunhalasi Országos Találkozásán (OT) tartott előadás, továbbá hogy az ombudsman nyitotta meg a Közép-Európa Klub „Verespaták múltja, jelene, jövője képekben” című vándorkiállításának bemutatóját a Képviselői Irodaházban. A környezetvédelmi területen állandó személyes és szakmai kapcsolati partnerek közé sorolható az Országos Környezetvédelmi Tanács, illetve a Nemzeti Fenntartható Fejlődés Tanács civil oldalához tartozó szervezetek: a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, MTVSZ, EMLA Környezeti Management és Jog Egyesület, Ökológia Intézet a Fenntartható Fejlődésért, Levegő Munkacsoport, WWF Magyarország, Csemete Természet- és Környezetvédelmi Egyesület, GATE Zöld Klub Egyesület, Csalán Környezet- és Természetvédő Egyesület, E-misszió Egyesület.

Az ombudsman munkatársai részt vesznek továbbá, az ún. Aarhuri kerekasztal munkájában (aminek célja, hogy rendszeres és szabályozott vitafórumként hozzájáruljon az atomenergia alkalmazásával kapcsolatos társadalmi részvétel és információhoz való hozzáférés minél hatékonyabb, átláthatóbb érvényesüléséhez), együttműködnek az EMLA Környezeti Management és Jog Egyesülettel, az Energiaklub Szakpolitikai Intézet és Módszertani Központtal, valamint az almásfűzitői vörösiszap-tároló rekultivációja ügyében szakmai egyeztetést folytatnak a Greenpeace Magyarország Egyesülettel. A környezetvédelemmel foglalkozó civilekkel ápoltt szakmai kapcsolatok körében megemlítendő, hogy a Környezetvédő Civil Szervezetek Koordinációs Tanácsa az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalában tartotta üléseit, amelyekre az ombudsman munkatársai is meghívást kaptak. A folyamatos, hosszú távú együttműködések sorából kiemelkedik a fenntarthatóságra törekvő helyi közösségek támogatása keretében a Magyar Élőfalu Hálózat hírlevelének megjelentetéséhez nyújtott ombudsmani támogatás. A Hálózat a magyarországi fenntartható közösségek fontos összetartó ereje, tevékenységük a jövő nemzedékek érdekében támogatásra méltó; tagjai pedig az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalának munkáját, rendezvényeit is folyamatosan segítik.

A Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosának tevékenysége során kialakított egyeztetési gyakorlatot az egységes ombudsman-intézmény keretei között is folytatva, az Alapvető Jogok Biztosának munkatársai 2012. év I. félévében is intenzív kapcsolatot ápoltak a szakterület civil érdekvédő, jogvédő szervezeteinek képviselőivel. Ennek szellemében a biztos munkatársai részt vettek az EQUINET antidiszkriminációs hálózat és az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA) tréningjein és konferenciáin; szegregációs perek témakörében, és roma oktatásügyi kérdésekben szakmai konzultációt folytattak az Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyermekeknek Alapítvány szakértőivel. Informális

úton, de a kölcsönösség jegyében tájékoztatják egymást tevékenységük eredményeiről, hasznos szakmai információkról az ombudsman és az European Roma Rights Centre, a Tom Lantos Alapítvány és a Kurt Lewin Alapítvány is.

A „Válság vesztesei” címet viselő alapjogi projekt egyik alapeleme az etnikai-, szociális előítéletesség témakörével, a diszkriminatív magatartásformák erősödésével kapcsolatos vizsgálatok köre, amelyek keretében kiemelt figyelmet fordít a biztos többek között a gyűlölet-bűncselekmények helyzetére, megítélésére is. Az e témakörben 2012. június 13-án megrendezett szakmai kerekasztal-beszélgetésen is (ahogy a projekttevékenység valamennyi konzultatív fázisában) jelentős szerep jutott az érintett civil szervezetek képviselőinek: előadást tartott mások mellett a Magyar Helsinki Bizottság társelnöke, az Athena Intézet igazgatója, felkért hozzászólóként szerepelt például a Háttér Társaság a Melegekért munkatársa és a Mazsihisz elnöke is.

Az ombudsman szakmai programjainak civil látogatottsága mellett meg kell említeni a civil szféra képviselőitől érkező jelentős számú meghívást, felkérést, melyben az alapvető jogok biztosának és munkatársainak a rendezvényeiken való részvételét, közreműködését kezdeményezik. Az ombudsman rendszeres meghívást kap az egyes nemzetiségi önkormányzatok, civil egyesületek (pl. Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület) klubestjein, a Védegylet Egyesület és a Magyar Természetvédők Szövetsége rendezvényein, valamint fogyatékosügyi (MEOSZ, SINOSZ) és hajléktalanellátásban tevékenykedő (Oltalom Egyesület, Hajléktalanokért Közalapítvány) civil szerveződések programjain való részvételre.

Az alapvető jogok biztosának 2012. év civil vonatkozású rendezvény-részvételeinek, programjainak hosszú sorából a legjelentősebbeket kiemelve szólnunk kell a Magyar Falu-egészségügyi Tudományos Társaság „Paradigmaváltás a hajléktalanellátásban” című kétnapos szakmai konferenciájáról, melynek fővédnöke az alapjogi biztos volt, előadóként pedig több munkatársa is felszólalt. Ugyancsak védnöki és előadói szerepben vett részt az ombudsman a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége (SINOSZ) „Siketek világnapja” alkalmából rendezett nagyszabású programján, melyen munkatársai saját standdal, egész napos jelenléttel álltak az alapjogok világa iránt érdeklődő gyermekek és családjaik rendelkezésére. E körben említendő továbbá a Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvánnyal folytatott hosszabb távú együttműködés keretében megvalósított háromrészes konferenciasorozat is. „Eltűnt gyermekek – szakmai nap” címmel tartottak két konferenciát vidéken (Kecskemét, Miskolc), egyet pedig a fővárosban; mindhárom rendezvényen előadóként szerepeltek az ombudsman munkatársai is.

Kiemelt jelentőségű, hosszú távú civil együttműködésként kihagyhatatlan a felsorolásból a Magyar Fogyatékosügyi Civil Caucus összejövetelén, tevékenységében való aktív ombudsmani jelenlét, ahogy az Unió Civil Platform munkásságának megalakulása óta stratégiai partnerként való figyelemmel kísérése is. A kölcsönös együttműködés, tapasztalat- és információcsere számos hasznos elemmel egészíti ki mind az ombudsman, mind az együttműködő civil partnerek tevékenységét, nagyban hozzájárulva ezzel munkájuk eredményességéhez.

Az ombudsman Gyermekjogi Projektje keretében a 2012-es évben is folytatódott az

együttműködés a Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálattal Kiemelkedő fontossággal bír a gyermekjogok érvényesítése szempontjából, hogy az alapvető jogok biztosa, a Család Gyermek Ifjúság Közhasznú Egyesület partnereként, közreműködött az ENSZ Gyermekjogi Bizottságához benyújtandó alternatív (civil) jelentés elkészítésében. 2012. június 9–10-én az ombudsman munkatársai a korábbi évekhez hasonlóan idén is – ezúttal az UNICEF Magyar Bizottságával közös sátorban – részt vettek a Telekom Gyerekszigeten jogtudatosító játékokkal, színezőkkel, nemzetiségi kirakóssal és környezetvédelmi társasjátékkal. 2012-ben az alapvető jogok biztosa gyermekjogi szakombudsmani minőségében előadásokkal képviseltette magát a gyermekek egészséghez és oktatáshoz való joga, a magzati élet védelme, gyermekbarát igazságszolgáltatás, gyermekvédelem témakörében a Fodor József Iskolaegészségügyi Társaság, a Magyar Asszonyok Érdekszövetsége, a Magyar Kriminológiai Társaság és a Magyar Rendészettudományi Társaság konferenciáin. A gyermekprostitúcióval foglalkozó ombudsmani jelentéshez kapcsolódóan a biztos képviseltette magát a Humana Filmklub 2012. novemberi „Áldozat vagy elkövető?” címmel megrendezett kerekasztal-beszélgetésén. A Eurochild nevű európai gyermekvédelmi, gyermekjogi ernyőszervezet, NGO-hálózat – amelynek az ombudsman 2009 óta tagja – Éves Konferenciáján Szófiában 2012 októberében a biztos munkatársa előadott a gyermekotthonokkal kapcsolatos ombudsmani vizsgálatokról, illetve az International Juvenile Justice Observatory 2012 decemberében, Londonban rendezett konferenciáján gyermekbarát igazságszolgáltatás témakörében, és intenzív munkakapcsolat alakult ki a Nemzetközi Gyermekjogi Hálózattal (Children’s Rights International Network) is.

2012. december 10-én, az emberi jogok napján az alapvető jogok biztosa és meghívott díszvendégei a hivatal korábban panaszirodaként funkcionáló helyiségét Janus Korczak, a gyermeki jogok lengyel származású, úttörő gondolkodású aktivistája, egyúttal az általa pártolt árvaház gyermeklakóival együtt a zsidóüldözés mártírja nevét viselő rendezvényteremmé avatták egy nagyszabású, nemzetközi ünnepség keretében. Ez a jeles esemény kevésbé a civil vonatkozása miatt volt fontos, ám mégis megemlítendő e tekintetben is, hiszen kétségtelen, hogy az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala és a Lengyel Intézet, valamint a Lengyel–Magyar Társaság gördülékeny együttműködése nélkül a megemlékezés nem jöhetett volna létre.

Civil Konzultációs Testület, díjak, elismerések

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa 2010-ben az alkotmányos alapjogok érvényesítése érdekében nagy tapasztalattal és/vagy magas szintű elméleti tudással rendelkező, közéleti szerepet is betöltő szakemberek tapasztalatának hasznosítása érdekében állandó tanácsadó testületet hívott életre Civil Konzultációs Testület (CKT) elnevezéssel. A CKT nem jogi személy, taglétszáma nem korlátozott, a testületi tagság az alapvető jogok biztosa részéről az egyes tagjelöltek felé szakmai-közéleti munkásságuk elismeréseként tett felkérés elfogadásával keletkezik. A CKT tevékenysége elsősorban olyan közös munkát feltételez, melynek során a társadalomtudományok jeles elméleti és/vagy

gyakorlati képviselőiből álló szakmai testület tagjai véleményezik az alapvető jogok biztosa jelentéseit, az éves projektjeiről készített tájékoztató kiadványait, valamint egyéb publikációit, és a publikációs tevékenységét; megvitatják éves vizsgálati, rendezvény-, és projektterveit; illetve lehetőségeik szerint részt vesznek az ombudsman által szervezett rendezvényeken, konferenciákon, műhelybeszélgetéseken, kiállításokon és ünnepeken. A CKT nem nyilvános, csak a tagok számára meghirdetett üléseit az alapvető jogok biztosa szükség szerint, de legalább évente két alkalommal hívja össze. A Testület legutóbbi, 2012. október 3-án tartott ülésén mutatkozott be az alapvető jogok biztosa civil kapcsolati koordinátora, valamint a CKT két új tagja, a tanácskozás során pedig az alkotmánybíróági indítványok transzparenciájával, szerkesztésük munkamódszerével, illetve az ombudsmani jogszabály-véleményezéssel kapcsolatos szakmai kérdések kerültek megvitatásra. Szó esett továbbá az átalakult hivatali struktúrában kialakított panaszkezelési gyakorlatról, az éves beszámolók közzétételében való esetleges civil közreműködés szükségességéről, de felvetődött az egységes formanyomtatvány kitöltésével történő panaszbenyújtási gyakorlat kialakításának lehetősége is.

A kiemelkedően eredményes együttműködések kezdeményező, aktívan közreműködő szereplők méltatásának, a közös munka nyilvános és ünnepélyes elismerésének, támogatásának elegáns, és a civil kapcsolatok jelentőségét legméltóbb módon hangsúlyozó eszköz a kitüntető jutalmazás, a díjazás. Ennek fényében kiemelendő, hogy a *Lustitia Regnorum Fundamentum* díj 2012. évi díjazottjai a civil szektor jeles képviselői közül kerültek ki. A díjátadó ünnepségre 2012. június 15-én, a Magyar ENSZ Társasággal közösen szervezett emberjogi plakátkiállítás megnyitójával együtt került sor a hivatal földszinti kiállítótermében. Az alapvető jogok biztosa a jövő nemzedékek érdekeinek védelmét ellátó helyettesének javaslatára a környezetvédelem területén kiemelkedő emberi helyállása, példaértékű és eredményes szakmai tevékenysége, egész munkássága és életpályája elismeréseként *Lustitia Regnorum Fundamentum*-díjat adományozott dr. Kalas Györgynek, a győri Reflex Egyesület jogtanácsosának. A Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes javaslatára elhivatottsága, szakmai hozzáértése, embersége, a gyermeki jogok érvényesítése és az esélyegyenlőség megteremtése érdekében kifejtett példaértékű munkássága elismeréseként. *Lustitia Regnorum Fundamentum* díjat vehetett át Berki Judit, esélyegyenlőségi szakember. A saját nevében odaítélendő díjat pedig a rendkívül magas szakmai színvonalon végzett, fáradhatatlan munkája, valamint a munkajog területén kifejtett több évtizedes kiemelkedő tevékenysége elismeréseként dr. Lehoczkyne dr. Kollonay Csillának, az ELTE Munka- és Szociális Jogi Tanszék tanszékvezetőjének adta át az ombudsman.

Összegzés, jövőkép

A számok, a statisztikai adatok, az eredmények igazolják azt a stratégiát, amelynek vállalt célja a jogvédő tevékenység erősítése, a civil társadalmi szervezetekkel való szoros szellemi és szakmai együttműködés, az együttgondolkodás és az erőforrások egyesítése

révén kibontakozó partnerségi viszony kialakítása. Az állampolgári kezdeményezések, a civil társadalom egyre erőteljesebb aktivitása elengedhetetlenül szükséges a társadalmi igazságosságon, az alapvető jogok tisztelétén alapuló képviselői demokrácia működése, és az alapvető jogok érvényesítését biztosító demokratikus intézményrendszer kiegyensúlyozott működtetése érdekében. A társadalom jövőjét meghatározó közpolitikai döntésekben való civil részvétel a demokratizálódás kibővítésének, az állampolgár-közeli közigazgatás felett kontrollt gyakorló állampolgári kritika pedig az államapparátus hatékonyabbá tételének eszköze lehet. A civil kezdeményezések érzékelhetővé teszik az adminisztratív döntések hiányosságait, a jogállamiság normái alapján nagyobb körültekintésre kényszerítik a politikai és adminisztratív szerveket, a civil szakértelem pedig ellensúlyozza a hivatalos technokratikus tendenciákat.⁸ A civil jogvédelem színes, hangozó, és egyre erősebb a mai Magyarországon, érdekérvényesítő képessége és társadalomformáló hatása azonban még elmarad az elvárható optimális állapottól – ha beszélhetünk egyáltalán ilyesmiről egy lényegét tekintve folyamatosan mozgásban lévő, örvénylő közeg esetében.

Jürgen Habermas a polgári engedetlenséget a demokratikus társadalom próbakövének nevezte és igazoltnak tartotta azon esetekben, amikor a tiltakozás ezen formája valamely súlyos igazságtalanság jól körülírt esete ellen irányul, a reményteli legális hatásgyakorlás lehetőségei kimerültek, mindezen feltételek fennállása mellett pedig az engedetlenség aktivitása nem veszélyeztetheti az alkotmányos hatalomgyakorlást.⁹ Ezek a gondolatok azonnal fel kell hogy ébresszék az analógiát az ombudsmani jogvédelemért való fordulás lehetősége, és az indokolt polgári engedetlenség esetei között, hiszen az ombudsman azokban az esetekben fogad be egy állampolgári beadványt, ha a sérelmezett eljárás alapvető jogot sért („igazságtalan”), a panaszos valamennyi jogorvoslati lehetőségét kimerítette, egyúttal a legalitás megszabott keretei adhatnak lehetőséget az alapjogi sérelem orvoslására vagy a hasonlóan sérelmes helyzetek jövőbeni elkerülésére. A civil jogvédőt, az „engedetlenkedő” polgárt, a társadalmi igazságosságért és az alapvető jogok érvényesítéséért síkra szálló aktivistát, illetve az alkotmányos jogok érvényesítéséért professzionális intézményi infrastruktúrával és törvény által biztosított hatáskörrel felruházott ombudsmant erős kapocs láncolja egymáshoz. Ez a kötelék azon a közös alapon nyugszik, amely akár az „amatőr” jogvédő esetében meggyőződés, a „profinak” pedig jogszabályi kötelezettsége, amely „beavatkozást ír elő számukra a szerintük az alkotmányt és az emberi jogokat sértő helyzet, állapot, folyamat ellenében, a szerintük „jogos” helyzet kialakítása érdekében.¹⁰

A jogállamiság intézményeit a társadalom tartja fenn, megőrzésük a polgárok közösségének az ő érdekeiket hitelesen képviselni képes civil szervezeteknek is felelősége, az alapvető jogok biztosa pedig, bár a bürokratikus szabályok által meghatározott keretek között, de minél szélesebb együttműködésre alapozva tudja jogvédő tevékenységét kiteljesíteni. Az ombudsmani alapjogvédelmi tevékenység során a civil részvétel kiszélesítése nem lezárt, hanem folyamatosan erősíteni kívánt feladat, amelynek a jövőben mind az újonnan létrehívott civil kapcsolati koordinátori feladatkör, mind pedig a Civil Konzultációs Testület működése hangsúlyos eleme lesz.

Irodalom

- Jürgen Habermas: Polgári engedetlenség – a demokratikus társadalom próbaköve. In: Felkai Gábor (szerk.): *Új társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás*. Budapest: Rejtjel Kiadó, 2003.
- Haász Veronika: *Hogyan lesz reaktív ombudsmanból proaktív emberi jogi biztos*. In: *Közjogi Szemle*, 2011. 4. szám.
- Kádár András Kristóf: Magyarország csatlakozása az ENSZ Kínzás Elleni Egyezménye Fakultatív Jegyzőkönyvéhez – civil szemmel. Online: http://helsinki.hu/wpcontent/uploads/Kadar_csatlakozas_civil_szemmel.pdf
- Móra Veronika: Civil Szervezetek Fenntarthatósági Mutatója 2011-ben – *Magyarország*, USAID 2012. június, 15. szám.
- Sontheimer, Kurt: *Polgári kezdeményezések – kísérlet a fogalom meghatározására*. In: Felkai Gábor (szerk.): *Új társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás*. Budapest: Rejtjel Kiadó, 2003.
- Szabó Máté: Az állampolgári jogok védelme a globalizált civil társadalomban. In: *Ki őrzi az őröket?* Budapest: Kairosz Kiadó 2010.
- Szabó Máté: Polgári engedetlenség és civil kultúra, Az ombudsmani intézmény és az emberi jogok kelet-európai forradalmának szellemisége. In: *Civil Szemle*, VI. évfolyam 3. szám.
- Sziklay Júlia: Hatalommegosztás és ombudsmani intézmények az európai jogállami kultúrában. In: Hajas Barnabás–Szabó Máté (szerk.): *Az ombudsmani intézmények újraszabályozása a 21. században Magyarországon és Európában*. Országgyűlés Hivatala & AJBH, Budapest, 2012.
- Beszámoló az Állampolgári Jogok Országgyűlési biztosának 2011. évi tevékenységéről, AJBH, Budapest, 2012.
- Beszámoló a Jövő nemzedékek országgyűlési biztosának 2011. évi tevékenységéről, AJBH, Budapest, 2012.
- Az Alapvető Jogok Biztosa Hivatalában működő iratkezelő- és iktató-rendszer adatbázisa (Ad Acta).
- Az Alapvető Jogok Biztosa munkatársainak beszámolóí, feljegyzései.

Jegyzetek

- 1 Szabó Máté: Az állampolgári jogok védelme a globalizált civil társadalomban. In: Szabó Máté (szerk.): *Ki őrzi az őröket?* Budapest: Kairosz Kiadó, 2010.
- 2 Móra Veronika: *Civil Szervezetek Fenntarthatósági Mutatója 2011-ben – Magyarország*. USAID 2012. június.
- 3 Sziklay Júlia: Hatalommegosztás és ombudsmani intézmények az európai jogállami kultúrában. In: Hajas Barnabás–Szabó Máté (szerk.): *Az ombudsmani intézmények újraszabályozása a 21. században Magyarországon és Európában*. Országgyűlés Hivatala – AJBH, Budapest, 2012.
- 4 Haász Veronika: *Hogyan lesz reaktív ombudsmanból proaktív emberi jogi biztos*. In: *Közjogi Szemle* 2011. 4. szám.
- 5 <http://www.ajbh.hu/allam/jelentes/201203298Ai.rtf>
- 6 Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény 39/D. § (3) bekezdés.
- 7 Kádár András Kristóf: Magyarország csatlakozása az ENSZ Kínzás Elleni Egyezménye Fakultatív Jegyzőkönyvéhez – civil szemmel. Online: http://helsinki.hu/wpcontent/uploads/Kadar_csatlakozas_civil_szemmel.pdf
- 8 Kurt Sontheimer: *Polgári kezdeményezések – kísérlet a fogalom meghatározására*. In: Felkai Gábor (szerk.): *Új társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás*. Budapest: Rejtjel Kiadó, 2003.
- 9 Jürgen Habermas: *Polgári engedetlenség – a demokratikus társadalom próbaköve*. In: Felkai Gábor (szerk.): *Új társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás*. Budapest: Rejtjel Kiadó, 2003.
- 10 Szabó Máté: Polgári engedetlenség és civil kultúra. Az ombudsmani intézmény és az emberi jogok kelet-európai forradalmának szellemisége. In: *Civil Szemle*, VI. évfolyam, 3. szám.

A CIVIL SZERVEZETEK ÉS AZ EMBERKERESKEDELEM

Száraz Krisztina

Bevezető

■ Az emberkereskedelem a modern kor rabszolgasága, olyan bűncselekmény, ami az egyéni szabadság és méltóság súlyos megsértése, és melynek következményeit az egyes országok egyedül nem tudják hatékonyan kezelni.¹ A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) legutóbbi, 2012. júniusi becslései szerint a kényszermunka áldozatainak száma – ideértve a kényszeren alapuló szexuális kizsákmányolást is – világszinten 20,9 millió, míg a gyermekkereskedelem áldozatainak száma a becslések szerint 5,5 millió.² Nem elhanyagolható a bűncselekményből származó haszon sem, ami az ILO becslései szerint eléri az évi 32 milliárd dollárt.³ Tehát olyan hatalmas haszonnal járó „üzletről” beszélünk, amelynek évente emberek milliói esnek áldozatul.

Mivel az emberkereskedelem nagyon sokrétű, nagyon rugalmasan alkalmazkodik az új kihívásokhoz és feltételekhez, ezért a válasznak is sokrétűnek, és összehangoltnak kell lennie, minél több szereplőt bevonva a megoldásba. Ahogyan nem oldhatja meg az emberkereskedelem problémáját önállóan egy ország sem, így nem elég az sem, ha az adott országon belül csak a kormányzat tesz lépéseket. Komplex rendszert kell létrehozni, amiben úgy az állami, mint a magánszféra, és a civil szervezetek is kiveszik a maguk részét. Sokan lebecsülik a civil szervezetek szerepét, pedig nagyon sokat tehetnek azért,

hogy az áldozatok kiszabaduljanak a kizsákmányolók karmai közül, és megkapják az őket illető segítséget, támogatást, illetve akár a kompenzációt.

Az emberkereskedelem globális jelenség, és minden egyes gazdasági ágazatban megjelenik, de főleg ott, ahol a munkavédelmi előírások hiányosak (ide sorolható az építőipar, a mezőgazdaság, a vendéglátóipar, gyártás) vagy épp nem léteznek (például otthoni munkát végzők és prostituáltak esetében).⁴

Az emberkereskedelemre különböző taszító és húzóerők hatnak. Meghatározó faktor lehet például a bevándorlási folyamat, azaz mennyire léteznek biztonságos és törvényes migrációs lehetőségek,⁵ illetve mennyire nagy az igény az olcsó és kizsákmányolható munkaerő iránt.

Az emberkereskedelem globális méreteket ölt. Nincs olyan ország, amely immunis lenne. Bár az utóbbi időben inkább a szexuális kizsákmányolás került előtérbe, és így az az ellen irányuló fellépés, az elmúlt években fokozatosan az emberkereskedelem többi formája is felszínre került, így például a kényszermunka, a kényszerkoldulás, a kényszerházasság, illetve az illegális örökbefogadás.

A civil szervezetek szerepe

A civil szervezetek meghatározó szerepet játszanak az emberkereskedelem elleni harcban. Ők azok, akik a legtöbbet tehetnek és tesznek az áldozatokért. Ők azok, akik az emberkereskedelem igazi, valós formájával találkoznak. Ők végzik a helyszíni munkát, ezért ők ismerhetik fel leghamarabb a potenciális áldozatokat és gyakran ők segítik a hatóságokat felgöngyölíteni az ügyet. Sokszor ők az áldozatok első kapcsolata a „biztonságos világ” felé, ők azok, akik menedéket, segítséget és védelmet nyújtanak. Olyan gazdag tapasztalattal és sokrétű ismeretekkel rendelkeznek az emberkereskedelemtől, amit a hatóságok soha nem lesznek képesek megszerezni. Szükségük van tehát a civil szervezetekre, nélkülük egyik állam sem tud hatékony és átfogó emberkereskedelem elleni politikát kialakítani. A civil szervezetek pozitívan befolyásolják és kiegészítik az emberkereskedelem elleni állami, hatósági fellépést.

Többféle NGO létezik, melyek mind más-más módon és más szakterületen dolgoznak, de mind sokat tesznek azért, hogy minél hatékonyabb legyen az emberkereskedelem elleni fellépés. Azt, hogy mit tehetnek ez ügyben a nonprofit szervezetek, Suzanne Hoff (La Strada International), úgy fogalmazta meg, hogy a nonprofit szervezeteknek azt kell tenniük, amit senki más nem tesz meg.⁶ És itt az együttműködés a főszerep. A civil szervezeteknek minden emberkereskedelem ellen fellépő szereplővel együtt kell működniük. A civil szervezetek segíthetnek az áldozatok azonosításában, a mindennemű támogatásnyújtásban, beleértve az áldozatok társadalomba való (új)bóli integrációját is. Segíthetnek az áldozatnak meghozni azt a döntést, hogy együttműködjön a hatóságokkal. Általában könnyebben tudnak kapcsolatot teremteni a bajba jutottakkal, így hamarabb rá tudják őket bírni a tanúskodásra.

A civil szervezetek segíthetnek a figyelemfelkeltésben is, illetve információval láthatják

el a nemzetközi szervezeteket, nemzeti hatóságokat, illetve koordinátorokat. Ezen kívül segíthetnek a kutatásokban, de lobbitevékenységet és tanácsadást is folytathatnak.

A civil szervezetek tevékenységét a következő fő kategóriákra oszthatjuk:

1. Konkrét helyszíni segítség.
2. Lobbitevékenység és monitorozás.
3. Véleményformálás, figyelemfelkeltés.
4. Kutatás.

Bármelyik fent felsorolt tevékenységet is végzi el egy-egy szervezet, az létfontosságú szerep lehet az emberkereskedelem elleni harcban.

Konkrét helyszíni segítség

A civil szervezetek azok, akik szemtől szemben találkoznak az emberkereskedelem áldozataival. Legtöbbször még a rendőrök előtt azonosíthatják a rabszolgaságban sínylődőket, ezért kulcsfontosságú a szerepük. Előfordul, hogy a civil szervezetek segélyvonalakat is működtetnek, ahova akár maga az áldozat vagy annak hozzátartozója, de akár egy jószándékú idegen is betelefonálhat és segítséget kérhet.

A munkának persze vannak szabályai. Amint egy civil szervezet azonosítja az emberkereskedelem potenciális áldozatát, tájékoztatnia kell őt a lehetőségeiről, jogairól. Megtörténhet, hogy az áldozat nem érzi magát áldozatnak, ez főleg a kényszermunka áldozataira érvényes. Mindenesetre informálni kell őket és aztán az már az áldozat saját döntése, hogy él-e az őt megillető védelemmel és támogatással. Joga van ugyanis elutasítani bármilyenű segítséget. Nem köteles tehát elfogadni a segítő kezét.

A civil szervezetnek minden esetben tájékoztatnia kell az áldozatot, mely szolgáltatásokra jogosult, hogyan részesülhet jogi tanácsadásban, és hogy joga van tolmácsolásnak. Ez utóbbi nagyon fontos, hogy az áldozat képes legyen megérteni, hogy milyen segítségnyújtásra és védelemre jogosult. Tájékoztatnia kell személyiségének védelméről, de akár a kártérítésre való jogosultságról is. Ahhoz, hogy a civil szervezet megfelelően járjon el, figyelembe kell vennie a kulturális és vallási különbségeket is.

A civil szervezetnek tájékoztatni kell az áldozatot, hogy milyen támogatásra jogosult:⁷

- áldozat támogatása;
- jogi, bevándorló státusra vonatkozó tanácsadás;
- lakhatás;
- élelem és ruházkodás;
- pénzügyi támogatás, kártérítés;
- tolmácsolás;
- pszichológiai támogatás;
- orvosi ellátás;
- rendőri beavatkozás.

Az igényelhető szolgáltatás és segítségnyújtás az áldozat státusától is függ, mivel előfordulhat, hogy bizonyos szolgáltatások jogosultsága állampolgársághoz van kötve.

A nonprofit szervezetnek minden esetben tartania kell magát a következőkhöz:⁸

- tisztelettudó, nem ítélkező, nem diszkriminatív szolgáltatást kell nyújtani;
- védenie kell az áldozat magánéletét, biztonságát;
- tájékoztatnia kell az áldozatot, hogy milyen lehetőségei és jogai vannak és azt egy olyan formában és módon, amit az áldozat meg tud érteni;
- meg kell hallgatnia az áldozatot;
- respektálnia kell az áldozat önrendelkezéshez való jogát;
- csak olyan személy nevében járhat el, aki beleegyezését adta.

A civil szervezet és az áldozat közt muszáj, hogy kizárólag szakmai és ne érzelmi kapcsolat alakuljon ki. Nem szerencsés például, ha az áldozatot a civil szervezet egyik munkatársa otthonában fogadja, mert ezzel veszélynek teheti ki mindkettőjük életét.⁹

Az áldozatnak tisztában kell lennie azzal, hogy bármikor elutasíthatja a beszélgetés rögzítését, illetve akár magát a beszélgetést is. Ha azonban beleegyezését adja a beszélgetéshez, illetve annak rögzítéséhez a civil szervezet képviselőjének figyelnie kell arra, hogy az áldozatot ne hozza kellemetlen, kényelmetlen helyzetbe. Kerülni kell minden olyan kérdést, amely traumatizálná az áldozatot. Csak olyan kérdéseket szabad feltenni, ami elkerülhetetlen. Minden esetben védeni kell az áldozatot. Amennyiben esetleg a médiához fordul segítségért, semmilyen körülmények közt nem fedheti fel az áldozat személyiségét, mert az veszélybe sodorhatja az életét. A segítő nem kelthet naiv reményt az áldozatban. Nem célravezető olyan szolgáltatásokat, illetve segítséget ígérni, amit aztán nem tud teljesíteni. Megtörténhet, hogy a civil szervezet már akkor kapcsolatban van az áldozattal, amikor az még az emberkereskedők kezében van. Ekkor nagy elővigyázatossággal kell eljárnia, és nagyon körültekintőnek kell lennie, nehogy ártson az áldozatnak.

A civil szervezet saját maga is működtethet menedékhelyet, munkatársai közt lehetnek szakemberek, orvosok, pszichológusok, akik rögtön a segítségére tudnak sietni a rászorultaknak. A komplex, mindenre kiterjedő szolgáltatás és védelemnyújtás érdekében több civil szervezet is összefoghat. Közös projekteken erősíthetik egymás munkáját és biztosíthatják a mind hatékonyabb fellépést, illetve elkerülhetik a szolgáltatások felesleges duplikálását. Cél, hogy kiegészítsék és ne kioltásák vagy nehezsítsék egymás tevékenységét.

Az együttműködéshez kapcsolatrendszer kell. A kormányok sokat tehetnek ez ügyben, például a nemzeti emberkereskedelem elleni harcért felelős koordinátor vezethet egy listát, adatbázist az adott országban tevékenykedő minden, az emberkereskedelemben jártas civil szervezetről. Így aztán az érintett civil szervezetek a koordinátorhoz fordulva könnyen megtudhatják, ki fedi le az adott területet. Jó esetben a nemzeti koordinátor proaktív szerepet is játszhat, és rendszeres találkozókat tarthat a civil szférával.

Lobbitevékenység és monitorozás

A civil szervezetek fontos lobbitevékenységet is folytathatnak. Mivel ők azok, akik a valós életben alkalmazzák a jogszabályokat, segíthetnek azok hatékonyabbá tételében. A nonprofit szervezetek a gyakorlatban látják az egyes jogszabályok, intézkedések és

programok hatását. Fontos szerepet játszanak, hisz meg tudják adni a szükséges visszacsatolást, segíthetnek a hatóságok munkájának kiértékelésében, felhívhatják az új problémákra a figyelmet, illetve ajánlásokat fogalmazhatnak meg.

A kormányzatnak együtt kell dolgozni a civil szervezetekkel, mert így egymás munkáját segíthetik és ennek köszönhetően az áldozatok nagyobb valószínűséggel részesülhetnek az őket megillető támogatásban, védelemben. Éppen a nonprofit szervezeteknek köszönhetően kezdtek a kormányok figyelni az emberkereskedelempre, illetve nekik köszönhetően kapnak friss információkat az emberkereskedők új gyakorlatairól, illetve az áldozatok helyzetéről, igényeiről. A másik oldalon pedig a civil szervezetek felhívhatják a kormány figyelmét a hibákra és hiányosságokra. A szervezetek fáradhatatlan lobbitevékenységének eredménye, hogy azok az államok, melyek kezdetben illegális bevándorlóként kezelték az emberkereskedelem áldozatait, és kitoloncolták őket az ország területéről, ma már emberjogi megközelítést alkalmaznak.

Az államoknak saját érdekükben és saját helyzetüket megkönnyítendő érdemes komolyan venniük a civil szervezetek munkáját, és ehhez viszont biztosítaniuk kell a működésükhöz szükséges pénzügyi keretet. Az az állam, amely komolyan elkötelezte magát az emberkereskedelem felszámolása mellett, nem mellőzheti a civil szervezetek szakértelmét és elhivatottságát.

A szervezetek nemcsak nemzeti szinten végezhetnek lobbitevékenységet, fontos fórumot nyújthatnak ehhez az egyes nemzetközi szervezetek is. Példaként említjük a UNODC-t, az ENSZ egyik szervét, amely felismerte, hogy erős kapcsolatokat kell fenntartani szakterületén tevékenykedő civil szervezetekkel.¹⁰ Létrehozta az NGO-k elektronikus adatbázisát, amelyben több mint 2700 nonprofit szervezetet sorol fel, akik a drogfüggők megelőzésében és rehabilitációjában, illetve bűnügyek (beleértve az emberkereskedelem és a korrupció) megelőzésében és az igazságszolgáltatás reformjában jártasak. Az adatbázis tartalmazza az NGO-k által közölt információkat, illetve hogy milyen projektekben vesznek részt.¹¹ Míg az UNODC helyi szinten egyes nonprofit szervezetekkel dolgozik együtt, addig a fő stratégia kidolgozásakor inkább a civil szervezetek esernyőszerkezeteivel áll kapcsolatban. Az UNODC felismerte ugyanis, hogy segítségükkel könnyebben tudja teljesíteni globális küldetését és a szervezetek nagy segítségére lehetnek a projektek végrehajtásában, megvalósításában.

Véleményformálás, figyelemfelkeltés

A civil szervezetek fontos figyelemfelkeltő tevékenységet is végeznek. Egyrészt informálják a lakosságot az emberkereskedelem veszélyeiről, másrészt sokat segíthetnek az előítéletek csökkentésében. A Stop the Traffik nevű NGO¹² élen jár ebben a munkában. Példaként említhetjük az „International lessons” című projektet, amely iskolákat céloz. A projekt célja, hogy a diákok körében felhívja a figyelmet az emberkereskedelempre. Első körben 10 ezer angolul beszélő iskolát látogattak meg a szervezet munkatársai, 2010 márciusában pedig olyan iskolai előadást szerveztek, ahol az összes iskola részvételével

színielőadást adtak elő az emberkereskedelemről. További céljuk, hogy a projektet más országokra és nyelvekre is kiterjessék, beleértve a forrás országokat is. Először az iskolákat céloznák meg, de szeretnék elérni a „csellengőket” is, hisz ők komoly kockázati csoportot jelentenek.

Kutatás

Az emberkereskedelem nem statikus jelenség, idővel változik, és új trendek jelennek meg. Az emberkereskedelem méretét és trendjeit illetően még mindig igen kevés információval rendelkezünk. A nonprofit szervezetek szerepe ezen a területen is jelentős. Tényfeltáró kutatásaiknak döntő szerepe van a megelőzésben, hisz azok segítségével felhívják a döntéshozók figyelmét az új trendekre, vagy épp a jogszabályokban levő hézagokra és a hatóságokat pedig a végrehajtásban levő hiányosságokra.

Példaként az Anti-Slavery Internationalt említhetjük, amely fontos jelentéseivel megpróbálja felhívni a társadalom és minden érintett figyelmét az emberkereskedelem különböző jellegzetességeire. Gyakran publikálnak olyan esetekről, amelyek a gazdaságot érintik vagy komoly társadalmi problémákat fednek fel. Kutatást végeztek például az indiai textilgyárakban folytatott kényszermunkáról, ahol fiatal lányokat zsákmányolnak ki. Az itt készült ruhák és textilárúk később a nagy világmárkák polcaira kerülnek, ezzel is hozzájárulva a lányok további kizsákmányolásához. Ezek a textilgyárak többnyire lánygyermekeket alkalmaznak, mert ők könnyen kezelhetők, megfélemlíthetők és még extra munkát is elvállalnak. Általában 13-18 év közötti lányokról van szó, akikkel hároméves gyakornoki szerződést kötnek, azzal az ígérettel, hogy a fizetést majd a szerződés lejártakor kapják meg. Ezt nevezik a „Sumangali rendszernek.”¹³ A szülőknek azt ígérik, hogy a három év letelte után nagy összeget kapnak, amely majd jól jön a lányuk kiházásításakor. A pénzt viszont csak akkor kapják meg, ha a lány megszakítás nélkül ledolgozta a három évet, nem lett beteg, és szabadságra se ment. Addig pedig éhbéren tartják őket, ezzel „motiválva” őket, hogy maradjanak. A munka- és létfeltételek rosszak, a munkakörülmények egészségtelenek. Ennek következtében sokan nem tudják befejezni a három évet, így egy fillér nélkül kell hazatérniük.¹⁴

A civil szervezetek munkájának, kutatásának köszönhetően a kormányok és a szakértők értesülhetnek a legújabb trendekről:

- egyre több a férfi áldozat – a La Strada helyi szervezetei jelentéseiből az figyelhető meg, hogy egyre több férfi válik az emberkereskedelem áldozatává.¹⁵ Viszont a menedékhelyek döntő többségben a női áldozatokat célozzák, így a férfi áldozatok számára nincs elegendő menedékhely;
- egyre több a nem szexuális jellegű kizsákmányolás – főleg a gazdasági szektor azon részei veszélyeztetettek, ahol a munkavédelem gyenge lábakon áll, például a háztartási munka, de sok áldozatot „termel” a vendéglátóipar, építőipar, mezőgazdaság, szórakoztatóipar és a kereskedelmi „házasságpiac” is. Az emberkereskedelem jelen lehet az ételfeldolgozás, egészségügy és a szerződéses takarítómunka területén is.¹⁶ Az

egyik fő probléma általában az, hogy az eseteket a munkafelügyelet munkajogi előírások megsértéseként kezeli és nem emberjogi problémaként;

- az emberkereskedők egyre messzebbre jutnak – A La Strada helyi szervezetei szerint a közép- és kelet-európaiak fő desztinációja továbbra is Nyugat-Európa, de új régiók is bukkanak fel a Közel-keleten és Ázsiában, mint India, Pakisztán, Kína, Indonézia, Malajzia, Libanon, Azerbajdzsán, Grúzia, Izrael, az Egyesült Arab Emírátsok, Szudán, Törökország, Jordánia, Uganda, Afganisztán és Ciprus.¹⁷

A civil szervezetek jellemzője, hogy általában nem rendelkeznek saját tőkével, így munkájukhoz külső támogatást kénytelenek igénybe venni. A gazdasági és pénzügyi válság rontott a helyzeten, hiszen több civil szervezet pusztán léte került, kerül veszélybe, a válság következtében egyre több projekt szakad félbe. Ezt elkerülendő több civil szervezet is csoportokba tömörült, hogy könnyebb legyen a forrásszerzés és az egyes projektek lebonyolítása. Itt jegyezzük meg, hogy a gazdasági gondok nemcsak a szervezetek működését, hanem függetlenségét is veszélyeztetik. A civil szervezetek függetlensége ugyanis alapfeltétele az autentikus munkának, hiszen csak így lehetnek kritikusak akár a támogatóikkal szemben is. Optimális esetben nem szabadna instrukciókat elfogadniuk sem a donor, sem a kormányzati szervezetektől.

Konkrét példák

A téma legfontosabb civil szervezetei a La Strada, a Terre des Hommes, az Anti-Slavery International, a Stop the Traffic, a Churches Commission for Migrants in Europe, a Save the Children, az ECPAT, a Global Alliance against Traffic in Women, a Eurochild és a Polaris Project. Az egyház alapú civil szervezetek különleges szerepet töltenek be ebben a csoportban, mert úgy próbálják elérni az embereket, hogy azok morális értékeire hatnak. Ezzel tudják a vallásos embereket aktívan bevonni az emberkereskedelem elleni harcba, főleg a konkrét segítségnyújtás terén.

La Strada¹⁸

A La Strada vezető európai nonprofit hálózat, amely függetlenül működik, alulról szerveződik, és amelynek célja az emberkereskedelem felszámolása.¹⁹ 1994-ben egy holland, egy lengyel és egy cseh civil szervezet fogott össze és hozott létre háromoldalú projektet, ennek eredményeként született meg a La Strada. A három civil szervezet közös szeminárium keretén belül információt, tapasztalatot és tudást cserélt, illetve olyan preventív tevékenységeket és támogató szolgáltatásokat fejlesztett ki, amelyek kifejezetten az emberkereskedelem női áldozatait célozták meg. Olyan női áldozatokról volt szó, akik az identifikálásuk után visszatértek hazájukba, azért, mert vagy önszántukból haza akartak menni, vagy mert kitoloncolták őket Nyugat-Európából. Ennek a szemináriumnak az eredményeképpen jött létre 1995-ben az első La Strada projekt, „A közép- és kelet-

európai nők emberkereskedelmének megelőzéséről". (A programot az Európai Bizottság PHARE programjából finanszírozták.) 1997-ben és 1998-ban két új taggal, Ukrajnával és Bulgáriával bővült a program, majd 2001-re kilenctagú hálózattá nőtte ki magát Fehéroroszország, Bosznia-Hercegovina, Moldávia és Macedónia belépésével.²⁰ Végül 2004 októberében alakult meg hivatalosan a La Strada mint független nemzetközi szövetség, melynek a központi titkársága, a La Strada International (LSI) Amszterdamban található. Az LSI főként nemzetközi kapcsolatkiépítéssel és lobbizással foglalkozik, a nemzeti és nemzetközi szervezeteket, nemzeti kormányokat, az európai intézményeket és az ENSZ szakosított szerveit célozza meg. A partnerszervezetek pedig független nonprofit szervezetként helyi szinten tevékenykednek.²¹ A központi titkárság feladata, hogy koordinálja a közös stratégiák megvalósítását, monitorozza és harmonizálja a La Strada-tevékenységeket, adatokat gyűjtson és elemezze azokat. A La Strada filozófiája szerint az emberi jogok védelme, főleg a bevándorló munkások, otthoni munkát végzők és prostituáltak emberi jogainak védelme előfeltétele az emberkereskedelem megelőzésének. Ezért fő küldetésüknek tartják a döntéshozók, a hatóságok, a média és a közvélemény befolyásolását, hangsúlyozván, hogy az emberkereskedelem az emberi jogok súlyos megsértése.²² Minden egyes La Strada-tevékenység célpontjában az áldozat és annak igényei, szükségletei állnak. Az, hogy melyik partnerszervezet pontosan milyen szolgáltatásokat nyújt, a helyi és nemzeti viszonyoktól függ, de elmondható, hogy minden egyes La Strada-tag a következő területeken tevékenykedik:²³

A) *információ és lobbikampány* – célja arra ösztönözni a kormányokat, hogy a kérdést kiemelt politikai témává tegye és cselekvésre bírja őket. Az LSI támogatja az emberi jogi megközelítést annak érdekében, hogy az emberkereskedelem elleni intézkedések ne sértsék az emberkereskedelem áldozatait, illetve más érintett csoportok jogait.

Ez a megközelítés megköveteli, hogy az emberi jogok minden egyes emberkereskedelem elleni stratégia központjában álljanak. A La Strada monitorozza a nemzeti és nemzetközi emberkereskedelmet érintő fejleményeket, beleértve a törvényalkotást, cselekvési terveket és egyezményeket. Ide tartozik továbbá a médiakampány, hatóságoknak tartott workshopok, lobbitevékenység a parlamenti képviselőknél, a jogszabály-tervezetek kritikus kiértékelése és a nemzeti cselekvési tervek kidolgozásához való hozzájárulás;²⁴

Ide tartoznak olyan tevékenységek, mint:²⁵

- médiakapcsolatok létrehozása, médiakampányok folytatása, interjúk adása, háttéranyagok készítése;
- szakemberek, döntéshozók és a lakosság képzése és figyelemfelkeltése;
- nonprofit szervezeteknek és kormánysszervezeteknek szánt szemináriumok, workshopok és egyéb események szervezése;
- az emberkereskedelemre és egyéb kapcsolódó területekre vonatkozó nemzeti jogszabályokról szóló információgyűjtés és a jogalkalmazás figyelemmel követése;
- a nemzeti cselekvési tervek és egyéb, az emberkereskedelemre vonatkozó nemzeti politikák létrehozásához való hozzájárulás.

A La Strada International az európai jogalkotás folyamatából is kiveszi a részét. Többek közt hozzájárult „Az emberkereskedelem felszámolására irányuló európai uniós stratégia (2012–2016)” kidolgozásához, amelynek célja az emberkereskedelem-ellenes irányelv megfelelő implementálását tartja szem előtt, illetve szakmai tapasztalatával hozzájárult magának az irányelvnek a kidolgozásához is. Az LSI azonban nem csak uniós szinten aktív, hanem részt vesz az Európa Tanács és annak emberkereskedelmet monitorozó szerve, a GRETA munkájában is.²⁶

B) Megelőzés és oktatás – célja, hogy képessé tegyék az embereket arra, hogy jogaik védelmében megfelelő döntéseket hozzanak. A program nem csak a közvetlenül érintett kockázati csoportokat célozza meg, a kampány célja a veszélyeztetett csoportok környezetében levő szakemberek kinevelése is. Az oktatási kampány célcsoportja továbbá az igazságszolgáltatás, bűnüldözés, oktatási alkalmazottak, szociális munkások, az orvosi személyzet vagy egyéb alkalmazottak köre.

A La Strada olyan információs anyagokat készít, amelyeket a lakosságnak, kockázati csoportoknak szán, továbbá módszertani és képzési anyagokat a szakemberek számára, illetve képzést biztosít az érintett ügynökségek és szakemberek számára. Ezen kívül segélyvonalat működtet, amelyen tanácsadást nyújt külföldi munkalehetőségekről, az emberkereskedelem kockázatáról, a biztonságos migrációról és a megelőzési módszerekről;

C) védelem és támogatás – célja szociális, jogi és érzelmi támogatás nyújtása emberkereskedelem áldozatainak, annak érdekében, hogy visszaszerezzék az életük feletti irányítást.

A La Strada saját maga is létrehozott, de támogat is olyan nemzeti és nemzetközi hálózatokat, amelyek az áldozatok biztonságos hazatérését és társadalmi befogadását biztosítják. A La Strada által működtetett segélyvonal napi 24 órában üzemel, és esetenként ingyenesen hívható. A hívó fél információt kaphat a célországról, a nemzeti helyzetről, jogszabályokról, hasznos telefonszámokról, tippeket arról, hogy hol kereshetnek segítséget veszély esetén. 2011-ben 1674 embernek nyújtott közvetlen segítséget, ami jelentős növekedés 2010-el szemben, amikor 1249 ember részesült segítségben, illetve 8376 esetben nyújtott segítséget a segélyvonalon hívóknak.

A szervezet 2890 rendezvényt szervezett, amin összesen 125 651 ember vett részt és több mint 116 140 megelőző anyagot nyomtatott ki és terjesztett.²⁷

A 2012–2015-ös időszakra új stratégiai tervet dolgoztak ki, amelynek egyik fő prioritása új partnerek keresése a privát szférában.²⁸

A La Strada több platformnak is a tagja:²⁹

- az Európai Unió Emberkereskedelemre Szakosodott Szakértői Csoportjának tagja,³⁰ amely az Európai Bizottságnak nyújt tanácsot a legújabb európai, nemzeti és nemzetközi fejleményekkel kapcsolatban;
- az EBESZ Szakértői Koordinációs Csapatának tagja,³¹ amelyet az EBESZ Emberkereskedelemmel Foglalkozó Különleges Megbízottja³² állít fel;
- megfigyelői státussal rendelkezik az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Egyezmény megfigyelő mechanizmusánál, a GRETA-nál;

- az Emberi Jogok és Demokrácia Hálózat tagja (Human Rights and Democracy Network);
- tagja a Nemzetközi Együttműködés Platformja az Illegális Bevándorlókért (Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants) szerveződésnek;
- a Nőkkel Folytatott Emberkereskedelem Elleni Globális Szövetség tagja. (Global Alliance Against Traffic in Women.)

Anti-Slavery International³³

Az Anti-Slavery International 1839-ben alakult, a világ legidősebb nemzetközi emberjogi szervezete, és Nagy-Britannia egyetlen olyan jótékonyági szervezete, amely a rabszolgaság ellen küzd.³⁴ Különböző módon és formában lép fel a rabszolgaság ellen, helyi, nemzeti és nemzetközi szinten is.³⁵

- támogatja az emberkereskedelem témájában folytatott kutatásokat, amelyek célja a rabszolgaság mértékének megállapítása, ami alapján aztán meg lehet hozni a megfelelő intézkedéseket;
- együttműködik a helyi szervezetekkel, így jobban fel tudják hívni a helyi lakosok figyelmét a rabszolgaságra;
- képzésként oktatja a lakosságot a rabszolgaság veszélyeiről, és kampányt folytatnak annak felszámolása céljából;
- lobbitevékenységet folytat a kormányoknál és kormányközi ügynökségeknél, hogy a rabszolgaság elleni fellépés kulcsfontosságú szerepet kapjon. Fő célja, hogy a legfontosabb nemzetközi egyezményeket ratifikálják és a tagállamok mindent megtegyenek, hogy alkalmazzák őket. Többek között sikerült meggyőzni Nagy-Britanniát, hogy írja alá, majd ratifikálja az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Cselekvés Egyezményét. Azóta fő küldetésének tekinti az áldozatok védelmét és megsegítését. Főként azt szeretné elérni, hogy az emberkereskedelem áldozatai jogosultak legyenek a kártérítésre és meg is kapják azt.

A szervezet három alegységből tevődik össze:

- A) *program és tanácsadói egység*³⁶ – feladata a partnerszervezetekkel való kapcsolattartás a világ minden tájáról olyan közös projektekben való részvétel, ami az adószolgáltatást, kényszermunkát, kényszerházasságot, gyermekrabszolgaságot, emberkereskedelmet és örökletességi rabszolgaságot célozza meg. Kutatást végeznek a rabszolgaság különböző formáiról, és tanácsadói feladatokat is ellátnak, hogy lehetne az egyes politikákat úgy megváltoztatni, hogy azok az emberkereskedelem felszámolását eredményezzék;
- B) *külkapcsolatokért felelős egység*³⁷ – feladata a lakosság körében végzett figyelemfelkeltés, kampányolás, iskolákban végzett képzés és a médiával való kapcsolattartás. Ezen egység feladata, hogy biztosítsa a megfelelő pénzügyi keretet a munkához;
- C) *adminisztrációs és pénzügyi egység*³⁸

Az Anti-Slavery Internationalnek nincsenek kihelyezett irodái, mindig a helyi civil szervezetekkel létesít partnerkapcsolatot, főleg Afrikában, Dél-Ázsiában, Távol-Keleten, Dél-Amerikában, Európában és a Golf-öbölben.³⁹ Az Anti-Slavery International ugyanis felismerte azt, hogy csak úgy érhet el sikereket, ha a helyi szervezeteket is aktívan bevonja a projektjeibe, hisz csak általuk érhető el tartós siker az adott országban. A szervezet adományokból működik. A bevétel 80 százalékát a projektekre fordítja, 13 százalék jut különböző kampánytevékenységre és események szervezésére és 6 százalékot használnak az alkalmazottak bérére.⁴⁰ Több szervezettel is együttműködik, fő partnere a La Strada. A szervezet hosszú fennállása során több sikeres kampányt és projektet tudhat maga mögött.

Sikeres projektjeik közül néhány példa:⁴¹

- a Home Alone kampány nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) elfogadja a háztartási alkalmazottakról szóló C189-es Egyezményt, amely több millió háztartási alkalmazottnak biztosít jogokat világszerte;
- sikerült rábírniuk a brit kormányt, hogy csatlakozzanak az új uniós emberkereskedelem elleni irányelvhez (2011/36/EU), amely jobb és szélesebb körű védelemhez segíti hozzá az áldozatokat;
- Cotton Crime nevű kampányuk tavaly decemberben meggyőzte az európai parlamenti képviselőket, hogy utasítsák el az üzbég kereskedelmi egyezségeket, mert azok gyermek kényszermunkát alkalmaznak a gyapottermelés során. Ez jelentős sikernek könyvelhető el, mert az üzbég gyapot legnagyobb piaca pont Európa. És bár az Unió elítéli a gyermek kényszermunkát, kedvezményes behozatali vámot állapított meg az Üzbegisztánból származó gyapot esetében.⁴² Az Anti-Slavery International ennek megszüntetéséért küzdött.

Az Anti-Slavery International helyi viszonyokra szabott segítséget és támogatást is nyújt, természetesen mindig a helyi civil szervezetekkel együttműködve. Helyi segítségre példaként említhetjük Nepált, ahol dívik az adósmunka. Ha valaki eladósodik, akkor minden egyes leszármazottja automatikusan ezzel az adósteherrel születik. Annak ellenére, hogy 2002-ben hivatalosan eltörölték az adósmunkát, továbbra is több ezer „felszabadult” munkás rekedt rabszolgaságban a diszkrimináció következtében, mert az alsó kasztban levők nem jutnak ugyanazokhoz a feltételekhez, mint az előkelőbb kasztban levők. Hogy ez az ördögi kör megszűnjön, az Anti-Slavery International helyi szervezetekkel együttműködve azon dolgozik, hogy a gyermekeknek megadja a szabadság reményét. A projekt részeként ingyenes és hozzáférhető oktatást biztosítanak az eladósodott munkások gyermekeinek. Ez azért fontos, mert ezen munkások gyermekei általában nem jutnak oktatáshoz, illetve ha mégis, akkor diszkriminálják őket. Az oktatás az egyik legfontosabb eszköze a társadalom fejlődésének és megakadályozhatja, hogy a gyermekek felnőve hagyják magukat kizsákmányolni. A tavaly elkezdett projekt keretén belül már húsz iskolát nyitottak Nepál tíz kerületében, amelynek köszönhetően 400 diák részesült alapfokú képzésben, amely segítségével aztán eljutnak arra a szintre, hogy elkezdhetik az állami iskolát.⁴³ Néha problémát jelent az is, hogy a gyermek eljusson az iskolába, illetve hogy azt el is végezze. Néhány család ugyanis nem engedheti meg magának az iskolakönyveket, az iskolai

egyenruhát és az iskolaszereket. Azért, hogy ezek a hiányosságok ne álljanak egy gyermek oktatásának útjában, a szervezet megpróbálja ösztöndíj útján biztosítani ezeket.

1991 óta hirdetik meg az Anti-Slavery-díjat⁴⁴, amelynek célja, hogy felhívja a figyelmet a rabszolgaság máig létező problémájára, és hogy a díjjal elismerjék azon egyének és szervezetek munkáját, akik fáradhatatlanul küzdenek, néha embertelen körülmények közt, az emberkereskedelem felszámolásáért. A díjat 2012-ben a Temedt nevű szervezet és annak elnöke, Ibrahim Ag Idbaltanat kapta.⁴⁵ A szervezetet 2006-ban hozták létre, fő küldetése, hogy eltörölje az örökletes rabszolgaságot. Maliban ugyanis, aki rabszolga gyermekének születik, saját maga is rabszolgává válik. Az elmúlt hat évben igyekeztek felhívni a lakosság figyelmét a problémára, több tucat rabszolgát sikerült kiszabadítaniuk, jogi segítséget nyújtottak az áldozatoknak, képezték a bírókat az emberkereskedelem elleni jogszabályokról és jogi reformokért lobbiztak, hogy az emberkereskedelmet bűncselekménnyé minősítsék. A 2009-es díjazott a mauritániai Boubar Messaud által vezetett SOS Esclaves⁴⁶ lett. A szervezetet 1995-ben Abdel Nasser Ould Othman Yessa, a prominens mauritániai miniszter fia, aki maga korábban rabszolgakereskedő volt, és Boubar Messaud, egy rabszolga fia alapította. A hányattatások és üldözések miatt a szervezet évekig titokban működött. Tagjaikat többször megfenyegették, zaklatták, megfélemlítették, üldözték és bebörtönözték. A szervezet elnökét, Boubar Messaudot háromszor ítélték el. 1998-ban csak azért csukták rács mögé, mert tv-interjút adott a rabszolgaságról. Végül 2005-ben a mauritániai kormány megengedte a szervezet hivatalos civil szervezetként való bejegyzését, így szabadon kampányolhatott a rabszolgaság felszámolásáért. A kampány mellett a szervezet több száz szökött rabszolgának nyújtott segítséget, többek között élelmet és menedéket biztosítva. A helyzet azonban azóta sem problémamentes. 2008-ban katonai puccsot hajtottak végre az országban, melynek következtében az erőszakos beavatkozások száma nőtt, és veszélybe került a szervezet működése is.

Az Anti-Slavery International komolyan veszi a fejlett világ lakosainak probléma iránti „érzékeny”, szenitív tételét is. Több figyelemfelkeltő kampányt is folytatnak ebben a témában. A kampányok célja, hogy meggyőzzék a lakosokat arról, hogy ők maguk is aktívan kapcsolódjanak be az emberkereskedelem elleni harcba. Az érdeklődők elküldhetik a már előre megírt, előkészített (általában) tiltakozó leveleket az adott felelős személynek, nagyobb hatást gyakorolva az érintett döntéshozókra.

A jelenleg folyó kampányaik közül a következőket említhetjük:⁴⁷

- „Emberkereskedelem-mentes csokoládé” – A fejlett világban kapható csokoládé nagy része gyermekmunka eredménye. Elefántcsontparton, amely a világ kakaótermesztésének 40 százalékát adja, a kisfiúk iskola helyett a kakaóültetvényekre járnak dolgozni, nehéz és veszélyes körülmények közt. Itt az emberkereskedelem problémájára ér-

zékeny fogyasztók a fő kakaófelvásárló cégeknek címezhetnek levelet kérve őket, hogy tegyenek lépéseket a gyermekmunka felszámolására;

- „Egyedül otthon” – A háztartási alkalmazottak a társadalom számára láthatatlanok. Rájuk nem vonatkoznak a munkajogi előírások, így ők a legsérülékenyebbek a bármilyen kizsákmányolásra. Az ILO új egyezménye pont ezt a joghézagot célozza meg. Most az egyes országokon a sor, hogy ratifikálják a nemzetközi szerződést és biztosítsák a háztartási alkalmazottak megfelelő védelmét. Az aktivisták írhatnak a parlamenti képviselőjüknek, hogy nyomást gyakoroljanak az egyezmény mielőbbi ratifikációjára.

Összegzés

Az emberkereskedelem az emberi jogok egyik legsúlyosabb megsértése, az alapvető jogok és a szabadság korlátozása, amely elfogadhatatlan, hiszen azt jelenti, hogy Európában a XXI. században a rabszolgaság tovább él. Ahhoz, hogy az emberkereskedelem elleni harc hatékonyabb legyen, meg kell erősíteni a civil szervezetek szerepét. A tagállamoknak nagyobb figyelmet kell szentelniük a nem kormányzati szervekre, hiszen azok sok esetben olyan feladatot látnak el, amit az adott állami szervnek nincs módjában. Gyakran pont a civil szervezetek azonosítják az áldozatokat és így nagyban segíthetik a hatóságok munkáját. Ők jelentik az áldozatok számára a biztonságosabb jövő reményét, szállást, védelmet nyújtva nekik. A tagállamoknak tudatosítaniuk kell magukban, hogy a civil szervezetek munkája nélkül nem tudják hatékonyan felvenni az emberkereskedelem ellen a harcot. Az állami szervek soha nem fogják megszerezni azt a szaktudást, amivel egy téren dolgozó nem kormányzati szervezet rendelkezik. Éppen az ő szaktudásuk által javítható és tehető hatékonyabbá az emberkereskedelem elleni fellépés.

Meg kell adni azonban a működésükhöz szükséges anyagi támogatást, hiszen egy pénzügyileg bizonytalanul működő civil szervezet anyagi gondjai miatt akár az áldozatok élete is veszélybe kerülhet. Az Európai Unió jelentősen hozzájárul a civil szervezetek működéséhez, de a túlzott bürokrácia, sokszor azt eredményezi, hogy a szervezetek az áldozatoktól kénytelenek elvenni az időt, hogy megfeleljenek a különböző bürokratikus szabályzóknak.

Mindenképpen pozitív azonban, hogy az új emberkereskedelem-ellenes uniós irányelv⁴⁸ már számít a civil szervezetek segítségére és fontos szerepet szán nekik. A nemzeti előadóknak például a civil szervezetekkel együttműködve kell adatokat gyűjteniük, így remélhetőleg pontosabb képet kapnak a tényekről, és adekvát lépéseket szorgalmazhatnak az emberkereskedelem visszaszorítása érdekében.

Irodalom

Európai Unió (2011): Az Európai Parlament és a Tanács 2011/36/EU irányelve az emberkereskedelem megelőzéséről és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról. 2011. április 5., *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, L101/1.

Internetes hivatkozások

Anti-Slavery International, NGO: <http://www.antislavery.org/english/>

Anti-Slavery (2012): Slavery on the high street, Forced labour in the manufacture of garments for international brands,

http://www.antislavery.org/includes/documents/cm_docs/2012/s/1_slavery_on_the_high_street_june_2012_final.pdf. Lekérdezve: 2012.07.09.

Australian Human Rights Commission (2008): Guidelines for NGOs, Working with trafficked people, Working Group of the National Roundtable on People Trafficking to assist Non-Government Organisations withing with trafficked people. http://humanrights.gov.au/sex_discrimination/publication/traffic_NGO/traffic_NGO_2008.pdf. Lekérdezve: 2012.11.10.

Council of Europe (2011): The role of NGOs in combating human trafficking and supporting (presumed) trafficked persons,

http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/trafficking/Projects/THB%20Azerbaijan/REPORT_HOFF.pdf. Lekérdezve: 2012.09.09.

Európai Bizottság (2012): A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak: Az emberkereskedelem felszámolására irányuló európai uniós stratégia (2012–2016), COM (2012)286, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0286:FIN:hu:PDF>. Lekérdezve: 2012.09.09.

La Strada International, NGO: <http://lastradainternational.org>

La Strada (2009): Information Leaflet, <http://lastradainternational.org/documents/Leaflet%20LSI%202009.pdf>. Lekérdezve: 2012.09.03.

La Strada (2012): Annual report 2011,

<http://lastradainternational.org/documents/La%20Strada%202011%20Annual%20Report.pdf>. Lekérdezve: 2012.09.03.

Stop the Traffik, NGO: <http://www.stopthetraffik.org/>

UNODC (2009): Looking beyond, Towards a stronger partnership with civil society organizations on drugs and crime, http://www.unodc.org/documents/NGO/New_Leaflet_Looking_Beyond.pdf. Lekérdezve: 2012.09.09.

Jegyzetek

- 1 A Bizottság közleménye: Az emberkereskedelem felszámolására irányuló európai uniós stratégia (2012–2016) COM (2012)286.
- 2 A Bizottság közleménye: Az emberkereskedelem felszámolására irányuló európai uniós stratégia (2012–2016) COM (2012)286.
- 3 ILO (2005): A Global alliance against forced labour, Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and rights at Work 2005.
- 4 <http://lastradainternational.org/documents/Leaflet%20LSI%202009.pdf>
- 5 <http://lastradainternational.org/documents/Leaflet%20LSI%202009.pdf>
- 6 Council of Europe 2011.

- 7 Australian Human Rights Commission 2008:14.
- 8 Australian Human Rights Commission 2008:9.
- 9 Australian Human Rights Commission 2008:19.
- 10 <http://www.unodc.org/unodc/en/ngos/NGO-Database.html>
- 11 <http://www.unodc.org/unodc/en/ngos/NGO-Database.html>
- 12 <http://www.stopthetraffik.org>
- 13 Anti-Slavery 2012:15.
- 14 Anti-Slavery 2012:16.
- 15 La Strada 2012:25.
- 16 La Strada 2012:25.
- 17 La Strada 2012:27.
- 18 <http://lastradainternational.org>
- 19 La Strada 2012:12.
- 20 <http://lastradainternational.org/?main=information&section=whoarewe>
- 21 <http://lastradainternational.org/documents/Leaflet%20LSI%202009.pdf>
- 22 <http://lastradainternational.org/documents/Leaflet%20LSI%202009.pdf>
- 23 <http://lastradainternational.org/documents/Leaflet%20LSI%202009.pdf>
- 24 <http://lastradainternational.org/documents/Leaflet%20LSI%202009.pdf>
- 25 <http://lastradainternational.org/?main=lastradaoffices>
- 26 La Strada 2012:31.
- 27 La Strada 2012:14.
- 28 La Strada 2012:14.
- 29 La Strada 2012:41.
- 30 Expert Group on human trafficking of the European Union.
- 31 OSCE Alliance Expert Coordination Team.
- 32 Special Representative on Human Trafficking of the OSCE.
- 33 <http://www.antislavery.org>
- 34 http://www.antislavery.org/english/what_we_do/antislavery_international_today/antislavery_international_today.aspx
- 35 http://www.antislavery.org/english/what_we_do/antislavery_international_today/antislavery_international_today.aspx
- 36 The Programmes and Advocacy Team.
- 37 The External Relations Team.
- 38 the Administration and Finance Team.
- 39 http://www.antislavery.org/english/what_we_do/antislavery_international_today/frequently_asked_questions.aspx
- 40 http://www.antislavery.org/english/what_we_do/antislavery_international_today/frequently_asked_questions.aspx
- 41 http://www.antislavery.org/english/what_we_do/antislavery_international_today/antislavery_international_today.aspx
- 42 http://www.antislavery.org/english/what_we_do/education/forced_child_cotton_picking_schools_competition.aspx
- 43 http://www.antislavery.org/english/what_we_do/programme_and_advocacy_work/english/what_we_do/programme_and_advocacy_work/nepal_project.aspx
- 44 http://www.antislavery.org/english/what_we_do/antislavery_international_today/award/default.aspx
- 45 http://www.antislavery.org/english/what_we_do/antislavery_international_today/award/default.aspx
- 46 http://www.antislavery.org/english/what_we_do/antislavery_international_today/award/2009_award_winner/default.aspx
- 47 <http://www.antislavery.org/english/campaigns/default.aspx>
- 48 2011/36/EU-es számú irányelv.

Fotó/Gönczö Viktor

EURÓPAI UNIÓS PÁLYÁZATI FORRÁSOK A NYUGAT-DUNÁNTÚLI ÉS A GYŐRI NONPROFIT SZERVEZETEK KÖRÉBEN

Dr. Reisinger Adrienn–Hajós Barbara

Bevezető gondolatok

■ Európai uniós csatlakozásunk óta már hazánk számára is rendelkezésre állnak a társadalmi és gazdasági fejlődés támogatását elősegítő EU-s támogatások, amelyek egy részére civil/nonprofit szervezetek is pályázhatnak. 2004 óta 2012 októberéig közel 187,5 milliárd Ft EU-s támogatás került kifizetésre a civil/nonprofit szektor számára, ezenkívül további 136,5 milliárd Ft-ról született már pozitív döntés.

Tanulmányunk célja a nyugat-dunántúli és a győri civil/nonprofit szervezetek EU-s pályázatokon 2004 és 2012 októbere között elért eredményeinek bemutatása. Bemutatjuk, hogy a Nemzeti Fejlesztési Terv és az Új Magyarország Fejlesztési Terv (2011-től Új Széchenyi Terv) keretében hány pályázat érkezett be, mekkora összeget igényeltek a szervezetek és ezek közül mennyi volt a sikeres pályázat, és ez mekkora támogatási összeget jelentett a szervezetek számára. A mélyebb következtetések levonása érdekében bemutatjuk az országos adatokat is. Továbbá részletesen kitérünk a győri szervezetek aktivitására és a sikeres pályázatokkal rendelkező szervezetek főbb jellemzőire. Tanulmányunk célja, hogy általános áttekintést adjon a régió és a választott megyeszékhely szervezeteinek EU-s pályázatokkal kapcsolatos főbb adatairól és a győri szervezetek által megvalósított projektek jellemzőiről.

Fontosnak tarjuk megjegyezni, hogy tanulmányunkban a szektor szervezeteinek megjelölésére a civil/nonprofit fogalom párt használjuk, mivel a különböző törvényi és szakirodalmi (pl. Seligman 1997; Kuti 1998; Bartal 2005, Kákai 2009 stb.) meghatározások

alapján véleményünk szerint nem lehet egyértelmű határt szabni a szervezetek civil és/vagy nonprofit jellege között (a tanulmányban erre részletesen nem kívánunk kitérni). Civil/nonprofit szervezetek alatt értünk minden olyan szerveződési formát, amelyet részben vagy egészben állampolgári akarat hozott létre önkéntesen, egyéni, közösségi vagy közcélok megvalósítása érdekében.

A civil/nonprofit szervezetek bevételei

A bevételek típusai

A civil/nonprofit szervezetek gazdálkodásának sajátossága, hogy bevételi forrásaik nagy részét külső forrásból szerzik meg támogatások, adományok formájában. Természetesen ez nem zárja ki a saját források meglétét, de ennek aránya az összbevételen belül alacsonyabb mint a piaci szféra szereplőinél.

A szektor bevételeinek főbb típusait a szakirodalom, a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) és a hatályos jogszabályok is különbözőképpen csoportosítják. Bartal Anna Mária (2005) csoportosítása szerint léteznek magántámogatások, köztámogatások valamint alap- és gazdálkodási tevékenységből származó bevételek. A magántámogatások közé sorolhatók a lakosságtól, piaci szereplőktől, külföldi szervezetektől, valamint más civil/nonprofit szervezetektől kapott támogatások, adományok. Köztámogatásnak minősülnek az állami és önkormányzati szereplők által adott normatív és nem normatív támogatások, különböző pályázati támogatások és az szja 1 százalékának az adózók által a szervezetek számára felajánlott összegek, továbbá ide tartoznak az Európai Unió által nyújtott támogatások is. Az alaptevékenységből származó jövedelmek közé tartoznak a szolgáltatási és tagdíjak, gazdálkodási bevételként könyvelhetők el a befektetési tevékenységből származó jövedelmek, valamint a hitelek. A KSH 5 fő csoportba sorolja a bevételeket: állami támogatás, magán adományok, alaptevékenység bevétele, gazdálkodási bevétel és egyéb.

A 2012. január 1. óta hatályban lévő ún. Civil törvény (2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásáról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról) 19. paragrafusának 1. bekezdése értelmében „A civil szervezet bevételei:

- a) egyesület esetében tagdíj, alapítvány esetében alapítótól kapott befizetés, valamint az alapító által az alapítvány rendelkezésére bocsátott vagyon;
- b) gazdasági-vállalkozási tevékenységből (szolgáltatás nyújtásából) származó bevétel;
- c) a költségvetési támogatás;
  - ca) a pályázat útján, valamint egyedi döntéssel kapott költségvetési támogatás;
  - cb) az Európai Unió strukturális alapjaiból, illetve a Kohéziós Alapból származó, a költségvetésből juttatott támogatás;
  - cc) az Európai Unió költségvetéséből vagy más államtól, nemzetközi szervezettől származó támogatás;
  - cd) a személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerint kiutalt összege;

- d) az államháztartás alrendszereiből közszolgáltatási szerződés ellenértékeként szerzett bevétel;
- e) más szervezettől, illetve magánszemélytől kapott adomány;
- f) befektetési tevékenységből származó bevétel;
- g) az a)–f) pontok alá nem tartozó egyéb bevétel.”

A fentiek alapján megállapítható, hogy az Európai Unió által nyújtott támogatások állami bevételnek minősülnek. Hazánk európai uniós csatlakozásával elérhetővé váltak az EU által támogatott fejlesztési programok, amelyet főként a Strukturális Alapok és a Kohéziós Alap biztosítanak. Az EU pályázatok útján támogatást nyújt az állami szervezetek, vállalkozások, valamint a civil/nonprofit szektor számára. Célja a kevésbé fejlett területek támogatása, hosszú távon Magyarországnak a nyugat-európai országokhoz történő felzárkóztatása. A források igénybevételének feltétele egy, az ország stratégiai tervét tartalmazó dokumentum, a Nemzeti Fejlesztési Terv elkészítése.

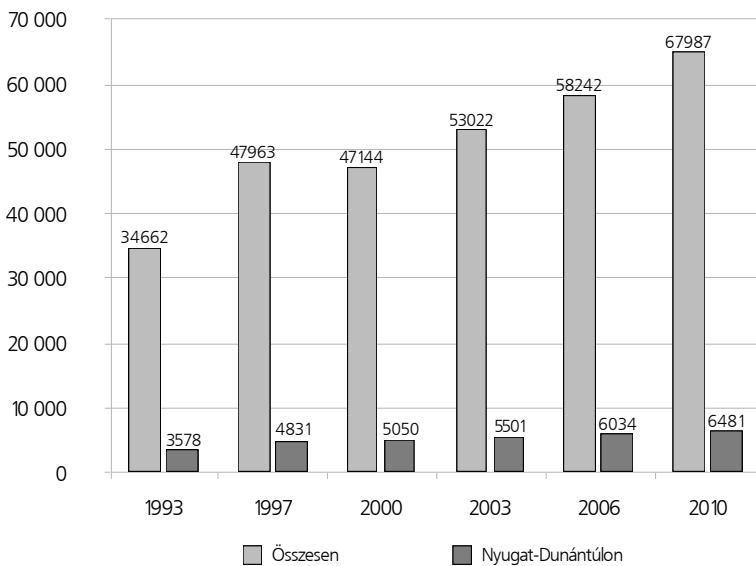
A Nemzeti Fejlesztési Terv (2004–2006) és az Új Magyarország Fejlesztési Terv (2007–2013, 2011 óta Új Széchenyi Terv) keretében több olyan Operatív Program (a pályázatok pontos tartalma az operatív programok programkiegészítő dokumentumaiban szerepel) is volt/van, melyek keretében civil/nonprofit szervezetek számára is kiírásra kerültek pályázatok. Előfordultak olyan pályázatkéírások is, amelyek kizárólag a civil/nonprofit szervezeteket célozták meg (pl. Nonprofit foglalkoztatási projektek megvalósítása a szociális gazdaságban, Nők munkaerőpiacra való visszatérésének ösztönzése), de számuk elenyésző volt. Többségében a civil/nonprofit szervezeteknek az európai uniós támogatásokért az állami és a piaci szektor intézményeivel kellett versenyre szállniuk (Kuti, 2006). A gyakorlat azt mutatja (Kuti, 2006), hogy jellemzően a nagyobb, regionális vagy országos hatókörű, többmilliósi bevétellel rendelkező szervezetek azok, amelyek képesek olyan pályázatok beadására, amelyek sikerrel is járnak, és meg is tudják a kitűzött célokat valósítani. Ennek egyik oka, hogy a mai napig a pályázati rendszer túl bürokratikus, így szakértő segítség nélkül nehéz eligazodni benne. A kisbevételű szervezetek legnagyobb gátja, hogy nem tudnak megfelelő mértékű önrészt biztosítani a pályázatokhoz, így inkább nem is próbálkoznak. „Nem elegendő (bár feltétlenül szükséges) tehát egyszerűsíteni a pályázatok bürokratikus követelményeit és gördülékenyebbé, civilbarátabbá tenni magát a pályázattal járó eljárást, illetve a támogatások folyósítását. Maguknak a civil/nonprofit szervezeteknek is megvannak a teendőik. Elkerülhetetlen, hogy pénzügyeik kezelésében, forrásteremtési tevékenységükben az eddiginél lényegesen tudatosabbá és professzionálisabbá váljanak, és ennek részeként – többek között – pályázni is megtanuljanak” (Kuti, 2006:19).

A szektor bevételei a számok tükrében

A következőkben röviden ismertetjük a civil/nonprofit szektor gazdálkodására vonatkozó főbb adatokat egyrészt országos szinten, másrészt a vizsgált régióra vonatkoztatva.

Előjáróban megállapítható, hogy a rendszerváltás óta folyamatosan nő a szektor mérete, mind a szervezetek száma, mind a bevételi forrásaiak nagyságát tekintve. Az 1. ábrán látható, hogy 2010-ben közel 65 ezer szervezet működött hazánkban, ez közel kétszerezese (1,87 szeres) az 1993-as értéknek. A Nyugat-dunántúli régióban az 1990-es évek elejéhez képest bár nőtt a szervezetek száma, a növekedési ütem közel azonos volt az országhoz képest, így a régióban működő szervezetek aránya lényegesen nem változott az időszak alatt, mindvégig kb. 10 százalék volt. Ehhez képest a bevételek mindössze kb. 4,7 százalékkal rendelkeztek a régió szervezetei 1993 és 2010 között átlagosan.

1. ábra. A civil/nonprofit szervezetek száma országosan és a Nyugat-Dunántúlon 1993 és 2010 között

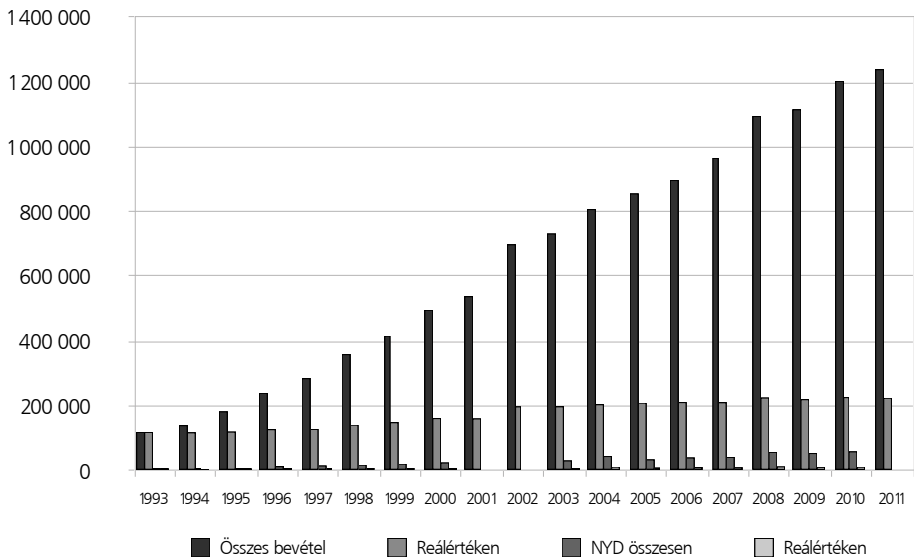
Forrás: KSH

A 2. ábra azt mutatja, hogy 2011-ben több mint 1200 milliárd Ft volt a szektor bevétele, míg a vizsgált régióé mindössze 58 milliárd Ft. Az összbevétel folyó értéken 1993 és 2011 között közel 10,5-szeresére nőtt, a 2010-ig tartó időszak alatt a régió bevételi kicsivel több, mint tizenegyszeresére változott. Reálértéken viszont már közel sem ilyen nagymértékű a növekedés üteme, a szektor összbevétele a szektor méretéhez hasonlóan 1,87-szeresére nőtt reálértékben, ami azt jelenti, hogy gyakorlatilag a szektor gazdasági helyzetében a bevételek tényleges értéke alapján nem történt változás. A Nyugat-dunántúli régió esetében kis mértékben nagyobb volt a reálváltozás üteme (2,1-szeres), de ez a különbség nem meghatározó.

Továbbá a fentiek alapján megállapítható, hogy bár kis mértékben, de nagyobb volt a régió szervezeteinek bevételi növekedése mint az országos érték, azonban az egy szer-

vezetre jutó bevétel minden évben kevesebb mint a fele volt az országos értéknek a rendszerváltás óta eltelt időszakban. Ez részben köszönhető annak is, hogy a közép-magyarországi régióban működő szervezetek kb. a bevételek 60 százalékával gazdálkodhatnak, bár ettől függetlenül a Nyugat-dunántúli régióban volt a legalacsonyabb a bevételek aránya az országos értékekhez viszonyítva. (A nonprofit szervezetek szerepe a régióban 2012.)

2. ábra. A teljes szektor és a nyugat-dunántúli szervezetek összbevétele folyó- és reálértéken 1993 és 2011 között

Forrás: KSH

Megjegyzés: a Nyugat-dunántúli régió esetében a 2001-es és 2002-es értékek hiányoznak, mert ebben a két évben nem volt teljes körű felmérés a szektorban, így nincsenek régiós adatok, tovább 2011-re sem közölte még a KSH a régiós értékeket.

A szektor bevételi szerkezetét tekintve megállapítható, hogy az ezredforduló óta a köztámogatások aránya a legmagasabb, 40 és 45 százalék közötti. Ezt követi az alaptevékenységből származó bevétel (jelenleg kb. 25 százalék), a magántámogatások és a gazdálkodási tevékenységből származó bevételek aránya kb. azonos, 15 százalék. Az, hogy ezen belül mekkora az Európai Unió keresztül pályázati úton elnyert támogatások aránya nem tudható pontosan. Annyi bizonyos, hogy eddig (2004 és 2012 októbere között) összesen 187,4 milliárd Ft uniós támogatás került kifizetésre, ami az ezen időszak összebevételéhez viszonyítva 2,3 százalékos arányt jelent. Ha az eddig megítélt támogatásokat vesszük figyelembe, magasabb arányt kapunk, kb. 4 százalékot. Ez az arány alacsonynak tűnhet, viszont, ha figyelembe vesszük azt, hogy ez több ezer sikeresen megírt pályázatot jelent és több ezer olyan megvalósult projektet, amely hozzájárult a társadalom kör-

nyezetének élhetőbbé tételéhez, akkor kijelenthetjük, hogy ez az összeg jelentős szerepet játszott a hazai civil szféra fejlődésében.

Európai uniós támogatások a Nyugat-dunántúli régió és Győr civil/nonprofit szektorában

Módszertan

Kutatásunk célja az volt, hogy átfogó képet adjunk a nyugat-dunántúli és ezen belül a győri civil/nonprofit szervezetek EU-s pályázatokon elért eredményeiről. A kutatást mind a két tervezési időszakra elvégeztük, így képet kaptunk arról, hogy a 2004 és 2006 és a jelenlegi, 2007 és 2013 közötti időszakban mi jellemezte a szervezetek pályázati aktivitását.

A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség Egységes Monitoring Információs Rendszert (EMIR) működtet abból a célból, hogy nyomon követhetővé váljon az európai uniós támogatások felhasználása, valamint segítse a lebonyolításban részt vevő intézmények munkáját. Az EMIR nyilvános adatbázisa lehetővé teszi, hogy bárki számára átláthatóvá váljon a finanszírozott projektek alakulása a kezdetektől egészen a kifizetésig. Az adatgyűjtést 2012. október 16-án zártuk le.

Az adatgyűjtésünk az alábbi információk megszerzésére irányult

- beérkezett és támogatott pályázatok száma összesen és operatív programonként;
- igényelt és megítélt (kifizetett) támogatások nagysága összesen és operatív programonként;
- a nyertes győri szervezetek főbb jellemzői.

Az információkat legyűjtöttük a Nyugat-dunántúli régióra, Győrrre és a mélyebb következtetések levonása érdekében országos szinten is.

A fentiekben már bemutatásra került a Nyugat-Dunántúlon működő szervezetek súlya a hazai szektoron belül, ahhoz azonban, hogy a győri adatok is megfelelően értelmezhetők legyenek, fontosnak tartjuk néhány Győrrre vonatkozó információ közlését. A legfrissebb adatok szerint 2011-ben Győrben 896 szervezet volt regisztrálva, ez a megyeszékhelyekre jellemző több százas nagyságrendnek megfelelő érték. Az, hogy ebből a közel 900 szervezetből ténylegesen mennyi működik, csak becslések vannak; ezek szerint kb. 500–600 aktív szervezet tevékenykedik a városban. A regisztrált szervezetek szervezeti forma szerinti megoszlása az országos értékekhez hasonló: a szervezetek 53,3 százaléka működik egyesületi, 33 százalékuk alapítványi formában. A Győrben működő civil/nonprofit szervezetek körében – hasonlóan az országos adatokhoz – a legnépszerűbb tevékenységcsoportok a szabadidő, hobbi, kultúra, sport. A győri szervezetek 17,6 százaléka tevékenykedett szabadidő, hobbi tevékenységcsoporton belül, 13,8 százalékuk a kultúrát, 13 százalékuk a sportot választotta mint tevékenységi kört. Emellett nagy arányt képvisel az oktatás (12,6 százalék), szociális ellátás (10,1 százalék), szakmai gazdasági érdekképviselet (8,1 százalék) és egészségügy (6,7 százalék) területe is.

A győri a nyugat-dunántúli és az ország összes civil/nonprofit szervezetének részvétele a Nemzeti Fejlesztési Terv Operatív Programjaiban

Összességében a magyar civil/nonprofit szektorban működő szervezetek a 2004 és 2006 közötti időszakban 65,7 milliárd Ft támogatást nyertek el (1. táblázat). Ennek az összegnek 7,6 százaléka, azaz közel 5 milliárd Ft került a nyugat-dunántúli civil/nonprofit szervezetekhez. A Győrben működő civil/nonprofit szervezetek 301 millió Ft támogatáshoz jutottak az első támogatási időszakban, amely 6 százalékos arányt jelent a Nyugat-dunántúli régión belül. A nyertes pályázatok számának aránya magasabb volt Nyugat-Dunántúlon (58,3 százalék), mint országos szinten (42,2 százalék), a megítélt és igényelt támogatási összeg aránya azonban mindkét esetben közel 40 százalékos volt. Ez magyarázható azzal, hogy a Pest megyei civil/nonprofit szervezetek nagyobb támogatási összeget kaptak projektjeikhez (Aykai, 2011). A Győrben működő civil/nonprofit szervezetek által benyújtott pályázatok 32 százalékát támogatták, a megítélt támogatási összeg pedig 13,9 százaléka volt az igényelt támogatási összegnek. Ez az arány jóval alacsonyabb az imént említett országos és nyugat-dunántúli támogatottsághoz képest.

1. táblázat. A 2004 és 2006 közötti időszak pályázati jellemzői országosan, a Nyugat-Dunántúlon és Győrben

	Győr	Arány régión belül	Nyugat-Dunántúl	Arány országon belül	Ország
Beérkezett pályázatok száma (db)	25	6,48%	386	9,99%	3 862
Igényelt támogatási összeg (millió Ft)	2172	17,38%	12 496	7,57%	164 982
Támogatott pályázatok száma (db)	8	3,56%	225	13,81%	1 629
Megítélt támogatási összeg (millió Ft)	301	6,04%	4 987	7,59%	65 738
Leszerződött pályázatok száma (db)	8	3,56%	225	13,87%	1 622
Szerződéssel lekötött összeg (millió Ft)	317	6,26%	5 064	7,44%	68 050
Megkezdett kifizetések száma (pályázat) (db)	8	3,56%	225	14,04%	1 603
Kifizetett támogatási összeg (millió Ft)	305	6,46%	4 725	7,35%	64 287

Forrás: EMIR adatbázis alapján saját szerkesztés.

A civil/nonprofit szervezetek operatív programként különböző mértékben részesültek a kiírt támogatásokból. A pályázatok számát tekintve országos szinten a szervezetek körében az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program az első számú támogató 762 nyertes pályázattal, a második a Humán erőforrás-fejlesztés Operatív Program 709 pályá-

zattal (2. táblázat). Ezt követte a Gazdasági Versenyképesség Operatív Program, a Regionális Operatív Program, és végül a Környezetvédelem és Infrastruktúra Operatív Program. A HEFOP népszerűségét annak köszönheti, hogy a pályázatok széles skáláját hirdette meg, és legnagyobb hányaduk a civil/nonprofit szervezetek számára is elérhető volt. A GVOP pályázatai főként a vállalkozások számára jelentettek támogatást, (pl. beruházás terén), ennek ellenére két prioritás kapcsán – Fejlesztési és innovációs tevékenység támogatása, Információs társadalom fejlesztése – erős civil aktivitás volt tapasztalható (Kuti, 2006).

A nyugat-dunántúli civil/nonprofit szervezetek körében – hasonlóan az országos adatokhoz – a legtöbb pályázat (142) az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program keretében nyert támogatást, majd ezt követte a Humán erőforrás-fejlesztés Operatív Program keretében támogatott pályázatok száma (64). Ehhez képest a többi Operatív Programban lényegesen kevesebb pályázatot nyújtottak be a nyugat-dunántúli civil/nonprofit szervezetek. A Gazdasági Versenyképesség Operatív Program keretében a fővárosi civil/nonprofit szervezetek, míg a Regionális Fejlesztés Operatív Program esetében a kelet-magyarországi régióban működő civil/nonprofit szervezetek dominanciája érvényesült (Aykai, 2011).

Győrben a benyújtott 25 pályázatból összesen 8 nyert támogatást, melyekből 7 a Humán erőforrás-fejlesztés Operatív Program, 1 pedig a Gazdasági Versenyképesség Operatív Program keretében történt.

2. táblázat. 2004 és 2006 közötti időszak pályázatainak megoszlása Operatív Programonként országosan, a Nyugat-Dunántúlon és Győrben, db

Operatív Programok	Beérkezett pályázatok			Támogatott pályázatok		
	Győr	Nyugat-Dunántúl	Országos összesen	Győr	Nyugat-Dunántúl	Országos összesen
AVOP	–	195	1140	–	142	762
GVOP	2	18	259	1	9	83
HEFOP	23	151	2153	7	64	709
KIOP	–	2	7	–	–	1
ROP	–	20	303	–	10	74
Összesen	25	386	3862	8	225	1629

Forrás: EMIR adatbázis alapján saját szerkesztés.

Megjegyzés: AVOP – Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program; GVOP – Gazdasági Versenyképesség Operatív Program; HEFOP – Humán erőforrás-fejlesztés Operatív Program; KIOP – Környezet és Infrastruktúra Operatív Program; ROP – Regionális Fejlesztés Operatív Program.

Ha a támogatás összegét vesszük alapul, országos szinten első helyen áll a Humán erőforrás-fejlesztés Operatív Program – amelynek keretében a hazai civil/nonprofit szer-

vezetek 39,1 milliárd Ft-hoz jutottak –, a második pedig a Regionális Fejlesztés Operatív Program (3. táblázat). Figyelembe véve az elnyert támogatási összeg nagyságát és a támogatott pályázatok számát, megállapítható, hogy a Regionális Fejlesztés Operatív Program bár a pályázatok kisebb hányadát támogatta, de azokat nagyobb összeggel.

A nyugat-dunántúli civil/nonprofit szervezetek körében az országos adatokhoz hasonlóan legnagyobb összegek a Humán erőforrás-fejlesztés Operatív Program és a Regionális Fejlesztés Operatív Program keretében kerültek kiosztásra, 2,7 milliárd Ft és 1,5 milliárd Ft, míg a legtöbb pályázat az Agrár és Vidékfejlesztési Operatív Program keretében nyert.

Győrben mind a pályázatok számát, mind a támogatási összeget figyelembe véve legnépszerűbb volt a Humán erőforrás-fejlesztés Operatív Program (7 támogatott pályázat), majd ezt követte a Gazdasági Versenyképesség Operatív Program (1 támogatott pályázat).

3. táblázat. 2004 és 2006 közötti időszak támogatási összegeinek megoszlása Operatív Programonként országosan, a Nyugat-Dunántúlon és Győrben, millió Ft

Operatív Programok	Beérkezett pályázatok			Támogatott pályázatok		
	Győr	Nyugat-Dunántúl	Országos összesen	Győr	Nyugat-Dunántúl	Országos összesen
AVOP	–	732	6018	–	497	3 213
GVOP	91	338	11 110	91	273	5 259
HEFOP	2081	7 697	101 009	210	2684	39 101
KIOP	–	185	1 859	–	–	384
ROP	–	3 543	44 986	–	1534	17 780
Összesen	2172	12 496	164 982	301	4987	65 738

Forrás: EMIR adatbázis alapján saját szerkesztés.

A győri civil/nonprofit szervezetek néhány további jellemzője az NFT Operatív Programjaiban

A 2004–2006 közötti időszakban a győri civil/nonprofit szervezetek körében 8 pályázatról született támogatási döntés. A nyertes pályázatokhoz összesen 301 millió Ft európai uniós forrás társult. A 8 nyertes pályázat összesen 7 pályázó szervezethez kapcsolható, ami azt jelenti, hogy egy szervezet két sikeres pályázatot tudhatott magáénak. A két legnagyobb támogatási összeg 103 és 91 millió Ft volt, az előbbi a HEFOP, utóbbi a GVOP keretében került kifizetésre.

A támogatások megoszlása alapján elmondható, hogy az összes győri szervezetnek megítélt támogatás legnagyobb hányadát (40,4 százalékát) a többcélú adományoztatás, nonprofit szövetségek tevékenységcsoporton belül működő 2 győri szervezet egy-egy projektje kapta. A gazdaságfejlesztés, munkaügy területén 1 szervezet 1 pályázata nyert, az általa elnyert összeg aránya az összes támogatáson belül 30,3 százalék. További 15,1 százalékot képvisel 2, az oktatás területén működő civil/nonprofit szervezet számára megítélt támogatási összeg. A támogatások 14,2 százalékát kapta a szociális ellátás területén tevékenykedő 2 győri szervezet 1-1 projektje, segítve ezzel a hátrányos helyzetű csoportok társadalmi beilleszkedését, képzését és foglalkoztatását.

A HEFOP keretében összesen 7 sikeres pályázat valósult meg Győrben az alábbi pályázatok esetében (zárójelben szerepel a támogatás nagysága):

- a társadalmi beilleszkedés elősegítése a szociális területen dolgozó szakemberek képzésével (2 pályázat: 43 millió Ft);
- hátrányos helyzetű emberek alternatív munkaerő-piaci képzése és foglalkoztatása (103 millió Ft);
- „Alternatív munkaerő-piaci szolgáltatások, képzések nyújtása és megismertetése” (19 millió Ft);
- felkészítés kompetencia-alapú oktatásra (2 pályázat: 36 millió Ft);
- a kompetencia alapú oktatási programok eszközi elemeinek, értékelési eszközeinek, valamint ezek megjelenítésére alkalmas eszközök biztosítása (10 millió Ft).

A GVOP kertében egy sikeres pályázat volt:

- alapszintű tanácsadás (91 millió Ft).

Összességében elmondható, hogy a 2004 és 2006 közötti időszakban mindössze 7 olyan civil/nonprofit szervezet volt Győrben, amelynek sikeresen megvalósult EU-s pályázata volt, ezek a szervezetek az összes beadott pályázat 28 százalékát valósították meg (8 projekt). A sikeresen pályázó szervezetek több mint a fele (4 szervezet) alapítványi formában működött, továbbá 1 szervezet szövetség és 2 szervezet nonprofit szervezet intézményeként. Egyesület és közhasznú társaság nem volt a sikeres pályázók között.

A fentiek alapján megállapítható, hogy az EU-csatlakozást követő néhány évben a győri szervezetek aktivitása e téren még nem volt jelentős, az országos átlaghoz képest is kevesebb szervezet próbálkozott EU-s pályázatok beadásával.

A győri a nyugat-dunántúli és az ország összes civil/nonprofit szervezetének pályázati eredményessége az ÚMFT Operatív Programjaiban

Az Új Magyarország Fejlesztési Terv (2011-től Új Széchenyi Terv) a 2007 és 2013 közötti időszakra szóló fejlesztési dokumentuma hazánkban, melyek keretében hasonlóan az előző tervezési időszakhoz, lehetősége volt/van a civil/nonprofit szervezeteknek is EU-s támogatásokra pályázni. Értelemszerűen a hosszabb tervezési időszaknak és a pályázási gyakorlat egyre hatékonyabb elsajátítása következtében az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében Győrben, a Nyugat-Dunántúlon, valamint országosan is több pályázatot

nyújtottak be a civil/nonprofit szervezetek mint az NFT keretében, és értelemszerűen az igényelt támogatás összege is nagyobb volt (4. táblázat).

Országosan közel háromszor annyi pályázatot adtak be a szervezetek, mint az előző tervezési időszakban, a 2012. október 16-ig beérkezett pályázatok száma megközelítette a 11 ezret, viszont a támogatást nyert pályázatok aránya kisebb, mint 2004 és 2006 között (27,7 százalék szemben a 42 százalékkal). Ennek oka lehet az is, hogy még vannak el nem bírált pályázatok is a rendszerben. Hasonló tendencia figyelhető meg a Nyugat-Dunántúlon is, viszont itt csak közel 2,5-szer volt több a beérkezett pályázat. Győrben egészen más a helyzet, mind a beérkezett, mind a támogatott pályázatok száma több mint hatszorosa volt a 2004 és 2006 közötti időszakhoz képest, viszont a nyertes pályázatok aránya közel azonos, egyharmados értéket jelentett mindkét időszakban.

A megítélt támogatási összeget tekintve megállapítható, hogy országosan és a Nyugat-Dunántúlon közel négyszer, Győrben több mint tízszer akkora összegű forráshoz jutottak a civil/nonprofit szervezetek mint a 2004–2006 közötti időszakban. Tehát Győr nemcsak a pályázatok számában volt jobb helyzetben az országos és régiós értékekhez képest, hanem a megszerzett támogatás nagyságában is.

4. táblázat. A 2007 és 2012. október közötti időszak pályázati jellemzői országosan, a Nyugat-Dunántúlon és Győrben

	Győr	Arány régión belül	Nyugat- Dunántúl	Arány ország on belül	Országos összesen
Beérkezett pályázatok száma (db)	161	17,07%	943	8,58%	10 989
Igényelt támogatási összeg (millió Ft)	9189	16,66%	55 165	7,31%	754 544
Támogatott pályázatok száma (db)	53	17,67%	300	9,86%	3 044
Megítélt támogatási összeg (millió Ft)	3284	16,61%	19 776	7,66%	258 195
Leszerződött pályázatok száma (db)	49	18,42%	266	9,86%	2 699
Szerződéssel lekötött összeg (millió Ft)	3215	20,13%	15 970	7,15%	223 452
Megkezdett kifizetések száma (pályázat) (db)	47	19,58%	240	9,74%	2 465
Kifizetett támogatási összeg (millió Ft)	2640	22,19%	11 896	9,66%	123 149

Forrás: EMIR adatbázis alapján saját szerkesztés.

Az 5. táblázat szemlélteti, hogy a győri, nyugat-dunántúli, és az ország összes civil/nonprofit szervezete az egyes operatív programokon belül mekkora aktivitást mutatott.

Az adatok alapján megállapítható, hogy országosan, a Nyugat-Dunántúlon és Győrben is a Társadalmi Megújulás Operatív Program és a Környezet és Energia Operatív Program keretében adták be a szervezetek a legtöbb pályázatot. Országosan 1804, azaz

a civil/nonprofit szervezetek által benyújtott pályázatok több mint fele a Társadalmi Megújulás Operatív Program keretében nyert, hasonló az arány a vizsgált régióban és Győrben is.

Nyugat-Dunántúlon a Társadalmi Megújulás Operatív Programon belül 156, a Környezet és Energia Operatív Programon belül 72 pályázat nyert.

Győrben az eddig benyújtott 161 pályázatból 53-at támogattak. Ebből 27-et a Társadalmi Megújulás Operatív Program, 12-t a Környezet és Energia Operatív Programon belül.

5. táblázat. 2007 és 2012. október közötti időszak pályázatainak megoszlása Operatív Programonként országosan, a Nyugat-Dunántúlon és Győrben, db

Operatív program	Beérkezett pályázatok			Támogatott pályázatok		
	Győr	Nyugat-Dunántúl	Országos összesen	Győr	Nyugat-Dunántúl	Országos összesen
ÁROP	1	3	22	1	2	19
DAOP	–	–	254	–	–	78
DDOP	–	–	121	–	–	49
ÉAOP	–	–	449	–	–	152
ÉMOP	–	–	214	–	–	85
GOP	1	1	14	1	1	7
KDOP	–	–	161	–	–	63
KEOP	23	136	1 046	12	72	462
KMOP	–	–	349	–	–	96
KÖZOP	–	–	11	–	–	4
NYDOP	14	97	106	10	54	54
TÁMOP	116	655	7 781	27	156	1 804
TIOP	6	51	461	2	15	171
Összesen	161	943	10 989	53	300	3 044

Forrás: EMIR adatbázis alapján saját szerkesztés.

Megjegyzés: ÁROP – Államreform Operatív Program; DAOP – Dél-Alföldi Operatív Program; DDOP – Dél-Dunántúli Operatív Program; ÉAOP – Észak-Alföldi Operatív Program; ÉMOP – Észak-Magyarországi Operatív Program; GOP – Gazdaságfejlesztési Operatív Program; KDOP – Közép-Dunántúli Operatív Program; KEOP – Környezet és Energia Operatív Program; KMOP – Közép-Magyarországi Operatív Program; KÖZOP – Közlekedés Operatív Program; NYDOP – Nyugat-Dunántúli Operatív Program; TÁMOP – Társadalmi Megújulás Operatív Program; TIOP – Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program.

Az európai uniós támogatások összegét tekintve a pályázatok számához hasonlóan a Társadalmi Megújulás Operatív Program volt a legsikeresebb, a támogatások teljes összegének 43,6 százalékát adta, azaz 112,6 milliárd Ft-ot (6. táblázat). A többi operatív program keretében megítélt hazai civil/nonprofit szektor számára nyújtott összeg aránya operatív programonként nem érte el a 10 százalékot sem az eddig elnyert teljes támogatási összegben belül.

A nyugat-dunántúli szervezetek körében a támogatás összegét tekintve az elsőszámú támogató a Nyugat-Dunántúli Operatív Program, a támogatások 44,8 százaléka, vagyis 8,9 milliárd Ft került kiosztásra ennek a programnak a keretében. Szintén jelentős összeget ítélték meg a nyugat-dunántúli civil/nonprofit szervezetek számára a Társadalmi Megújulás Operatív Program keretében, itt az arány 36,9 százalék.

6. táblázat. A 2007 és 2012. október közötti időszak támogatási összegeinek megoszlása Operatív Programonként országosan, a Nyugat-Dunántúlon és Győrben, millió Ft

Operatív program	Beérkezett pályázatok			Támogatott pályázatok		
	Győr	Nyugat-Dunántúl	Országos összesen	Győr	Nyugat-Dunántúl	Országos összesen
ÁROP	35	105	1 511	35	70	1 366
DAOP	–	–	30 552	–	–	10 379
DDOP	–	–	17 704	–	–	3 505
ÉAOP	–	–	58 427	–	–	2 118
ÉMOP	–	–	4 5021	–	–	22 415
GOP	400	400	492	400	400	443
KDOP	–	–	46 627	–	–	17 759
KEOP	920	4 903	40 854	287	1 768	13 784
KMOP	–	–	45 903	–	–	20 338
KÖZOP	–	–	29 344	–	–	13 352
NYDOP	2883	2 0210	2 2013	1 265	8 856	8 856
TÁMOP	4631	23 316	363 003	1 282	7 300	112 644
TIOP	320	6231	53 093	15	1 383	1 2235
Összesen	9189	55 165	754 544	3 284	19 776	25 8194

Forrás: EMIR adatbázis alapján saját szerkesztés.

A győri civil /nonprofit szervezetek néhány további jellemzője az ÚMFT Operatív Programjaiban

Győrben a 2007 és 2013 közötti időszakban több mint hatszor több pályázatot nyújtottak be civil/nonprofit szervezetek, és több mint 6,5-szer több nyertes pályázat keretében történtek fejlesztések a városban. Továbbá megállapítható, hogy a győri szervezetek által kezelt pályázatok mind mennyiségre, mind az általuk képviselt összeg tekintetében növelték súlyukat a Nyugat-dunántúli régióban (4. táblázat). Ez azt jelenti, hogy míg a 2004 és 2006 közötti időszakban a régió sikeres pályázatainak csak 3,56 százaléka volt győri, addig a jelenlegi tervezés időszakban megközelítette a 18 százalékot. A megítélt támogatási összeg esetében is több mint 10 százalékpontos a különbség a jelenlegi tervezési időszak javára.

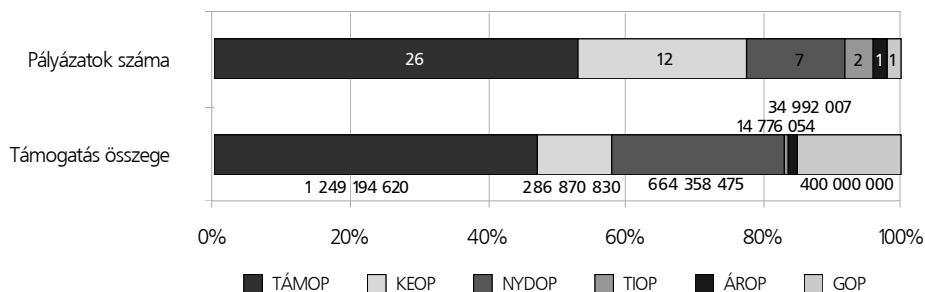

A győri civil szervezetek körében mind a pályázatok száma, mind a támogatási összeg alapján a Társadalmi Megújulás Operatív Program volt a legnépszerűbb (3. ábra). A TÁMOP keretében benyújtott 26 pályázat összesen 1,2 milliárd Ft-ot nyert. A források nagyságát tekintve magas összeg került kiosztásra a Nyugat-Dunántúli Operatív Program keretében is, azonban az NYDOP keretében kevesebb pályázatot támogattak, de azt nagyobb összeggel.

A Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program és az Államreform Operatív Program győri civil szervezetek számára nyújtott támogatása a pályázatok számát és a támogatási összeget figyelembe véve jelentéktelennek mondható. Az összes támogatott pályázat közül e két program keretében támogatott pályázatok aránya mindössze 6 százalék az összes nyertes pályázaton belül. A támogatás aránya hasonlóan alacsony, az összes támogatáson belül a 2 százalékot sem érte el.

Kiemelendő a GOP keretében elnyert támogatás, amelynek mértéke 400 millió Ft, ami azért jelentős, mert országosan összesen 443 millió Ft-ot kaptak civil/nonprofit szervezetek ezen Operatív Program keretében, így a győri támogatás mértéke meghaladja az összérték 90 százalékát, ráadásul ez az összeg egy szervezet munkáját segítette (a szervezet nonprofit kft.-ként működik és oktatási területen tevékenykedik).

3. ábra. Győri civil/nonprofit szervezetek által az ÚMFT keretében 2012. október 16-ig elnyert támogatások megoszlása operatív programok szerint

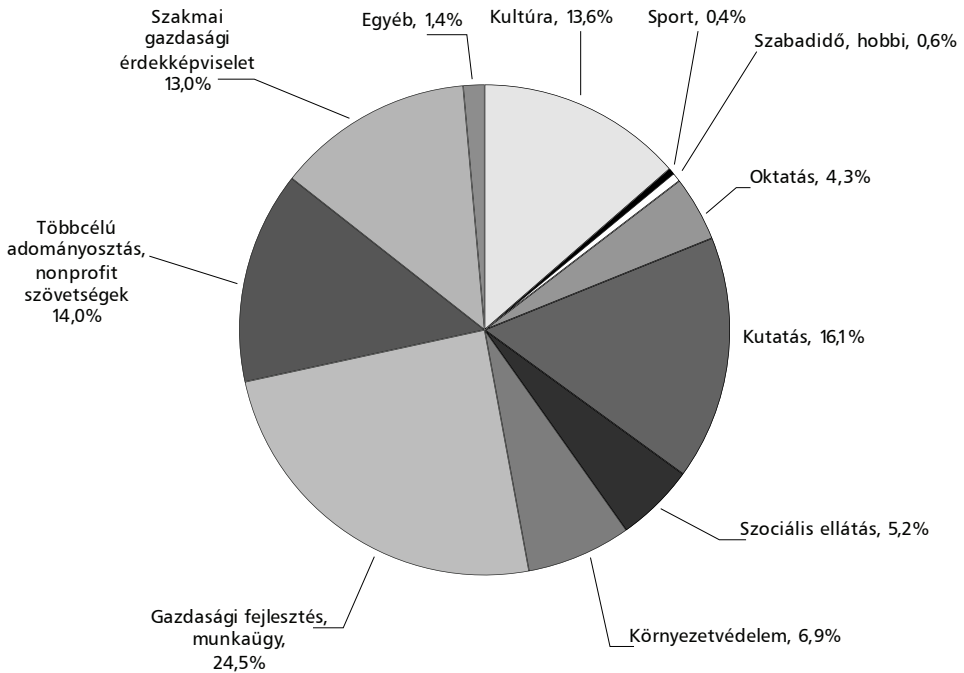

Forrás: EMIR adatbázis alapján saját szerkesztés.

2012. október 16-ig az 53 támogatott pályázat közül 49 esetében történt szerződéskötés, amely összesen 31 szervezetet érintett. 8 szervezet kettő vagy annál több sikeres pályázatot tudhat magáénak, míg a többi szervezetnek egy-egy pályázatát támogatták. A többszörös pályázókról elmondható, hogy jellemzően egy operatív programon belül nyert támogatást több pályázatuk, és gyakori, hogy már egy korábban megvalósult projekt további szakaszához nyertek újabb összeget. A legtöbb sikeres pályázattal (7) egy oktatási területen működő szervezet rendelkezik. A két legnagyobb támogatást (425 és 400 millió Ft) egy szintén oktatással foglalkozó és egy innovációs tevékenységet támogató szervezet kapta, így a megítélt összes támogatás 31,1 százaléka jutott ehhez a két szervezethez.

Míg az NFT keretében mindössze 4 tevékenységi területen működő szervezetek kaptak támogatást (többcélú adományozás [40,4 százalék], oktatás [15,1 százalék], szociális ellátás [14,2 százalék] és gazdaságfejlesztés [30,3 százalék]), addig a jelenlegi tervezési időszakban 10. Az összes támogatás egyes tevékenységcsoportok szerinti megoszlását a győri civil/nonprofit szervezetek körében a 4. ábra tartalmazza.

4. ábra. Támogatások megoszlása a nyertes győri civil/nonprofit szervezetek tevékenységi területe szerint az ÚMFT időszakában 2012. október 16-ig

Forrás: Egységes Monitoring Információs Rendszer.

A sikeresen pályázó 31 szervezet több mint fele működött klasszikus civil szervezetként (32,3 százalék egyesület, 16,1 százalék alapítvány és 9,7 százalék szövetség). Nonprofit kft.-ként 7 szervezet, nonprofit szervezet intézményként 3, míg köztestületként 1 szervezet működött. Ez alapján elmondható, hogy a nem klasszikus civil szervezeti formák (ún. kvázi nonprofit szervezetek) nagyobb arányban vannak jelen a sikeres pályázók körében, mint a szektor egészében (országos szinten és Győrben is jellemző, hogy a szektor kb. 85–90 százaléka klasszikus civil szerveződésként működik). Ennek oka az lehet, hogy a kvázi szervezetek sokkal nagyobb gazdasági erővel bírnak a szektorban (2010-ben ezek a szervezetek a bevételek kb. kétharmadával rendelkeztek), így biztosítani tudnak megfelelő mértékű önrészt, továbbá a megfelelő gazdasági háttér miatt tudnak olyan alkalmazottakat fizetni, akik értenek a pályázatíráshoz, vagy fel tudnak kérni

külső szakértőt. Ha a támogatási összeg eloszlását nézzük, megállapítható, hogy az EU-s támogatások kicsivel több mint fele nem a klasszikus civil szervezeteknél jelenik meg, tehát éppen azok a szervezetek lesznek képesek nagyobb összegű támogatáshoz jutni, amelyek tevékenységüknél és szervezeti formájuknál fogva amúgy is jellemzően nagyobb bevétellel rendelkeznek.

A 2007 és 2013 közötti időszakban az alábbi sikeres pályázatok valósultak/valósulnak meg Győrben a különböző Operatív Programok keretében (zárójelben feltüntetve a támogatás nagyságát és ahol nem egy pályázatról van szó, ott a pályázatok száma is):

Államreform Operatív Program

- partnerség erősítése (35 millió Ft);

Gazdaságfejlesztési Operatív Program

- kutatás-fejlesztési központok fejlesztése, megerősítése (400 millió Ft);

Környezet és Energia Operatív Program

- a fenntartható életmódot és ehhez kapcsolódó viselkedésmintákat ösztönző kampányok (szemléletformálás, informálás, képzés) (9 szervezet, 12 pályázat: 287 millió Ft);

Nyugat-Dunántúli Operatív Program

- a regionális jelentőségű klaszterek közös beruházásainak támogatása, szolgáltatásainak kialakítása és fejlesztése (30 millió Ft);
- vállalati együttműködés és klaszterek támogatása (2 pályázat: 54 millió Ft);
- a befektetési környezet fejlesztése – ipari parkok, iparterületek és inkubátorházak támogatása (400 millió Ft);
- a régió történelmi és kulturális örökségének fenntartható hasznosítása (127 millió Ft);
- környezetfejlesztési akciók a fenntartható településekért (2 pályázat, 1 szervezet: 53 millió Ft);

Társadalmi Megújulás Operatív Program

- munkahelyi képzések támogatása – ernyőszervezeteken keresztül (2 szervezet, 2 pályázat: 513 millió Ft);
- munkavállalói és munkáltatói érdekképviseleti szervezetek tagjainak képzése a konvergencia régiókban (25 millió Ft);
- érdekképviseleti tevékenységet ellátó civil ernyőszervezetek önkénteseinek képzése (3 szervezet: 46 millió Ft);
- pedagógusképzések (a pedagógiai kultúra korszerűsítése, pedagógusok új szerepben) (10 millió Ft);
- nevelés-oktatási intézmények tanórai, tanórán kívüli és szabadidős tevékenységeinek támogatása (3 szervezet: 100 millió Ft);
- kulturális intézmények részvétele a tanórán kívüli nevelési feladatok ellátásában (24 millió Ft);
- „Építő közösségek” közművelődési intézmények az élethosszig tartó tanulásért (26 millió Ft);
- audiovizuális emlékgyűjtés (5 millió Ft);
- „Iskolai tehetséggondozás” (2 szervezet, 2 pályázat: 22 millió Ft);

- „Első lépés” – alacsony foglalkoztatási eséllyel rendelkezők képessé tevő és önálló életvitelt elősegítő programjai (2 szervezet, 2 pályázat: 128 millió Ft);
- a látássérült emberek számára elemi rehabilitációs szolgáltatások fejlesztése (87 millió Ft).
- „Horizontális célkitűzések megvalósulását elősegítő helyi közösségi kezdeményezések, programok támogatása” (58 millió Ft);
- a családi közösségi kezdeményezések és programok megerősítése (3 szervezet, 32 pályázat: 101 millió Ft);
- az önkéntesség elterjesztése (2 szervezet, 2 pályázat: 43 millió Ft);
- civil szervezeteknek szolgáltató, azokat fejlesztő szervezetek támogatása (50 millió Ft).
- egészségre nevelő és szemléletformáló életmódprogramok (10 millió Ft);

Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program

- múzeumok és levéltárak iskolabarát fejlesztése és oktatási-képzési szerepének infrastrukturális erősítése (10 millió Ft);
- könyvtári szolgáltatások összehangolt infrastruktúra-fejlesztése – „Tudásdepó Expressz” (5 millió Ft).

Összegzés

Tanulmányunk célja az volt, hogy bemutassuk a hazai civil/nonprofit szektor, ezen belül a nyugat-dunántúli és a győri szervezetek aktivitását az európai uniós pályázati források megszerzésében. Kijelenthető, hogy csak néhány olyan pályázat került kiírásra, amelyre kizárólag civil/nonprofit szervezetek pályázhattak, a szektor szervezetei többségében a többi társadalmi, gazdasági szereplővel szállt „harcba” a pályázati pénzekért.

2004 és 2012 októbere között az ország szervezetei számára több mint 323 milliárd Ft EU-s támogatást ítéltek meg, ebből 24,7 milliárd Ft jutott a Nyugat-Dunántúli régió működő szervezeteknek, ez a teljes összeg 76 százaléka. A győri szervezetek 3,5 milliárd Ft-hoz jutottak a vizsgált időszak alatt, ami az országos érték 1,1 százalékát, míg a vizsgált régió támogatásának 14,5 százalékát jelentette.

A győri nyertes szervezeteket részletesebben megvizsgálva megállapítottuk, hogy bár a klasszikus civil szervezetek is jelentős támogatáshoz jutottak, az állami és/vagy önkormányzati alapítású (jellemzően nonprofit kft.-k) szervezetek aktívabbak voltak, ami több tényezőnek is köszönhető. Úgy gondoljuk, hogy mivel a nem klasszikus civil szervezeteknek jellemzően nagyobb a tőkeereje, így nagyobb valószínűséggel tudnak megfelelő önrészt biztosítani a pályázatokhoz, másrészt, ezek a szervezetek nagyobb humán tőkével is rendelkeznek, így nagyobb szakmai tudás birtokában vannak ahhoz, hogy sikeresen megírjanak egy pályázatot. A 2004 és 2006 közötti időszakban mindössze 7 sikeres győri pályázó volt, míg az ÚMFT időszakában már 31 nonprofit szervezet 10 tevékenységi körön belül jutott európai uniós támogatási forráshoz. Ez a szám a város szektorához képest alacsony számnak tűnhet, azonban az aktivitás növekvő tendenciát mutat, ami azt

jelzi, hogy egyre több szervezet képes EU-s pályázatok sikeres megírására és azok megvalósítására. Az NFT időszakában a Humánerőforrás-fejlesztés Operatív Program, az ÚMFT keretében a Társadalmi Megújulás Operatív Program és a Környezet és Energia Operatív Program volt a legnépszerűbb támogató, ugyanakkor a Nyugat-Dunántúli Operatív Programok keretében is jelentős összegek kerültek kiosztásra.

A sikeres győri pályázatok jellemzően az alábbi területeken segítették a győri és környékbeli lakosok életét:

- hátrányos helyzetű csoportok foglalkoztatásának és társadalmi beilleszkedésének segítése;
- az óvodákban, alapfokú és középfokú képzésben dolgozó tanárok és egyéb szakemberek továbbképzése;
- kutató-fejlesztő munkát végző tudásközpontok fejlesztése;
- a fenntartható életmód, valamint az ehhez kapcsolódó viselkedésminták népszerűsítése;
- a befektetési környezet vonzóbbá tétele;
- mikro-, és kisvállalkozások alkalmazottainak továbbképzése;
- a civil érdekképviseletek humánerőforrás-kapacitásának erősítése;
- pedagógiai kultúra fejlesztése, oktatók képzése, új módszerek eszközök megismertetése;
- kulturális intézmények szerepének növelése, bekapcsolásuk az oktatásba;
- a tehetséges diákok kiemelt oktatása, tehetséggondozás támogatása;
- a megváltozott munkaképességű, fogyatékkal élő, látássérült emberek segítése;
- az önkéntesség fontosságának elterjesztése.

Összességében megállapítható, hogy az európai uniós fejlesztési támogatások a civil/nonprofit szervezetek számára is hatalmas lehetőséget jelentenek, hiszen a nyertes pályázók olyan projekteket valósíthatnak meg a támogatásoknak köszönhetően, amelyekre más forrásból nem volna lehetőségük. Győr azért is érdemel külön figyelmet a Nyugat-dunántúli régió belül, mert 2007 óta a Pólus-program egyik kedvezményezettje, és ez óriási fejlődési lehetőséget jelent a város számára. Az elemzések is azt bizonyítják, hogy pl. a gazdaságfejlesztésen belül az oktatás, innováció, kutatás, foglalkoztatás területén történő projekteken az állami és profitorientált szervezeteken túl a civil/nonprofit szervezetek is aktívan részt vesznek.

A szervezetek azonban nem egyenlő arányban részesülnek a kiírt támogatásokból. A pályázati sikerességet befolyásolja többek között a szervezeti forma, a végzett tevékenység jellege és a gazdálkodás. A kisebb tőkeerejű szervezetek kevésbé szerepeltek eredményesen a pályázatokon, holott az EU-s források célja éppen a fejlesztés, felzárkóztatás. Ennek megoldásképpen véleményünk szerint olyan pályázati kiírásokra is szükség lenne, amelyek kimondottan ezeket a szervezeteket célozzák. Tehát lehetnének külön pályázati kiírások a kisebb tőkeerejű és külön a nagyobb bevétellel rendelkező civil/nonprofit szervezetek részére is. Így lehetőség nyílna a pályázó szervezetek számának bővítésére, a már támogatást nyert civil/nonprofit szervezetek még eredményesebb szereplésére az európai uniós pályázati felhívásokon.

Irodalom

- Aykai Adrián (2011): *Az európai uniós fejlesztési támogatások szerepe a nyugat-dunántúli nonprofit szervezetek működésében*. Doktori disszertáció. Sopron: Nyugat Magyarországi Egyetem, Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola.
- Bartal Anna Mária (2005): *Nonprofit elméletek, modellek, trendek*. Budapest: Századvég.
- Kákai László (2009): *Kik vagyunk mi? Civil szervezetek Magyarországon*. Pécs, Publikon Kiadó.
- Kuti Éva (1998): *Hívjuk talán nonprofitnak...* Budapest: Nonprofit Kutatócsoport.
- Kuti Éva (2006): A nonprofit szervezetek uniós pályázatokon elért eredményei. Online: www.nonprofit.hu Letöltve: 2008. május 10.
- Nemzeti Fejlesztési Terv 2004–2006. A Magyar Köztársaság Kormánya, Budapest.
- Nonprofit szervezetek Magyarországon 2006. KSH, Budapest. 2008.
- Nonprofit szervezetek Magyarországon 2010. KSH, Budapest. 2012.
- A nonprofit szervezetek legfontosabb jellemzői 2011. Statisztikai Tükör, KSH, Budapest. Online: www.ksh.hu. Letöltve: 2012. december 20.
- A nonprofit szervezetek szerepe a régiókban. KSH, Budapest. 2012. Online: www.ksh.hu. Letöltve: 2012. december 20.
- Seligman, Adam B. (1997): *A civil társadalom eszméje*. Kávé Kiadó.
- Új Magyarország Fejlesztési Terv 2007–2013. A Magyar Köztársaság Kormánya, Budapest.
2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásáról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról

Fotó/Gönczö Viktor

„A TÁRSADALMI VÁLLALKOZÓKÉ A JÖVŐ”: TÁRSADALMI VÁLLALKOZÁS A BRIT NONPROFIT SZAKPOLITIKÁBAN, 1997–2008

Dr. Paola Grenier

Bevezetés

- *Ahhoz, hogy meggyőzőek legyenek, az új embereknek (a társadalmi vállalkozóknak) le kell vetkőzniük a hagyományos jötevők ósdi képét, és legalább annyira agilisnak és üzleti szemléletűnek kell lenniük, mint amennyire jótékonyak. A társadalmi vállalkozóké a jövő. (Young, 1997:20)*

Az 1990-es évek második fele Nagy-Britanniában különösen termékeny talajt biztosított a „társadalmi vállalkozás” számára. Ez az újszerű és enigmatikus koncepció mind a politikai retorikára, mind a szakpolitikai javaslatokra jelentős hatással volt. Számos, bal-közép think-tank által közreadott jelentés és publikáció foglalkozott a témával, ezek az intézmények égtek a vágytól, hogy gazdagítsák és alakítsák a New Labour gondolkodását és politikáját (Leadbeater, 1997; Thake & Zadek, 1997; Brickell, 2000). A „társadalmi vállalkozásnak” a brit politikai vitákba és kormányzati diskurzusba való beemelkedése szoros kapcsolatban állt az Új Munkáspárt 1997. évi választási győzelmével. Miniszterelnökként tartott első beszédében a jóléti reform égető témájáról Tony Blair a következőket mondta:

Támogatni fogjuk társadalmi vállalkozók ezreit – azokat az embereket, akik a társadalmi problémákhoz ugyanolyan üzleti tevékenységeket és ötleteket asszociálnak, mint az üzleti vállalkozók a jólét megteremtéséhez. (Blair, 1997)

A „harmadik úttal” való kezdeti összemosódást követően a társadalmi vállalkozás egyértelmű többpárti politikai támogatást kapott. Ahogy a társadalmi vállalkozással kapcsolatos érdeklődés növekedett, úgy kapott egyre nagyobb elismerést maga a fogalom, ami forrásokat, politikai vitákat és médiafigyelmet vonzott, és számos, a „társadalmi vállalkozókat” támogató új szervezet alapítását eredményezte (Taylor et al, 2000).

Jelen írás a „társadalmi vállalkozó” által az angol közpolitikában az első évtized során megtett utat kutatja. Azt vizsgáljuk, hogy a társadalmi vállalkozás versengő koncepciói miként alakultak ki, formálódtak és épültek be a brit nonprofit szakpolitikába.

Helyzetkép

Az 1990-es évek közepe táján a társadalmi vállalkozás a thatcherizmus „vállalkozói kultúrájától” az Új Munkáspárt-féle „harmadik út” felé való, 1980 és 2000 között történt elmozdulás politikai kontextusában jelent meg. Ezen belül is a Thatcher alatt támogatott szabadpiaci „önző” értékektől a New Labour regnálását fémjelző „piaci társadalmon” belüli közösségi és a civil értékek felé való odafordulás légkörében (Slater & Tonkiss, 2002).

A „vállalkozói kultúra” kifejezés az 1980-as években jött divatba, és a „brit konzervatív kormány politikai gondolkodásának és gyakorlatának központi motívumaként jelent meg” (Keat, 1991:1). A „privatizációs” politikai törekvéseknek köszönhetően a magán-szektor mint szervezeti forma privilégiumokat élvezett, és sok, korábban állami tulajdonú vállalat esetében is az üzleti lett a kívánatos szervezeti forma (Keat, 1991:3). A politikacsinálók előnyben részesítették a hatékonyság növelését, valamint a közszolgáltatások teljesítménymérés, professzionális menedzsment és piaci alapú versenyfolyamatok alkalmazásával történő igazgatását: a szociális szolgáltatásokat kezdték kiszereződni a magán-szektorba, az egészségügyi szolgáltatások terén pedig „kvázi-piacokat” hoztak létre. Ráadásul a jóléti szolgáltatások ellátottai hangsúlyozottan mint az állami segélyektől függő, „vállalkozói” énjük kifejeződésének lehetőségétől megfosztott személyek jelentek meg (Heelas, 1991). A „vállalkozás” fogalmát teljes mértékben és kizárólagosan a magán-szektorral, a magántulajdonnal, az üzleti szervezeti struktúrákkal, a szabadpiaci versenyhez kapcsolódó értékészlettel, valamint az individuális kezdeményezésekkel és a magánérdekkel azonosították (Clarke & Newman, 1997; du Gay, 2000; Carr, 2000).

A konzervatív kormányzás ezen időszaka alatt (1979–1997) megdőbbentő volt a nonprofit szektorra irányuló figyelem általános bizonytalansága és hiánya (Kendall & Knapp, 2000; Prochaska, 2004). Ennek megfelelően a nonprofit szektorra instrumentális szemmel tekintettek, a magán-szektor számára nem vonzó szociális szolgáltatások biztosításának egyik eszközeként. Politikai terminológiájával szólva a nonprofit szektort tehát mint a helyi szociális szolgáltatások kiszereződésének a helyi önkormányzatok mellett szóba jöhető opcióját tartották számon (Taylor, 2003). 1990 és 1995 között a nonprofit szektor egészének bevétele 38 százalékkal emelkedett, ezen belül 64 százalékkal nőtt az állami forrásokból származó bevételek aránya (Kendall & Knapp, 2000).

Nem volt ilyen jó sora azonban a kisebb és lokális közösségi szervezeteknek. Thatcher híres kijelentése, miszerint „nincs olyan, hogy társadalom” fémjelzte a szociális megfontolások hiányát, egyben a piac melletti elköteleződést. Az akkori politika érdeklődésének szempontjából a közösségi szervezetek „periferikusak” voltak, különösen ha kollektív tevékenységből nőttek ki, hiszen az közvetlenül a thatcherizmus individualizmusának ellenképe volt (Taylor, 2003:28).

Az 1980-as évek végére tehát a szegénység és kirekesztés egyre nyilvánvalóbb problémáinak közösségi alapú megközelítései meglehetősen reménytelen helyzetbe kerültek. (Taylor, 2003:4)

A közösségek széttöredeztek, és sokkal inkább az elégedetlenség mint a szolidaritás színhelyeivé váltak – „a közösség elveszett” (Taylor, 2003:3). A szegénység, egyenlőtlenség és munkanélküliség növekvő szintje azt jelentette, hogy egyre nőtt a „piaci társadalomból” kirekesztettek száma (Slater & Tonkiss, 2002; Taylor, 2003). Mivel a helyi közösségek elnyomva érezték magukat, zavargások és városi tüntetések törtek ki, amelyeket sokszor etnikai feszültségek lobbantottak lángra¹ A deprivált belvárosi területek „városmegújítás” után kiáltottak – ez általában a privát szféra által megvalósított piaci alapú stratégia megvalósítását jelentette, noha a helyi önkormányzat és a nonprofit szektor közreműködésével (Imrie & Thomas, 1999:6).

Az 1990-es évek elejére a Munkáspárt már több mint egy évtizede hatalmon kívül volt. Radikális változásokon ment keresztül mind belső ügyei, mind politikai imidzse tekintetében. A Munkáspárt számára a hatalom felé vezető úton valójában az volt a legnagyobb kihívás, hogy bizonyítsa vállalkozásbarát mivoltát, stabil gazdaságpolitikát mutasson föl, és elnyerje a „City” bizalmát. Az üzlet és a vállalkozás tehát központi fogalom maradt a New Labour-retorikában, mind a kezdeményező jellegű vállalkozói kultúra folytatásának, mind a közszolgáltatások vállalkozóibb karakterűvé formálásának értelmében (du Gay, 2000; Hendry, 2004).

Több sikeres vállalkozóra van szükségünk, nem kevesebbre. Ezeket az életlehetőségeket azonban mindenkinek meg kell kapnia. Olyan társadalmat akarunk, amelyben az ambíció és a szolidaritás kéz a kézben jár, és nem egymás ellenségei – ahol a közszolgáltatásokat és az anyagi jólétet egyaránt nagyra tartjuk.

(A Munkáspárt Manifesztuma, 1997)

Az 1990-es évek közepére a konzervatív kormány csökkenő támogatottsága és a Munkáspártba vetett bizalom növekedése fontos változások lehetőségét jelentette sok társadalmi, közösségi ügyeken dolgozó ember számára. Ebben a kontextusban kezdett néhány magánszemély ötletelni a „társadalmi vállalkozói lét”, a „társadalmi vállalkozás” koncepciójához kapcsolódva. Ezek az emberek nem a kormányzat alá tartoztak, think-tank vagy nonprofit intézményekben, szövetkezeti irodákban dolgoztak, és a politikai és szakpolitikai változásokért emeltek szót. Nyíltan és érthetően beszéltek, sokrétű tapasztalataik voltak, és sok esetben személyes kapcsolatok fűzték őket a Munkáspárt vezetőihez.² Feltett szándékuk volt, hogy hatást gyakoroljanak a jövőbeni kormányzati politikára, és törekvéseik fókuszában a közpolitika és a „társadalmi” közti kötetlenség megújítása állt. Többen közülük társadalmi vállalkozónak titulálták önmagukat. Egyre jobban érdekelte

őket a társadalmi vállalkozás meglehetősen homályos ideája, valamint az, hogy ez miként transzformálódhat politikai kezdeményezésekké és szervezeti tevékenységekké. Mint potenciális „politikai vállalkozók”, valamennyien jó helyen voltak a politikacsínálás folyamatának befolyásolására, amikor megtörtént a kormányváltás.

1997 óta, illetve a választásokat megelőző években nemigen volt olyan számon tartott think-tank – és egyáltalán nem volt olyan munkáspárti kötődésű think-tank –, amely ne foglalkozott volna a társadalmi vállalkozók és társadalmi vállalkozások témájával: azokkal az emberekkel és szervezetekkel, amelyek beöltik az állami tulajdonú vállalatok és szervezetek, valamint a tradicionális magánszektor, a forprofit modell közti űrt (Timmins, 2001).

Tizenyolc évi konzervatív kormányzás után a Munkáspárt 1997. évi földindulásszerű választási győzelmét a jövőbeni változásokra tekintő hurráoptimizmus kísérte. Miként Thatcher meg volt győződve arról, hogy a brit emberek eredendően vállalkozó szellemét a szocializmus lerombolta, a New Labour úgy vélte, hogy a britek alapvetően civil természetűt a neoliberalizmus erodálta. A Munkáspárt azt ígérte, hogy összebékíti a gazdasági prosperitás és a társadalmi kohézió egymással versengő prioritási szempontjait, egy új, általuk „harmadik útként” titulált pragmatizmus zászlaja alatt.

A társadalmi vállalkozás versengő elméletei

Az Új Munkáspárti kormány 1997. évi megválasztása fordulópontra jelentett a társadalmi vállalkozás történetében. Hirtelen slágertéma lett, és magára vonta a „Főnök” figyelmét (White, 1999:17). A társadalmi vállalkozás és a társadalmi vállalkozók gyorsan az új politikai szótár részévé váltak (Sutherland, 2001; Daniel, 1998).

Társadalmi vállalkozók ezreit fogjuk támogatni – olyan embereket, akik a társadalmi problémák kezeléséhez ugyanolyan kezdeményezéseket és ötleteket asszociálnak, mint az üzleti vállalkozók a jólét megteremtéséhez. (Blair, 1997)

A „társadalmi vállalkozás” oly magától értetődően szimpatikus koncepció volt az Új Munkáspárt számára, hogy relevanciáját nemigen kérdőjelezték meg, a fogalmat könnyedén és inkonzisztens módon használták, sokkal inkább a „harmadik út” jelzéseként, illetve a thatcherizmus öncélú vállalkozói szemléletéből való kitorést szolgáló retorikai eszközként, mintsem konkrét politikai kezdeményezésként.

...ha a „társadalmi vállalkozás” koncepciója nem létezne, Tony Blair feltalálta volna.

(Taggart, 2002)

A társadalmi vállalkozás hamarosan az Új Munkáspárt embereinek és holdudvarának állandó témájává vált (Leadbeater, 1997; Mulgan, 1997).

Miközben a társadalmi vállalkozás iránti érdeklődés és a támogatására való törekvés teljesen egyértelműnek tűnt, az, hogy ez a fogalom pontosan mit is jelent, messze nem volt világos. A választások kínálta lehetőséget és a „szociális” témákra irányuló új politikai érdeklődést a társadalmi vállalkozás támogatói közül sokan lelkesen fogadták. A társadalmi vállalkozás zászlóvivői számára két prioritás létezett. Az egyik: a kormányzati gondol-

kodás és politika befolyásolása; a másik: források teremtése annak érdekében, hogy megvalósítsák a társadalmi vállalkozók támogatására irányuló saját ötleteiket, illetve új szervezeteket hozzanak létre. Mindkettőhöz a társadalmi vállalkozás elméletének magasabb szintű legitimitációjára volt szükség; az ország boldogulásában való potenciális szerepét, ahhoz való hozzájárulását világosabban és meggyőzőbben kellett definiálni.

Mint a jól időzített elméletek esetében az lenni szokott, az 1990-es években a társadalmi vállalkozásnak is számos, meglehetősen különböző verziója kezdett kialakulni egymással párhuzamosan. Valamennyi a „szociális” megfontolások és az üzleti típusú hatékonyság és „vállalkozás” erőteljesen harmadikutas kombinációja volt. Mindegyik központi szereplőként számolt a nonprofit szervezetekkel. Más tekintetben ugyanakkor a különböző konceptualizációk jellemzői és következtetései meglehetősen eltértek egymástól. Három olyan párhuzamos elméleti irány fejlődött ki, amelyek végül megalapozták a társadalmi vállalkozás koncepciójának a brit nonprofit szakpolitikába való beépülését. Itt a fogalom értelmezésének négy változatát mutatjuk be: a társadalmi vállalkozás mint I. társadalmi innováció, II. közösségi cselekvés, III. szociális vállalkozás, valamint IV. professzionalizáció.

I. Társadalmi innováció

Charles Leadbeater „A társadalmi vállalkozás születése” c. kötetét 1997-ben publikálta az Új Munkáspárt akkori kedvenc think-tank-je, a Demos. Nagy Britanniában ez vált a legismertebb és leggyakrabban hivatkozott művé a társadalmi vállalkozást hirdető publikációk közül, a politikai diskurzusra pedig rendkívül erős hatást gyakorolt, noha később semmilyen konkrét politikai cselekvés nem nőtt ki belőle.

Leadbeater (1997) a társadalmi vállalkozók innovátori szerepét hangsúlyozta. Ők azok, akik a nonprofit szektor legelső frontjain, a legmostohább körülmények között is rendszerszerű társadalmi változásokat érnek el.

Társadalmi vállalkozók vezetik az innovációt a nonprofit szektor legdinamikusabb területein valamint a közsféra végein, sok esetben a magánszektorban működő partnerek segítségével. Gyakran használnak üzleti módszereket annak érdekében, hogy új megoldásokat találjanak olyan problémákra mint például a hajléktalanság, a kábító-szer-függőség vagy a munkanélküliség. Kihasztnátlan erőforrások – főként ingatlanok és humán erő – „felhasználásával” innovatív szolgáltatásokat hoznak létre, hogy kielégítsék a közsféra és a piac által elhanyagolt szociális szükségleteket.

Charles Leadbeater „A társadalmi vállalkozás születése” c. kötetének hátsó borítója, Demos, 1997.

A hangsúly az egyéni társadalmi vállalkozók, az új évszázad újfajta karizmatikus hőseinek, majdhogynem varázslatos képességein volt. A kialakult kép sok tekintetben emlékeztetett az amerikai székhelyű Ashoka Alapítvány által a fejlődő országokban támogatott heroikus figurákra, és később ezt vette át a (szintén amerikai) Skoll Alapítvány, valamint a svájci székhelyű Schwab Alapítvány is.

Az efféle figurák érdekes példaként bukkantak fel a miniszterek beszédeiben és sikertörténetként a tömegmédiában, azonban a konkrét politikacsinálás szintjén kevés hatásuk volt. Ez két okból eredt. Először is a politikai forgatókönyvek többnyire a „reformra” és a „modernizációra”, nem pedig egy radikális átalakulásra voltak kihegyezve, a társadalmi vállalkozás karizmatikus formáit támogató hangok pedig ellentétben álltak a domináns politikai forgatókönyvvel. Másrészt a (rendkívül egyéniként és kiszámíthatatlanként jellemzett) karizmatikus hősi figurákat, akik készek szembeszállni a fennálló intézményi hierarchiával, nem lett volna könnyű a strukturált és rendszerszerű állami programokhoz igazítani.

II. Közösségi cselekvés

A társadalmi vállalkozók egy új fajtájának segítségével Nagy-Britannia néhány leghatványosabb helyzetű szomszédságának megváltozott a sorsa... (Cooper, 1995:11)

A társadalmi vállalkozó, mint közösségi ember sok tekintetben az első pillanattól releváns figura volt a brit politikai elit számára. Tulajdonképpen szinte valamennyi, a kezdeti időkben a brit társadalmi vállalkozókról publikált anyag közösségi környezetbe helyezte őket (Atkinson, 1994; Thake, 1995; Gibson, 1996; Thake and Zadek, 1997; Zadek and Thake, 1997; Atkinson, 2000; Brickell, 2000; McGillivray, Conaty, & Wadhams, 2000; Pike, 2003). Még Leadbeater 1997-ben megjelent befolyásos kötete is közösségi szinten aktív emberekként mutatta be hős társadalmi vállalkozóit.

...a társadalmi vállalkozás mozgalom egyik legfőbb hajtóereje a helyi újjáéledésre és megújulásra irányuló elkötelezettség. (Moore, 2002:3)

1997 és 2000 között a társadalmi vállalkozások támogatására számos szakpolitikát dolgoztak ki, és a társadalmi vállalkozás a politika határvidékén tengődő extravagáns ideából a „közösséget” a szegénységről és társadalmi kirekesztésről szóló viták közép-pontjába helyező politikai közbeszéd részévé vált. Két fő szakpolitikai cél rajzolódott ki: a) a helyi közösségekben aktív egyéneket célzó kisléptékű támogatási alapok létrehozása; valamint b) a társadalmi vállalkozás beépítése az Egyesült Királyság legszegényebb és legdepriváltabb területeinek újjáélesztésére irányuló nagyobb ívű kezdeményezésekbe.

1997 előtt a deprivált közösségekben aktív, „öntevékeny” állampolgárokat kismértékű személyes támogatással ösztönző kísérleti megközelítés úttörője a Scarman Trust, egy nagy presztízsű országos hatókörű közösségfejlesztő szervezet volt, melyet az 1980-as évek zavargásai eredményeként hoztak létre. A sikeres lobbizás eredményeként ezt a szemléletmódot a kormány átvette és tovább terjesztette az 1996-ban, 200 millió fonttal létrehozott Millenium Awards Scheme, az 1999-ben az Oktatási és Képzési Minisztérium által, 3 millió fontos éves költségvetéssel elindított Community Champions Fund, a hároméves periódusra 50 millió dolláros költségvetéssel rendelkező „Community Chests”, valamint a „Community Development Venture Fund” elnevezésű kezdeményezéseken keresztül. 2000-ben 100 millió fontos alappal indult a UnLtd az Angliában és Walesben tevékenykedő grassroots társadalmi vállalkozók támogatására.

Küldetésünk az, hogy közelebb lépjünk, és felszabadítsuk a közösségek újjáéledésének hajtóerejét adó személyek energiáit. Ezeket az embereket mi társadalmi vállalkozóknak nevezzük. (UnLtd Powerpoint előadás, 2000: 2. dia)

A UnLtd 2003-ban kezdte meg „társadalmi vállalkozókat” támogató működését, és 2009-ig több, mint 7000 egyénnek nyújtott támogatást. A társadalmi vállalkozók támogatása részévé vált a brit közösségfejlesztési szakpolitikai gyakorlatnak, noha az egyéneknek nyújtott kismértékű támogatások formájában pusztán szervezeti politika volt, a politikai gondolkodás fő sodrában csak kiegészítő jellegű szerepet kapott.

Azok a törekvések, amelyek arra irányultak, hogy a társadalmi vállalkozás központi tényezővé váljon a városmegújítási politikában, messze nem voltak ilyen sikeresek. A „társadalmi vállalkozókról” számos szakpolitikai dokumentum tett említést, azonban kevés, a társadalmi vállalkozásokat ösztönző javaslat született, és ezek is homályosak voltak, és általában nem nevezték meg a finanszírozás forrását. Sem komolyabb politikai elmozdulást, sem a társadalmi vállalkozókat segítő komplex infrastruktúra létrehozását nem érték el. Összességében tehát a társadalmi vállalkozás ügye a helyi közösségekre irányuló szakpolitikában korlátozott elmozdulást eredményezett.

Négy évvel Tony Blair lélegzetelállító nyilatkozata után a társadalmi vállalkozás a társadalompolitikai tájkép stabil elemévé vált, nem volt azonban döntő befolyása a közszolgáltatások biztosításán keresztül megvalósuló mainstream szociálpolitikára, még a városmegújítás terén sem. (Bentley, 2001:23)

III. Szociális vállalkozás

A politikacsinálok között a legnagyobb figyelmet a szociális vállalkozásokban rejlő lehetőségek és az újszerű, hibrid szervezeteket működtető társadalmi vállalkozók vívták ki. A társadalmi vállalkozás legtöbbször idézett, és a Social Enterprise London (SEL), valamint a Social Enterprise Coalition (SEC) által is elfogadott definícióját a kormány adta közre.

Elsősorban társadalmi célokkal rendelkező vállalkozás, amely többletbevételeit főként e cél megvalósítása érdekében reinvesztálja a vállalkozásba vagy a helyi közösségbe, és nem a részvényesek és tulajdonosok profitjának maximalizálására törekszik.

(DTI, Social Enterprise: A Strategy for Success, 2002:7)

A társadalmi vállalkozás brit politikában való megjelenésének számos előzménye volt mind Nagy-Britanniában, mind nemzetközi szinten. Az 1980-as években az Egyesült Királyságban a szövetkezet jellegű szervezetek és az önszolgáltató társaságok partvonalra szorultak. Az 1980-as években, az önszolgáltató lakásszövetkezetek kölcsönösségi jellegének visszaszorulása miatt több nagy jelentőségű szociális orientációjú vállalkozás is eltűnt a brit palettáról. A szövetkezeti mozgalom kulcsszereplői keresték a szövetkezetek és önszolgáltató szervezetek megújításának és átalakításának útjait, illetve annak lehetőségét, hogy visszaszerezzék a kicsi, de befolyásos szektor korábbi pozícióit. A közösségfejlesztés terén dolgozó szakemberek körében növekvő érdeklődés mutatkozott a „közösségi

vállalkozások” irányában is (Teasdale, 2006). A „társadalmi vállalkozás” brit interpretációjának eme korai időszakában a nonprofit szektorral való kapcsolat meglehetősen korlátozott volt.

Ezzel ellentétben az Egyesült Államokban és a kontinensen a társadalmi vállalkozás definíciójában és a vele kapcsolatos fejleményekben a nonprofit szektor központi szerepet kapott. Az USA-ban a társadalmi vállalkozás leginkább a nonprofit szervezetek anyagi függetlenedésének – „fenntarthatóbbá” és „önállóbbá” válásának útját jelentette (Skloot, 2000; Boschee, 1995). A hangsúly a „támogatásfüggőség” kultúrájától való elmozduláson és a kormányzati forrásoktól és kapcsolatoktól való túlzott függés visszaszorításán volt.

Nyugat-Európában a hangsúly a szociális gazdaságra és a szociális vállalkozásoknak a foglalkoztatásban és a munkaerő-piaci integrációban betöltött szerepére esett. A szociális gazdaság Nagy-Britannia számára új fogalom volt, egy olyan küzdőtér, amely összehozta a nonprofit szektort, a szövetkezeteket és a munkásszervezeteket. Ebből a perspektívából a társadalmi vállalkozásra mint a szociális gazdaságban és a jóléti ellátások terén végbemenő alapvető változásokat tükröző, és a nonprofit és szövetkezeti szervezetek új formáiban megnyilvánuló paradigmaváltásra tekintettek (Defourny, 2001, 2003). Gyökerei a nonprofit szektorba, a szövetkezeti mozgalomba, a munkások szervezeteibe, a szakszervezetekbe nyúltak vissza, és a demokrácia újjáélesztéséhez kapcsolódott (Favreau, 2000).

2001 után az érdeklődés hullámai megjelentek a minisztériumokban is, és úgy tűnt, ez az érdeklődés napról napra nő. 2001-ben a Kereskedelmi és Ipari Minisztériumon belül a kiskereskedelmi részleg részeként felállt a társadalmi vállalkozás ügye köz- és referenciapontjának szánt Társadalmi Vállalkozási Iroda (SEU). Barbara Phillips, a SEU vezetője a The Observer-ben a következőket mondta

Sok miniszter számára [a társadalmi vállalkozás] nyerő recept: üzleti megoldások társadalmi problémákra. (Phillips, 2003)

A társadalmi vállalkozással kapcsolatos szakpolitika és politikai lelkesedés egyre nagyobb lendületet kapott. Az a lehetőség, hogy a társadalmi vállalkozás ügye új pénzügyi források bevonásával, illetve új működési módok bevezetésével, potenciálisan hozzájárulhat a nonprofit szektor működéséhez, felkeltette a Kabinet Iroda és a Pénzügyminisztérium érdeklődését. Érdeklődésük és politikai javaslataik nyomán 2004-ben új szabályozás lépett életbe, új jogi forma született: a közösségi érdekű vállalat, amelyet tehát 2005 óta választhatnak a társadalmi vállalkozó szervezetek.

A társadalmi vállalkozást egyre több politikai kérdésben tekintették releváns tényezőnek, és egyre több minisztérium foglalkozott a témával, elsősorban: a Kereskedelmi és Ipari Minisztérium (DTI); a Pénzügyminisztérium; a Kabinet Iroda; a Belügyminisztérium; az Egészségügyi Minisztérium (DoH); valamint a Környezetvédelmi, Élelmiszerügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (Defra).

Egyértelmű, hogy nincs egyetlen olyan kormányzati hivatal vagy más érintett, amely ne értene egyet azzal, hogy a társadalmi vállalkozásnak fontos szerepe van a politikai gyakorlatban (Henry et al, 2006:IV).

2006-ban 55 000 társadalmi vállalkozást tartottak nyilván az Egyesült Királyságban (Social Enterprise Action Plan, 2006). A kialakult kép szerint ez egy gyorsan növekedő, életerős, diverz és magabiztos szektor. Egy másik, jóval kevesebbet idézett adat azonban mindössze 15 000-re tette a szociális vállalkozások számát (Henry et al, 2006). És egy évvel később, 2007-ben a Social Enterprise Londonnak körülbelül 400 tagja volt, noha Londonról általában az a hír járta, hogy itt a legmagasabb a társadalmi vállalkozások koncentrációja. E rendkívül eltérő számokból levonható egyik következtetés az, hogy a hétköznapi valóságban a társadalmi vállalkozó szervezetek száma és a vállalkozói tevékenység szintje jóval alacsonyabb az adatok által sugalltnál.

... az észlelt növekedés részben annak volt köszönhető, hogy már működő nonprofit és közösségi szervezetek szociális vállalkozásként definiálták és szervezték újjá önmagukat, anélkül, hogy ennek különösebb vagy bármilyen hatása lett volna a tevékenységükre. (Henry et al, 2006:7)

Sokak szemében a társadalmi vállalkozás nem több, mint a kormányzat által támogatott „trendi” mozgalom. (Seanor & Meaton, 2007:94–95)

A társadalmi vállalkozással kapcsolatban megnyilvánuló érdeklődés azonban nem csak az innovációról vagy az új társadalmi szervezeti formák bevezetéséről szólt, hanem egy kulturális elmozdulásról is. A cél az volt, hogy támogassák a „vállalkozói kultúra” kiterjesztését a hátrányos helyzetű közösségekre is.

2.55 A brit kormány élen járt Európában a vállalkozói kultúra terjesztésére irányuló erőfeszítések, illetve annak feltárása terén, hogy a vállalkozókedv miként stimulálható hátrányos helyzetű területeken, illetve bizonyos, a vállalkozások területén alulreprezentált csoportok, például a nők és egyes etnikai kisebbségek körében. A vállalkozói szellem fellendítése hosszú ideje, az 1980-as évek óta, feladata a Kereskedelmi és Ipari Minisztériumnak. E kezdeti kezdeményezésekben mondhatni kötelező volt a hátrányos helyzetű területek vagy speciális célcsoportok, pl. a nők fókuszpontba helyezése. (Ramsden, 2005:42)

Továbbá, noha kezdetben a társadalmi vállalkozás intézményét és a társadalmi vállalkozói szellemet a politikai köztudat erősen az új munkáspárti kormányhoz és a „harmadik úthoz” kapcsolta, 2005-re mindkettő egyértelműen átlépte a pártpolitikai határokat (Economist, 2005:71–72).

Úgy tűnt, a politikai támogatás és a szakpolitikai elköteleződés szintje biztossá teszi a társadalmi vállalkozás jövőjét. A társadalmi vállalkozások azonban nem illettek bele oly természetes módon az angol nonprofit szektorba, mint ahogy azt a politikacsinálók szeretnék volna. Ennek eredményeként a lelkesültség és a reménykedés mellett bizonyos visszafogottság, meglehetősen zűrzavar és az új nyelvezethez a koncepció iránti valódi elköteleződést nélkülöző alkalmazkodás is érzékelhető volt.

IV. Szervezeti professzionalizmus

Az angol kontextusban a társadalmi vállalkozást a „lassú, amatőr, alulfinanszírozott és az új ötletekkel szemben relatíve ellenálló” nonprofit szektor reformjához nélkülözhetetlen tényezőnek tekintették (Leadbeater, 1997:50). Ebben a megközelítésben a társadalmi vállalkozás mint a brit nonprofit szektort modernizáló erő tűnt fel, amely elhozza a változás lendületét, a nonprofit tevékenységek új formáit és a professzionalizmus kezdetét, ami majd a szektor mainstream szociális szolgáltatói szerepének további kiterjedéséhez vezet.

A [nonprofit] szektorban dolgozóknak másképpen kell gondolkodniuk, ha úgy tetszik, vállalkozóibb módon; nem feltétlenül társadalmi vállalkozókként, hanem általánosabb értelemben, az ő megközelítéseik szerint.

(Kormányzati szakpolitikai tisztviselővel készített interjú)

Mindezek ellenére a Geoff Mulgan (2006) által a társadalmi vállalkozást ösztönző kormányzati politikai kezdeményezésekről készített mérlegben kevés olyan tény szerepelt, ami kifejezetten a társadalmi vállalkozás fogalmával volt azonosítható. Valójában az említett szakpolitikai intézkedések mindegyike a kormány azon törekvését szolgálta, hogy a nonprofit szektort nagyobb szerephez jutassa a szociálpolitikában (Kendall & Knapp, 2000), ezért a szektor finanszírozását gyorsan és jelentős mértékben emelte, ideértve az önkéntesség promócióját, a szervezeti kapacitásfejlesztést, valamint az adományozási kedv támogatását és növelését is. A nonprofit szektorra mint a társadalmi jólét terén születő új ötletek kritikus forrására tekintettek, illetve mint részvételi fórumra, amelynek keretében az emberek, elsősorban önkéntesként, elköteleződnek, és közreműködésükkel megújítják a polgári kultúrát és a helyi demokráciát (Private Action, Public Benefit, 2002). E politikai beavatkozások egyikének sem volt szüksége a társadalmi vállalkozás elméletére, vagy a társadalmi vállalkozókat támogató szakpolitikák külön készletére.

1997 és 2008 között Angliában a „társadalmi vállalkozás” alapvető fontosságú területté vált, és két formában jelent meg. Egyrészt azt a több ezer embert jelentette, akiket a társadalmi vállalkozó címkével láttak el és ekként támogattak, és akik viszonylag kis léptékű helyi társadalmi tevékenységeket végeztek. A „társadalmi vállalkozás” ebben a formában a közösségről és közösségfejlesztésről szólt, az egyének megszólításának, ugyanakkor a „közösségi cselekvéshez” való elköteleződés megőrzésének módszere volt. A társadalmi vállalkozás eme formája nem befolyásolta érdemben a nonprofit szektort vagy szakpolitikát, inkább a közösségfejlesztés egy speciális megközelítése volt, amelyet mindössze néhány szervezet alkalmazott.

A „társadalmi vállalkozói lét” mint a „társadalmi vállalkozás” másik formája ugyanakkor szélesebb körben hatott. A társadalmi vállalkozás egy olyan új szervezeti modell megteremtéséről is szólt, amely jól illeszkedik a közszolgáltatások kiserződésének rendszerébe, amelyben üzleti jellegű vezetési gyakorlat valósul meg, és a kormányzattól, illetve adományoktól független forrásokból is képes bevételt és befektetéseket generálni. Ezen túlmenően a nonprofit szervezeteknek egy vállalkozóibb kultúra felé való elmozdulását is jelentette mind a deprivált közösségek körében, mind a közszolgáltatások biztosítása te-

rén. A társadalmi vállalkozást valahova a magán- és a nonprofit szektor közé helyezték, a politikai szempontból azonban inkább a nonprofit szektor részének tűnt. 2008-ra számos szakpolitikai intézkedést vezettek be, a társadalmi vállalkozás azonban továbbra is inkább idea és politikai fókuszpont, semmint gyakorlat volt.

Összegző gondolatok

Megállapításaink arra utalnak, hogy kapcsolódási hiány van a társadalmi vállalkozás ügye mellett tett fantasztikus megnyilatkozások és annak a brit politikában való megjelenése között. Amikor 1997-ben az Új Munkáspárt hatalomra került, a társadalmi vállalkozás újszerű elképzelés volt, amely az új politikai realitást félmjelezte. Kezdetben a vonatkozó politikai beavatkozások nem alkottak koherens, rendszerszerű és megvalósítható politikai forgatókönyvet. A társadalmi vállalkozás ugyanakkor nem volt sem üres retorika, sem elbukott politikai kezdeményezés.

A társadalmi vállalkozók iránt megnyilvánuló érdeklődés leginkább a lehetőségek formálásában segítette mind a gyakorlati szakembereket, mind a politikai döntéshozókat. A társadalmi vállalkozás kinyilatkoztatott magyarázatai és céljai sokkal inkább teret nyitottak, nem pedig konkrét szándékokat vagy cselekvési irányokat határoztak meg. A társadalmi vállalkozás újszerű terminológiája visszhangot keltett, és áthatotta a kor szellemét; számos szereplőt vonzott, miként azt kutatásunk egyik válaszadója mondta, „energiát” és izgalmat keltett. Újfajta nyelvezetet, legitimitást és új profilt adott az embereknek és ügyeknek, különösen a nonprofit, a közösségi és szövetkezeti ágazatban, amelyek a kormányzati politikában sok éven át a partvonalon árválkodtak. Eszköz volt arra, hogy néhány, a nonprofit és közösségi szektorban dolgozó ember nagyobb hatást gyakoroljon a szakpolitikára, illetve közös nyelvet adott, melynek segítségével kapcsolatot lehetett létesíteni a magánszektor felé. Azok, akik a szakpolitikai befolyás és a forrásteremtés lehetőségeit keresték, politikai arculatot kaptak azáltal, hogy megkülönböztették magukat a „hagyományos” megközelítésektől, ugyanakkor igazodtak a domináns politikai párbeszédhez, és a maguk képére igazították azt annak érdekében, hogy bennfentesnek és relevánsnak tűnjenek.

A társadalmi vállalkozás ügye egyrészt a legitimitásáról szóló nyilvános párbeszédetől, a politikai vitában elfoglalt helyétől függött. A gyakorlatban a „társadalmi vállalkozók” elsősorban közösségi szinten, segítő szervezetekként működtek, és fő céljuk az volt, hogy ahhoz a sok ezernyi helyi emberhez irányítsák a támogatásokat és a figyelmet, akik szociális problémák azonosítása és kezelése érdekében tevékenykedtek, többnyire közösségi és nonprofit szervezeteken keresztül. A kormány törekedett arra, hogy megtalálja a helyi kezdeményezések támogatásának lehetőségét azokon a deprivált területeken, ahol ő maga rendre próbálkozott, és elbukott a gazdasági és társadalmi prosperitás megteremtése terén. Az egyéni társadalmi vállalkozókhöz irányított kis léptékű, helyi célú támogatás ennek egyik eszköze volt. Az egyének számára nyújtott kismértékű támogatások új formája lehetővé tette a kormányzat számára, hogy központi struktúrák felállítása nélkül

támogassanak grassroots tevékenységeket. Így a tevékenységek és emberek széles skálája jutott segítséghez társadalmi vállalkozásokon keresztül. Ebben az értelemben a társadalmi vállalkozást a lokalitás partikularizmusára adott állami válasz univerzalista tendenciája megnyilvánulásának tekinthetjük.

Másfelől a társadalmi vállalkozás valójában nem fért össze a közösség fogalmaival, hiszen az egyéni, nem pedig a közösségi cselekvés gondolatán alapult. A „szociális” világba behozta a menedzsment és az üzlet nyelvezetét, és a szociális jólét biztosításához képest előnyben részesítette az üzleti koncepciók, gyakorlatok és megközelítések használatát. Ebben az értelemben a társadalmi vállalkozás a szociális jóléti küzdőtér „vállalkozósításának” egyik eszköze volt, a thatcherizmus alatt jól ismert „vállalkozói kultúra” nonprofit és közösségi szektorra való kiterjesztésének egy módja. A társadalmi vállalkozás elmélete keretet biztosított egy kedélyes diskurzusnak, melynek során a politikusok és politikacsinálók a szociális szükségletek kielégítése terén kihangsúlyozhatták a piaci szempontok erőteljesebb alkalmazását szorgalmazó politikai prioritásokat.

Irodalom

- Atkinson, Dick (1994): *The Common Sense of Community*. London: Demos.
- Atkinson, Dick (2000): *Urban Renaissance: A strategy for Neighbourhood Renewal and the Welfare Society*. Brewin Books.
- Bentley, Tom (2001): Unpublished report. *Creative Tension? Social entrepreneurs, public policy and the new social economy*. Demos, September.
- Blair, Tony (1997): Speech given by the Prime Minister at the Aylesbury Estate, Southwark, Monday 2 June 1997. Available from: <http://www.cabinet-office.gov.uk/seu/index/more.html>. [Accessed October 29th 1999].
- Boschee, Jerr (1995): *Social Entrepreneurship. Across the Board*, 32 (3), 20–25.
- Brickell, Paul (2000): *People before structures: engaging communities in regeneration*. London: Demos.
- Brown, Gordon (2003): *A Modern Agenda for Prosperity and Social Reform*. Speech by the Chancellor of the Exchequer to the Social Market Foundation, Cass Business School, London, 3 February.
- Carr, Patricia (2000): *The Age of Enterprise – the emergence and evolution of entrepreneurial management*. Ireland: Blackhall Publishing.
- Clarke, John & Newman, Janet (1997): *The Managerial State: Power, Politics and Ideology in the Remaking of Social Welfare*. London: Sage.
- Cooper, Glenda (1995): „Cities 'revitalised' by new breed of entrepreneurs”. *The Independent*, 26 October, 11.
- Daniel, Caroline (1998): „The concise New Labourspeak.” *New Statesman*. Vol. 127 (4383), 28, 1 May.
- Defourny, Jacques (2001): „Introduction. From third sector to social enterprise”. In: Carlo Borzaga & Jacques Defourny (Eds.): *The Emergence of Social Enterprise*. London: Routledge.
- Defourny, Jacques (2003): *A new entrepreneurship in the social economy*. Available from: <http://www.emes.net/en/recherche/emes/analyse.php>. [Accessed on 21 Aug 2000].
- du Gay, Paul (2000): Enterprise and its Futures: A Response to Fournier and Grey. *Organization*. Vol. 7 (1), 165–183.
- Favreau, Louis (2000): „The social economy and globalisation: an overview”. In: Jacques Defourny, Patrick Develtere & Benedicte Foneneau (Eds.): *Social Economy North and South*. Belgium: Katholieke Universiteit Leuven and Universite de Liege.
- Gibson, Tony (1996): *The Power in Our Hands. Neighbourhood based world shaking*. London: Jon Carpenter Publishing.
- Heelas, Paul (1991): „Reforming the Self”. In: R. Keat and N. Abercrombie (Eds.): *Enterprise Culture*. London: Routledge. 72–92.

- Hendry, John (2004): Cultural confusions of enterprise and the myth of the bureaucratized entrepreneur. *Entrepreneurship and Innovation*, February, 53–57.
- Henry, Nick, Medhurst, James & Lyttle, James (2006): *Review of the Social Enterprise Strategy. Small Business Service. A Full Report* submitted by GHK. Job No. J1837.
- Imrie, Rob & Thomas, Huw (1999): *British Urban Policy: An Evaluation of the Urban Development Corporations*. London: Sage.
- Keat, R. (1991): „Introduction”. In: R. Keat & N. Abercrombie (Eds.): *Enterprise Culture*. London: Routledge.
- Kendall, Jeremy & Knapp, Martin (2000): The third sector and welfare state modernisation: Inputs, activities and comparative performance. *Civil Society Working Paper 14*. Centre for Civil Society, London School of Economics.
- Labour Party Manifesto (1997): Available from: <http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1997/1997-labour-manifesto.shtml>. [Accessed on 5 March 2007].
- Leadbeater, Charles (1997): *The rise of the social entrepreneur*. London: Demos.
- McGillivray, Alex Conaty, Pat and Wadhams, Chris (2000): *Low flying heroes. Micro-social enterprise below the radar screen*. London: New Economics Foundation.
- Moore, Henrietta (2002): Building the Social Economy. Available from: <http://www.fathom.com/feature/35515/>. [Accessed on 23 Sept 2004].
- Mulgan, Geoff (1997): „On the brink of a real society.” *The Guardian*, Features Page, 1 February, 19.
- Mulgan, Geoff (2006): „Cultivating the Other Invisible Hand of Social Entrepreneurship: Comparative Advantage, Public Policy, and Future Research Priorities”. In: Alex Nicholls (Ed.): *Social Entrepreneurship: New Models of Sustainable Social Change*. (74–95). Oxford: Oxford University Press.
- Phillips, Louise. (1998): Hegemony and political discourse: The lasting impact of Thatcherism. *Sociology*. Vol. 32 (4), 847–867.
- Pike, Matthew (2003): *The Can-Do Covenant: This is a time like no other*. Statement by Matthew Pike, The Scarman Trust, in „The 2003 Citizen’s Convention, the New Citizenship, Delegates Pack”, 11 December, 9.
- Prochaska, Frank (2004): „Give and Take”. *Analysis*. BBC Radio 4, broadcast date 15 July, 2004. Transcript available from: http://news.bbc.co.uk/nol/shared/spl/hi/programmes/analysis/transcripts/15_07_04.txt. [Accessed on 4 May 2008].
- Ramsden, Peter (2005): Evaluation: The Phoenix Development Fund. Final Report. URN 06/1452
- Seanon and Meaton (2007): Learning from failure, ambiguity and trust in social enterprise. *Social Enterprise Journal*, Vol. 4 (1), 24–40.
- Skloot, E. (2000): *Non-profit Entrepreneurialism: the good, the bad, and the inescapable*. Keynote address at the Sixth Annual Nonprofit Executive Series: Building the Entrepreneurial Non-profit. Town Hall, 10th April, Seattle, WA, USA.
- Slater, Dan & Tonkiss, Fran (2002): *Market society: markets and modern social theory*. Malden, Mass: Polity Press, 2000.
- Sutherland, John (2001): „How the potent language of civic life was undermined”. *The Guardian*, The Guardian Society, 20 March.
- The Economist (2002): “Social Enterprise: The Third Way in action”, Britain, print edition, August 10. <http://www.economist.com/node/1274611>
- Taylor, Marilyn (2003): *Public Policy in the Community*. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.
- Taylor, Natalie, Hobbs, Renee, Nilsson, Frances, O’Halloran, Kathleen & Preisser, Claire (2000): „The rise of the term social entrepreneur in print publications”. In: Paul D. Reynolds, Erko Autio, Candida G. Brush, William D. Bygrave, Sophie Manigart, Harry J. Sapienza and Kelly G. Shaver (Eds.): *Frontiers of Entrepreneurship Research*. Massachusetts: Babson College.
- Teasdale, Simon (2006): *The potential for the social economy to combat social exclusion*. Ph.D. thesis, University of Manchester.
- Thake, Stephen & Zadek, Simon (1997): *Practical People, Noble Causes*. New Economics Foundation.
- Thake, Stephen (1995): *Staying the Course: The role and structure of community regeneration organisations*. Joseph Rowntree Foundation, York Publishing Services.
- Timmins, Nicholas (2001): „When not-for-profit outgrows its usefulness”. *Financial Times*, 19 November.
- White, Michael (1999): „Whitehall warfare”. *The Guardian*, 12 August.
- Young, Michael (1997): „Do-gooders with savvy”. *New Statesman*, Vol. 126 (4322), 21 February, 20.
- Zadek, Simon & Thake, Stephen (1997): Send in the Social Entrepreneurs. *New Statesman*, 26 (7339), 31.

Jegyzetek

- 1 1981-ben zavargások voltak Londonban, Birmingham-ben, Liverpool-ban és Leeds-ben. Az év során más városokban is történtek megmozdulások. A választási adó (poll tax) miatti zavargások 1990-ben egy demonstrációt követően Londonban törtek ki, és közvetlenül vezettek Margaret Thatcher miniszterelnökségről való lemondásához még abban az évben. John Major vette át a kormányt, aki 1992-ben választási győzelemre vitte a Konzervatív Pártot.
- 2 A társadalmi vállalkozás terén az Egyesült Királyságban végzett úttörő munka néhány vezető alakja: Lord Michael Young, Charles Leadbeater, Geoff Mulgan, Dick Atkinson, Andrew Mawson, Adele Blakebrough, Peter Thomson tiszteletes, Helen Taylor-Thompson, Laurence Demarco, Mel Young. Közülük többen befolyásos szereplői lettek az Új Munkáspárti kormánynak.

“STEP FORTH THE SOCIAL ENTREPRENEURS”: SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN UK VOLUNTARY SECTOR POLICY, 1997–2008

Dr. Paola Grenier

Introduction

- *To carry conviction, the new people [the social entrepreneurs] need to shed the fusty image of traditional do-gooders and be as bustling and businesslike as they are benevolent. Step forth the social entrepreneurs. (Young, 1997:20)*

The late 1990s in the UK provided especially fertile ground for “social entrepreneurship”. The novel and enigmatic concept of social entrepreneurship inspired political rhetoric and policy proposals. It was the subject of numerous reports and publications, presented by left of centre think-tanks eager to contribute to and shape New Labour thinking and policy (Leadbeater, 1997; Thake & Zadek, 1997; Brickell, 2000). The emergence of “social entrepreneurship” into UK policy debate and government discourse was closely associated with the election of New Labour into government in 1997. In his first speech as new Prime Minister, on the pressing topic of welfare reform, Tony Blair, commented:

We will be backing thousands of social entrepreneurs – those people who bring to social problems the same enterprise and imagination that business entrepreneurs bring to wealth creation. (Blair, 1997)

From its early association with the “third way”, social entrepreneurship rapidly came to attract unequivocal cross-party political support. As interest in social entrepreneurship grew and developed, the term acquired a cachet that attracted resources, policy

debate, media attention and the founding of a range of new organisations supporting “social entrepreneurs” (Taylor et al, 2000).

This paper traces the road travelled by the “social entrepreneur” during its first decade in UK public policy. It examines how competing concepts of social entrepreneurship were shaped, accommodated and adapted within voluntary sector policy in the UK.

Setting the scene

The shift from the “enterprise culture” of Thatcherism to the “third way” of New Labour between 1980 and 2000 is the policy context into which social entrepreneurship emerged in the mid-1990s. In particular, the shift from the free market “selfish” values promoted under Thatcher, to a concern for community and civic values within a “market society” under New Labour (Slater & Tonkiss, 2002).

The term “enterprise culture” came into common usage during the 1980s and “emerged as a central motif in the political thought and practice of the Conservative government in Britain” (Keat, 1991:1). The private sector was privileged as an organisational form, as policies of “privatisation” were pursued, and business became the preferred organisational form for many previously publicly owned companies (Keat, 1991:3). Policy makers prioritised improving efficiency and management of public services through the introduction of performance measurement, professional management, and market based competitive processes: social services started to be contracted out to the private sector, and “quasi-markets” were created within the health service. Furthermore, there was a particular emphasis on welfare benefit recipients as “dependent” on state “handouts”, and as somehow disempowered from expressing their “enterprising” selves (Heelas, 1991). “Enterprise” was wholly and exclusively identified with the private sector, with private ownership and business organisational structures, and with a set of values around free market competition, and individual initiative and self-interest (Clarke & Newman, 1997; du Gay, 2000; Carr, 2000).

During this period of Conservative government (1979–1997) the general ambivalence and lack of attention paid to the voluntary sector was striking (Kendall & Knapp, 2000; Prochaska, 2004). Equally, the voluntary sector was viewed in an instrumental way and as a useful means through which social services which were not attractive to the private sector could be provided. In policy terms, therefore, the voluntary sector was treated as a default option for the contracting out of local social services in preference to local government (Taylor, 2003). Between 1990 and 1995, the income of the voluntary sector as a whole increased by 38 per cent, with income from government sources increasing by 64 per cent (Kendall & Knapp, 2000).

At the same time, the fortunes of smaller and locally based community organisations were much less positive. Thatcher’s famous statement that “there is no such thing as society” came to represent the lack of concern for the social and an obsession with the market at that time. Community organisations were “peripheral” to policy interests of

the day, especially given their roots in collective action, directly challenging the individualism of Thatcherism (Taylor, 2003:28).

By the end of the 1980s, therefore, the prospects for community-based approaches to the increasingly evident problems of poverty and exclusion looked fairly gloomy.

(Taylor, 2003:4)

Communities became fractured and sites of unrest rather than sites of solidarity – “community lost” (Taylor, 2003:3). Rising levels of poverty, inequality and unemployment meant that there were increasing numbers of people left out of the “market society” (Slater & Tonkiss, 2002; Taylor, 2003). As local communities felt besieged, there were outbreaks of rioting and urban protest, often sparked by racial tensions¹. Deprived inner city areas became places requiring “urban regeneration”, which generally meant market based strategies implemented through the private sector, albeit with local government and voluntary sector input (Imrie & Thomas, 1999:6).

By the early 1990s, the Labour Party had been out of government for more than a decade. It had undergone radical changes internally, and in terms of its public image. In fact, the Labour party’s main challenge to legitimacy was its ability to prove itself a friend to business, to demonstrate sound economic policies, and to gain the confidence of the “City”. As such, enterprise and entrepreneurship remained central in New Labour rhetoric, both in terms of continuing to ensure an enterprising business culture (Brown, 2003), and in references to making the public services more entrepreneurial (du Gay, 2000; Hendry, 2004).

We need more successful entrepreneurs, not fewer of them. But these life-chances should be for all the people. And I want a society in which ambition and compassion are seen as partners not opposites – where we value public service as well as material wealth. (Labour Party Manifesto, 1997)

By the mid 1990s, the declining support for the Conservative government alongside the growing credibility of the Labour party represented a potentially significant opportunity for many working on social or community causes. It was within this context that a number of individuals started to form ideas around the concept of “social entrepreneurship” and “social enterprise”. These were people outside of government, based in think-tanks, voluntary sector organisations, and co-operative agencies, advocating for political and policy change. They were outspoken, articulate, experienced, and often personally connected with the leadership of the Labour party². They were intent on influencing future government policy and were focused on a new engagement between public policy and the “social”. Several identified themselves as social entrepreneurs. They were increasingly interested in the rather nebulous idea of social entrepreneurship and how it might translate into policy initiatives and organisational action. As potential “policy entrepreneurs” they were well located to influence policy making when there was a change in government.

Since 1997, and in the years running up to that election, there has hardly been a think-tank worth its salt – and certainly not a Labour-inclined think-tank – that has not been promoting the idea of social entrepreneurs and social enterprises: people

and organisations that plug the gap between state-owned enterprises and organisations and the traditional private sector, for-profit model. (Timmins, 2001)

An energy for change and optimism for the future accompanied New Labour's landslide electoral victory in 1997, after 18 years of a Conservative government. Mirroring Thatcher's concerns that the naturally enterprising nature of the British people had been destroyed by socialism, New Labour were concerned that the essential civic nature of the British had been eroded by neo-liberalism. Labour promised to bring together the competing priorities of economic prosperity and social cohesion, under the banner of a new pragmatism which they labelled the "third way".

Competing concepts of social entrepreneurship

The election of the New Labour government in 1997 was a turning point for social entrepreneurship. Suddenly social entrepreneurship was "flavour of the month" and had the attention of the "boss" (White, 1999:17). Social entrepreneurship, social enterprise and social entrepreneurs quickly became part of the new political vocabulary (Sutherland, 2001; Daniel, 1998).

We will be backing thousands of social entrepreneurs – those people who bring to social problems the same enterprise and imagination that business entrepreneurs bring to wealth creation. (Blair, 1997)

In fact "social enterprise" was seen as so self-evidently a sympathetic concept to New Labour, that its relevance was hardly questioned, and the term was used loosely and inconsistently, more as a rhetorical device to signify the "third way" and a break from the self serving entrepreneurship of Thatcherism, than as a clear-cut policy initiative.

...if the concept of "social enterprise" didn't exist, Tony Blair would have invented it.
(Taggart, 2002)

Soon social enterprise and social entrepreneurship were consistently on the lips of those in New Labour and those influencing it (Leadbeater, 1997; Mulgan, 1997).

While interest in and support for social entrepreneurs was clear, exactly what was meant was far from obvious. The opportunity presented by the election, and the concomitant interest in new policy ideas with a "social" edge, was enthusiastically taken up by many of those promoting social entrepreneurship. The proponents of social entrepreneurship had two priorities. One was to influence government thinking and policy; the other was to raise funding to set their own ideas for supporting social entrepreneurs in motion and to establish new organisations. For both, the idea of social entrepreneurship needed greater legitimacy, and its role and potential contribution in the UK needed to be spelt out more clearly and more persuasively.

As with many timely ideas, several quite distinct versions of social entrepreneurship had started to form simultaneously during the 1990s. They all involved a very "third way"

combining of a concern for the “social” with a focus on business like efficiency and “enterprise”. They all implicated voluntary organisations as central actors. But in other ways, the specifics and implications of the different conceptualisations were quite different. There were three parallel emergent conceptualisations that came to lay the foundations for the emergence of social entrepreneurship into UK voluntary sector policy. Four versions are identified here, social entrepreneurship as: i) social innovation; ii) community action; iii) social enterprise; and iv) professionalisation.

(i) Social innovation

“The Rise of the Social Entrepreneur” by Charles Leadbeater was published by New Labour’s favourite think-tank of the time, Demos, in 1997. It came to be the best known and most widely quoted of the publications promoting social entrepreneurship in the UK, and in terms of policy discourse was highly influential, even if this was not later translated into specific policy action.

Leadbeater (1997) extolled the role of social entrepreneurs as innovators, at the forefront of the voluntary sector, bringing about systemic social change under the toughest of circumstances.

Social entrepreneurs are leading innovation in the most dynamic parts of the voluntary sector and on the edge of the public sector, often with the help of private sector partners. They frequently use business methods to find new solutions to problems such as homelessness, drug dependency and joblessness. They create innovative services by taking under-utilised resources – particularly buildings and people – to address social needs left unmet by the public sector or the market.

Back cover of “The Rise of the Social Entrepreneur” by Charles Leadbeater, published by Demos, 1997

The emphasis was on the near magical qualities of individual social entrepreneurs, a new kind of charismatic hero for a new century. The image created was very much in line with the heroic figures supported by the US based Ashoka Foundation in developing countries, and were subsequently taken up by the Skoll Foundation (also in the US), and the Swiss based Schwab Foundation.

Such figures were attractive as exemplars in the speeches of government ministers and as success stories for the media, but they had less resonance in terms of actual policy making. There were two main reasons for this. First, policy agendas were generally focused on ‘reform’ and ‘modernisation’ rather than radical transformation, and the discourses supporting charismatic forms of social entrepreneurship were at odds with dominant policy discourses. Second, charismatic heroic figures, who were characterised as being idiosyncratic and unpredictable, intent on challenge existing institutional structures, were not easily accommodated within structured and systematised state programmes.

(ii) Community action

A new breed of social entrepreneur has helped turn around some of the most disadvantaged neighbourhoods in Britain... (Cooper, 1995:11)

In many ways, the social entrepreneur as a community figure was the most immediately relevant to UK policy makers. In fact, almost every think tank report published on UK social entrepreneurs in those early days located them within a community setting (Atkinson, 1994; Thake, 1995; Gibson, 1996; Thake and Zadek, 1997; Zadek and Thake, 1997; Atkinson, 2000; Brickell, 2000; McGillivray, Conaty & Wadhams, 2000; Pike, 2003). Even Leadbeater’s influential 1997 report located its heroic social entrepreneurs as active at the community level.

... it is the impetus for local regeneration and renewal that has provided one of the major driving forces of the social entrepreneurship movement. (Moore, 2002:3)

Policies in support of social entrepreneurs were developed between 1997 and 2000 social entrepreneurship moved from being a quirky idea on the margins of policy, to being part of a policy discourse that positioned “community” as central to debates on poverty and social exclusion. Two main policy drives were evident: a) the creation of small grant funds aimed at individuals active within local communities; and b) as incorporating social entrepreneurship into major initiatives on regenerating the poorest and most deprived areas in the UK.

Prior to 1997, an experimental approach to supporting “can-do” citizens in deprived communities with small individual grants was pioneered by the Scarman Trust, a highly respected community development organisation, set up in the wake of the riots of the 1980s and operating nationally. Following successful lobbying, the approach was taken up within government and extended through the Millennium Awards Scheme (set up in 1996 with £200 million); the Community Champions Fund (launched in 1999 by the Department for Education and Skills (DfES), with a budget of £3 million per year); the “Community Chests” (£50 million over 3 years); and the “Community Development Venture Fund”. In 2000, UnLtd was set up with an endowment of £100 million in support of grassroots social entrepreneurs in England and Wales.

Our mission is to reach out and unleash the energies of individuals as a vital force for regenerating their communities. We call these people social entrepreneurs.

(UnLtd Powerpoint Presentation, 2000: slide 2)

UnLtd started to operate in 2003, supporting “social entrepreneurs”, and by 2009 had supported more than 7,000 individuals. Supporting social entrepreneurs had become part of the practice of UK policies on community development, though in the form of small grants to individuals it was an organisational policy, and very supplementary to the main drive of policy thinking.

Attempts to bring social entrepreneurship centre stage in urban regeneration policy were far less successful. “Social entrepreneurs” were included in numerous policy documents, but proposals relating to social entrepreneurship were small scale or loosely defined and often without specific funding attached to them. They certainly did not

entail major policy shifts or the creation of a comprehensive infrastructure of support for social entrepreneurs. In summary, the overall impact of social entrepreneurship on community policy was limited.

Four years after Tony Blair's breathless paragraph, social entrepreneurship has become a well-established part of the social policy landscape, but has not yet had a decisive impact on the mainstream delivery of social policy through public services, even in the field of urban regeneration. (Bentley, 2001:23)

(iii) Social enterprise

The greatest attention among policy makers was paid to the potential of social enterprise and the social entrepreneurs running these new hybrid organisations. The most commonly quoted definition of social enterprise was put forward by government, supported by both Social Enterprise London (SEL) and the Social Enterprise Coalition (SEC).

A business with primarily social objectives whose surpluses are principally reinvested for that purpose in the business or in the community, rather than being driven by the need to maximise profit for shareholders and owners.

(DTI, Social Enterprise: A Strategy for Success, 2002:7)

The arrival of social enterprise in UK policy had multiple antecedents, both in the UK and internationally. During the 1980s in the UK, co-operative organisations and mutual societies had been increasingly sidelined. Most notably the de-mutualisation of building societies during the 1980s removed some of the larger socially oriented businesses from the UK landscape. Key actors from within the co-operative movement were looking to find ways to renew and reframe the role and potential of co-ops and mutuals, and regain their position as a small but influential sector in their own right. There was also growing interest in "community enterprise" among some people working in community development (Teasdale, 2006). Within this early UK understanding of "social enterprise" there was limited connection with the voluntary sector.

In contrast, the voluntary sector was central to definitions and developments on social enterprise taking place both in the US and in continental Europe. In the US, social enterprise was forward primarily as a way in which nonprofit organisations could become more financially independent – more "sustainable" and more "self-sufficient" (Skloot, 2000; Boschee, 1995). The emphasis was on moving away from a culture of "grant dependency" and challenging what was conceived of as an over-reliance on government funds and contracts.

The emphasis in Western European countries was on the social economy and the role of social enterprise in employment and work integration. The social economy was a new concept to the UK, an arena which brought together the voluntary sector with co-ops and worker organisations. From this perspective, social enterprise was viewed as a kind of paradigm shift, reflecting fundamental changes taking place in the social

economy and in welfare state provision, and evidenced by new forms of voluntary and co-operative organisation (Defourny, 2001, 2003). It had its roots in the voluntary sector, the co-operative movement, workers' organisations, trades unions, and was linked with the revitalisation of democracy (Favreau, 2000).

From 2001, there was a flurry of interest across government departments, interest that seemed to be growing by the day. The Social Enterprise Unit (SEU) was set up in 2001 within the Department of Trade and Industry as part of the small business unit, to act as a hub and reference point for the development of social enterprise. Barbara Phillips, head of the SEU, was quoted in *The Observer* as saying:

For a lot of ministers, it's [social enterprise] a winning formula: business solutions to social problems. (Phillips, 2003)

Policy and political enthusiasm for social enterprise continued to gain momentum. The potential contribution of social enterprise to the voluntary sector, as bringing in new sources of funding and providing new models of operation, was taken up by the Cabinet Office and the Treasury. Following their interest and policy recommendations, new legislation was introduced in 2004 and the Community Interest Company became a new legal form and an option for social enterprise organisations in 2005.

Social enterprise was deemed relevant across a growing range of policy issues and was taken up by a number of government departments, specifically: the Department of Trade and Industry (DTI); H.M.Treasury; the Cabinet Office; the Home Office; the Department of Health (DoH); and the Department for Environment, Food and Rural Affairs (Defra).

There is no evidence of any government departments or other stakeholders who do not think that social enterprise has a role to play in policy delivery.

(Henry et al, 2006:iv)

In 2006, there were a reported 55,000 social enterprises in the UK (Social Enterprise Action Plan, 2006). The impression created was one of a rapidly growing, vibrant, diverse, and confident sector. However, a second, less widely quoted figure for this new field was 15,000 social enterprises (Henry et al, 2006). And, a year later in 2007, Social Enterprise London had a membership of approximately 400, even though London was generally acknowledged as having the highest concentration of social enterprises. One implication from these vastly different numbers is that the reality on the ground, in terms of actual social enterprise organisations and enterprise activity, was much lower than claimed.

... part of the perceived growth was attributable to previous voluntary and community organisations (VCO) re-defining or recognising themselves as social enterprises, with no or limited effect on the scale of activity. (Henry et al, 2006:17)

Several saw social enterprise as no more than a "fashionable" move driven by government. (Seanor & Meaton, 2007:94–95)

But, the interest in social enterprise was not only about innovation or introducing new social organisational forms, but also about a culture shift. The intention was to support the extension of the 'enterprise culture' into disadvantaged communities.

2.55 *The UK government has been at the forefront of European attempts to stimulate an enterprise culture and to explore how enterprise can be stimulated in disadvantaged areas and among groups such as women and some ethnic minorities that are under represented in enterprise. Work on stimulating enterprise has been a long standing pre-occupation of the Department of Trade and Industry dating back to the 1980s. These earlier initiatives had no remit to focus on disadvantaged areas or specific groups such as women. (Ramsden, 2005:42)*

Furthermore, although initially social entrepreneurship and social enterprise were identified very closely with the New Labour government and the “third way”; by 2005 both had clearly crossed party political lines (Economist, 2005:71–72).

The future of social enterprise seemed assured by the level of political support and policy commitment. However, social enterprise did not fit as naturally as policy makers had hoped into the UK voluntary sector. As a result the enthusiasm and hopes for it were accompanied by some resistance, considerable confusion, and a kind of accommodation to the new language without actually committing to the concept.

(iv) Organisational professionalisation

Social entrepreneurship was identified in the UK context as essential to reform the voluntary sector, which “is slow moving, amateurish, under-resourced and relatively closed to new ideas” (Leadbeater, 1997:50). In this account, social entrepreneurship appeared as a kind of modernising force within the UK voluntary sector, providing an impetus for change, new forms of voluntary action, and a professional edge that would take the sector forward to further expand its role as a mainstream provider of social services.

People in the [voluntary] sector have got to think differently and if you like think more entrepreneurially, not necessarily through the medium of a social entrepreneur, but more generally in the way that they approach things.

(Interview, government policy officer)

Yet, in Geoff Mulgan’s (2006) account of the policy initiatives introduced by government to encourage social entrepreneurship, there was little that could be specifically identified with social entrepreneurship. In fact the policies mentioned were all part of the government’s “mainstreaming” of the voluntary sector in social policy (Kendall & Knapp, 2000), and were focused on a rapid and substantive increase in support for the sector; including encouraging volunteering, organisational capacity building, supporting and increasing incentives for giving. The voluntary sector has been identified as a critical source of new ideas within social welfare, a key provider of public services, and a participative forum where people engage, especially as volunteers, thereby renewing civic culture and local democracy (Private Action, Public Benefit, 2002). None of these policy interventions required a concept of social entrepreneurship or a distinct set of policies supporting social entrepreneurs.

Between 1997 and 2008, “social entrepreneurship” in the UK developed into a substantive field, enacted in two main forms. First, the several thousand people who were labelled and supported as “social entrepreneurs” and who carried out relatively small scale local social action. In this form “social entrepreneurship” was about community and community development, and was a way of targeting individuals while sustaining a commitment to “community action”. At the same time, this form of social entrepreneurship did not have fundamental implications for the voluntary sector or for policy, but was more like a particular approach to community development adopted by a few organisations.

The second form of “social entrepreneurship”, as “social enterprise”, however, was more pervasive. Social enterprise was about creating a new organisational model well suited to the contracting of public services, with business-like management practices and able to bring in income and investment from sources other than government or donations. It was also about bringing about a shift to a more enterprising culture in voluntary organisations, in deprived communities, and ultimately in the delivery of public services. Social enterprise was located somewhere between the private and voluntary sectors, but in terms of policy focus it was seen more as part of the voluntary sector. By 2008, a range of new policies had been implemented, but social enterprise was still more of an idea and policy focus than a practice.

Discussion and conclusions

The findings point to a disconnect between the extravagant claims made on behalf of social entrepreneurship and the ways in which it has been enacted in UK policy. When New Labour came to power in 1997, social entrepreneurship was a new idea which was emblematic of a new political reality. Initially the sorts of policy interventions put forward did not constitute a coherent, systematic or practicable policy agenda. Nevertheless, social entrepreneurship was neither empty rhetoric nor a failed policy initiative.

Rather, the interest in social entrepreneurs and social enterprise helped to shape opportunities for both practitioners and policy makers. The stated rationale and purposes of social entrepreneurship opened up a space, rather than specified intention or directed action. The novel terminology of social entrepreneurship resonated and captured the zeitgeist of the day, attracting a range of actors and, as one respondent in this research commented, “energy” and excitement. It provided a new language, legitimacy, and a profile for people and causes, especially in the voluntary, community and co-operative sectors, which had been sidelined in government policy for many years. It was a way in which some people working in the voluntary and community sector could gain greater purchase on policy and a common language with which to connect with the private sector. It was a means through which those seeking to influence policy and raise funds gained a policy profile by distinguishing themselves from “traditional”

approaches, at the same time as adopting and adapting dominant policy discourse in order to appear familiar and relevant.

On the one hand, social entrepreneurship depended on community discourses for its legitimacy and place in policy debate. And in practice “social entrepreneurs” were found primarily at the community level, as support organisations were focused on directing support and attention to the thousands of local people who were taking the initiative in identifying and meeting social needs, generally through community and voluntary organisations. Government has struggled to find ways of supporting locally initiated action in deprived communities, where it has consistently tried and failed to achieve economic and social prosperity. Small scale locally targeted support to individual social entrepreneurs offered a way of doing that. New forms of small grants targeted to individuals provided government with a mechanism through which they could support grassroots action without imposing centralised structures. A wide diversity of actions and types of people were supported through social entrepreneurship. As such social entrepreneurship can be understood as a way for the universalist tendencies of the state to respond to the particularism of the local.

On the other hand, social entrepreneurship sat uncomfortably with notions of community, as it was premised on the notion of individual and not collective action. It brought the language of management and business to the “social”, privileging the application of business concepts, practices and approaches to the provision of social welfare. In this sense, social entrepreneurship was one aspect of “enterprising-up” the arena of social welfare, a way of further extending what was known under Thatcherism as “the enterprise culture” into the voluntary and community sector. The idea of social entrepreneurship framed a convenient discourse within which politicians and policy makers could emphasise policy priorities centred on further incorporating a market orientation to addressing social needs.

Bibliography

- Atkinson, Dick (1994): *The Common Sense of Community*. London: Demos.
- Atkinson, Dick (2000): *Urban Renaissance: A strategy for Neighbourhood Renewal and the Welfare Society*. Brewin Books.
- Bentley, Tom (2001): Unpublished report. *Creative Tension? Social entrepreneurs, public policy and the new social economy*. Demos, September.
- Blair, Tony (1997): Speech given by the Prime Minister at the Aylesbury Estate, Southwark, Monday 2 June 1997. Available from: <http://www.cabinet-office.gov.uk/seu/index/more.html>. [Accessed October 29th 1999].
- Boschee, Jerr (1995): Social Entrepreneurship. *Across the Board*, 32 (3), pp. 20–25.
- Brickell, Paul (2000): *People before structures: engaging communities in regeneration*. London: Demos.
- Brown, Gordon (2003): *A Modern Agenda for Prosperity and Social Reform*. Speech by the Chancellor of the Exchequer to the Social Market Foundation, Cass Business School, London, 3 February.
- Carr, Patricia (2000): *The Age of Enterprise – the emergence and evolution of entrepreneurial management*. Ireland: Blackhall Publishing.
- Clarke, John & Newman, Janet (1997): *The Managerial State: Power, Politics and Ideology in the Remaking of Social Welfare*. London: Sage.
- Cooper, Glenda (1995): “Cities revitalised by new breed of entrepreneurs”. *The Independent*. 26 October, p. 11.

- Daniel, Caroline (1998): "The concise New Labourspeak". *New Statesman*. Vol 127 (4383), p. 28, 1 May.
- Defourny, Jacques (2001): "Introduction. From third sector to social enterprise". In Carlo Borzaga & Jacques Defourny (Eds.): *The Emergence of Social Enterprise*. London: Routledge.
- Defourny, Jacques (2003): *A new entrepreneurship in the social economy*. Available from: <http://www.emes.net/en/recherche/emes/analyse.php>. [Accessed on 21 Aug., 2000].
- du Gay, Paul (2000): Enterprise and its Futures: A Response to Fournier and Grey. *Organization*. Vol. 7 (1), p. 165–83.
- Favreau, Louis (2000): "The social economy and globalisation: an overview". In Jacques Defourny, Patrick Develtere, & Benedicte Foneneau (Eds.): *Social Economy North and South*. Belgium: Katholieke Universiteit Leuven and Universite de Liege.
- Gibson, Tony (1996): *The Power in Our Hands. Neighbourhood based world shaking*. London: Jon Carpenter Publishing.
- Heelas, Paul (1991): "Reforming the Self". In R. Keat & N. Abercrombie (Eds.): *Enterprise Culture*. London: Routledge, p. 72–92.
- Hendry, John (2004): Cultural confusions of enterprise and the myth of the bureaucratized entrepreneur. *Entrepreneurship and Innovation*. February, p. 53–57.
- Henry, Nick, Medhurst, James & Lyttle, James (2006): *Review of the Social Enterprise Strategy. Small Business Service*. A Full Report submitted by GHK. Job No. J1837.
- Imrie, Rob & Thomas, Huw (1999): *British Urban Policy: An Evaluation of the Urban Development Corporations*. London: Sage.
- Keat, R. (1991): "Introduction". In R. Keat & N. Abercrombie (Eds.): *Enterprise Culture*. London: Routledge.
- Kendall, Jeremy & Knapp, Martin (2000): The third sector and welfare state modernisation: Inputs, activities and comparative performance. *Civil Society Working Paper 14*. Centre for Civil Society, London School of Economics.
- Labour Party Manifesto (1997): Available from: <http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1997/1997-labour-manifesto.shtml>. [Accessed on 5 March, 2007].
- Leadbeater, Charles (1997): *The rise of the social entrepreneur*. London: Demos.
- McGillivray, Alex Conaty, Pat and Wadhams, Chris (2000): *Low flying heroes. Micro-social enterprise below the radar screen*. London: New Economics Foundation.
- Moore, Henrietta (2002): Building the Social Economy. Available from: <http://www.fathom.com/feature/35515/> [Accessed on 23 Sept., 2004].
- Mulgan, Geoff (1997): "On the brink of a real society". *The Guardian*, Features Page, 1 February, p. 19.
- Mulgan, Geoff (2006): "Cultivating the Other Invisible Hand of Social Entrepreneurship: Comparative Advantage, Public Policy, and Future Research Priorities". In Alex Nicholls (Ed.): *Social Entrepreneurship: New Models of Sustainable Social Change*. (p. 74–95): Oxford: Oxford University Press.
- Phillips, Louise. (1998): Hegemony and political discourse: The lasting impact of Thatcherism. *Sociology*. Vol. 32 (4), p. 847–867.
- Pike, Matthew (2003): *The Can-Do Covenant: This is a time like no other*. Statement by Matthew Pike, The Scarman Trust, in "The 2003 Citizen's Convention, the New Citizenship, Delegates Pack", 11 December, p. 9.
- Prochaska, Frank (2004): "Give and Take." *Analysis*. BBC Radio 4, broadcast date 15 July, 2004. Transcript available from: http://news.bbc.co.uk/nol/shared/spl/hi/programmes/analysis/transcripts/15_07_04.txt [Accessed on 4 May, 2008].
- Ramsden, Peter (2005): Evaluation: The Phoenix Development Fund. Final Report. URN 06/1452.
- Seanor and Meaton (2007): Learning from failure, ambiguity and trust in social enterprise. *Social Enterprise Journal*. Vol. 4 (1), p. 24–40.
- Skloot, E. (2000): *Non-profit Entrepreneurialism: the good, the bad, and the inescapable*. Keynote address at the Sixth Annual Nonprofit Executive Series: Building the Entrepreneurial Non-profit. Town Hall, 10th April, Seattle, WA, USA.
- Slater, Dan & Tonkiss, Fran (2002): *Market society: markets and modern social theory*. Malden, Mass.: Polity Press, 2000.
- Sutherland, John (2001): "How the potent language of civic life was undermined". *The Guardian*, The Guardian Society, 20 March.
- The Economist (2002): "Social Enterprise: The Third Way in action", Britain, print edition, August 10. <http://www.economist.com/node/1274611>
- Taylor, Marilyn (2003): *Public Policy in the Community*. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.

- Taylor, Natalie, Hobbs, Renee, Nilsson, Frances, O'Halloran, Kathleen, & Preisser, Claire (2000): "The rise of the term social entrepreneur in print publications." In Paul D. Reynolds, Erko Autio, Candida G. Brush, William D. Bygrave, Sophie Manigart, Harry J. Sapienza and Kelly G. Shaver (Eds.): *Frontiers of Entrepreneurship Research*. Massachusetts: Babson College.
- Teasdale, Simon (2006): *The potential for the social economy to combat social exclusion*. Ph.D. thesis, University of Manchester.
- Thake, Stephen & Zadek, Simon (1997): *Practical People, Noble Causes*. New Economics Foundation.
- Thake, Stephen (1995): *Staying the Course: The role and structure of community regeneration organisations*. Joseph Rowntree Foundation, York Publishing Services.
- Timmins, Nicholas (2001): "When not-for-profit outgrows its usefulness". *Financial Times*, 19 November.
- White, Michael (1999): "Whitehall warfare". *The Guardian*, 12 August.
- Young, Michael (1997): "Do-gooders with savvy". *New Statesman*, Vol. 126 (4322), 21 February, p. 20.
- Zadek, Simon & Thake, Stephen (1997): Send in the Social Entrepreneurs. *New Statesman*, 26 (7339), p. 31.

Notes

- 1 Riots took place during 1981 in London, Birmingham, Liverpool and Leeds. Further unrest took place in more cities around the UK during the year. The poll tax riots took place in London in 1990 following a protest march, and led directly to the resignation of Margaret Thatcher as Prime Minister later that year. John Major took over, and went on to lead the Conservative party to electoral victory in 1992.
- 2 Some of the leading figures involved in pioneering social entrepreneurship in the UK were: Lord Michael Young, Charles Leadbeater, Geoff Mulgan, Dick Atkinson, Andrew Mawson, Adele Blakebrough, the Reverend Peter Thomson, Helen Taylor-Thompson, Laurence Demarco, Mel Young. Several went onto become influential in the New Labour government.

Fotó/Gönczö Viktor

EGY EURÓPAI ÖSSZEFOGÁS KERETÉBEN KIDOLGOZOTT KÉPZÉSI PROGRAM TAPASZTALATAI

Dr. Sivák József

■ ARIADNE – oktatás a tudástranszfer érdekében¹

■ Az EU Leonardo da Vinci Transfer of Innovation programja keretében a francia ESCEM (Ecole Supérieure de Commerce et de Management) 2010-ben sikerrel pályázott egy, a szociális gazdaságban tevékenykedő menedzserek számára szolgáló képzési program kidolgozására. A képzési anyag elkészítésére egy nemzetközi konzorcium jött létre, és a program maga az ARIADNE nevet kapta.² A program célja az volt, hogy a képzési program a lehető legnagyobb mértékig építsen a résztvevő országok eddigi tapasztalataira, illetve az európai jó gyakorlatokra.

A program szorosan kapcsolódik azokhoz az európai törekvésekhez, amelyek a területi kohézió és a társadalmi problémák újszerű megoldása érdekében középpontba állították a szociális gazdaság és a szociális innováció kérdéseit (munkahelyteremtés, társadalmi befogadás, szociális ellátás, területi kohézió stb.). Az Európai Bizottság 2011-ben elfogadott egységes piaci törvénye a szociális gazdaságot és a szociális vállalkozásokat az új növekedési tényezők között veszi számításba mint a lehetséges tizenkét tényező egyikeként. Ebből következően is egyre fontosabbá válik, hogy a szociális gazdaság sokszínű, országokként különböző megközelítéseit az eddiginél jobban megismerjük.

Ez nem jelenti a fogalom egységesítését, vagy közelítését, hanem sokkal inkább a szociális gazdaság lényegének megértését. Ha ugyanis a szociális gazdaság jövőbeni felértékelődő szerepéből indulunk ki, akkor érthetővé válik, hogy mennyire fontos a dön-

téshozók jövő generációinak oktatása és képzése, a különböző kutatási témák elindítása. Az elmúlt évek során Európában a szociális gazdasággal összefüggésben nagy tapasztalati anyag halmozódott föl mind az iskolai rendszerű képzésben, mind a célzott tréningek tekintetében. Érthető, hogy ezek alapján felvetődik annak igénye, hogy ezt az európai know-how-t a közös célok érdekében minél jobban hasznosítsuk. Az ARIADNE program ebbe az európai trendbe illeszkedik.

A szociális gazdaság definíciójával kapcsolatos megfontolások a képzés szempontjából

A projekt indulásakor a konzorciumban résztvevő szakértők is szembe találták magukat a már ismert terminológiai problémával, hogyan is definiáljuk a szociális gazdaság fogalmát. Ha csupán a konzorciumban résztvevő országok eltérő tapasztalatait és hagyományait tekintjük, akkor máris érthető, hogy a vélemények meglehetősen eltérőek voltak a fogalom lehatárolását illetően.

Nem feladata ennek a cikknek a terminológiai vita felelevenítése, csupán a program kontextusában mutatjuk be a szociális gazdaságra kialakított munkadefiníciót.³ A munkadefiníció a szociális gazdaság legszélesebb értelmezését próbálta megadni azzal a céllal, hogy ezen belül az egyes országok érvényesíteni tudják az országukra jellemző specifikumokat. Ennek megfelelően a szociális gazdaságon a „harmadik szektort” értettük, amely lényegében megkülönböztethető a magánszektortól, illetve a hagyományos közszektortól.

A szociális gazdaság főképpen az egyesületeket, szövetkezeteket, alapítványokat, kölcsönös segélyezési társaságokat öleli át. A tevékenységi megközelítésben a szociális gazdaságba sorolhatjuk a fenti szervezeti formák által nyújtott gazdasági tevékenységeket (termékek előállítását és szolgáltatásokat).

Ez a megközelítés lényegében összhangban van az EU legújabb dokumentumaiban használatos megközelítéssel.⁴ Ennek értelmében a szociális vállalkozások a szociális gazdaság fontos szereplői. Bár az EU legújabb dokumentuma szociális vállalkozásokról beszél, de tartalmi megközelítésben a szociális gazdaság elemeire utal, amikor kimondja, hogy:

- a vállalkozás célja közérdekű társadalmi, vagy szociális cél szolgálata magas szintű szociális innovációban megnyilvánuló tevékenység alapján;
- nyereségét elsősorban a szociális cél érdekében forgatják vissza (explicit cél a közösségi szolgáltatás, a cél állampolgári, vagy civil szerveződés kezdeményezésével fogalmazódik meg);
- felépítésében érvényesül a demokratikus részvétel, döntéshozatal és tulajdonlás (nagyfokú szervezeti autonómia, a döntéshozatal nem a tulajdoni arányok szerint történik, a döntés résztvevői egyben a tevékenységet végzők).

A terminológiai vita természetesen még most sem zárult le, mert a legkülönbözőbb dokumentumokban ma is keveredik a „social business”, a „social enterprise” és a „social entrepreneurship” használata. A szociális vállalat (social enterprise) megjelölés kb. 15 éve elfogadott volt Európában. A szociális vállalkozás (social entrepreneurship) inkább az an-

golszász kontextusban használatos, míg a „social business” úgy tekinthető, mint egy olyan piaci szereplő, amelynek célja alapvetően szociális jellegű szolgáltatás, és amely többnyire részvénytársasági formában működik.⁵ Ebből a nem pontos fogalomhasználatból adódik az a probléma, hogy az EU hivatkozott dokumentumának social business-re utaló címe leszűkítő lehet abban az értelemben, hogy az európai gyakorlat a szociális gazdaságba beleérti a social enterprise⁶ mellett a szövetkezeteket, az egyesületeket és egyéb szervezeti formákat, amelyeknek alapvető céljai között szerepel a jóléti szolgáltatások nyújtása például vállalkozási alapon.

Mindezeket a dilemmákat annak alátámasztására jegyeztem meg, hogy érzékeltetni tudjam, hogy a képzési program szempontjából elegendő volt egyetértésre jutni a szociális gazdaságnak egy viszonylag tág fogalmában, amely a továbbiakban rugalmasan értelmezhető az egyes országok szempontjából.

A menedzserek képzését szolgáló pilot program tartalma és módszertana az európai tapasztalatok adaptálásával

A programban kidolgozott képzési csomag lényegében egy olyan általános képzési keret kialakítását célozta meg a szociális gazdaság bármely szegmensében dolgozó menedzserek számára, amely sajátos felépítése alapján tartalmaz minden országban alkalmazható elemeket és kellően rugalmas a helyi sajátosságok beépítésére.

A továbbiakban röviden vázoljuk a végső képzési anyag kidolgozásához vezető út legfontosabb fázisait. Ezek a fázisok az 1. ábrán láthatók.

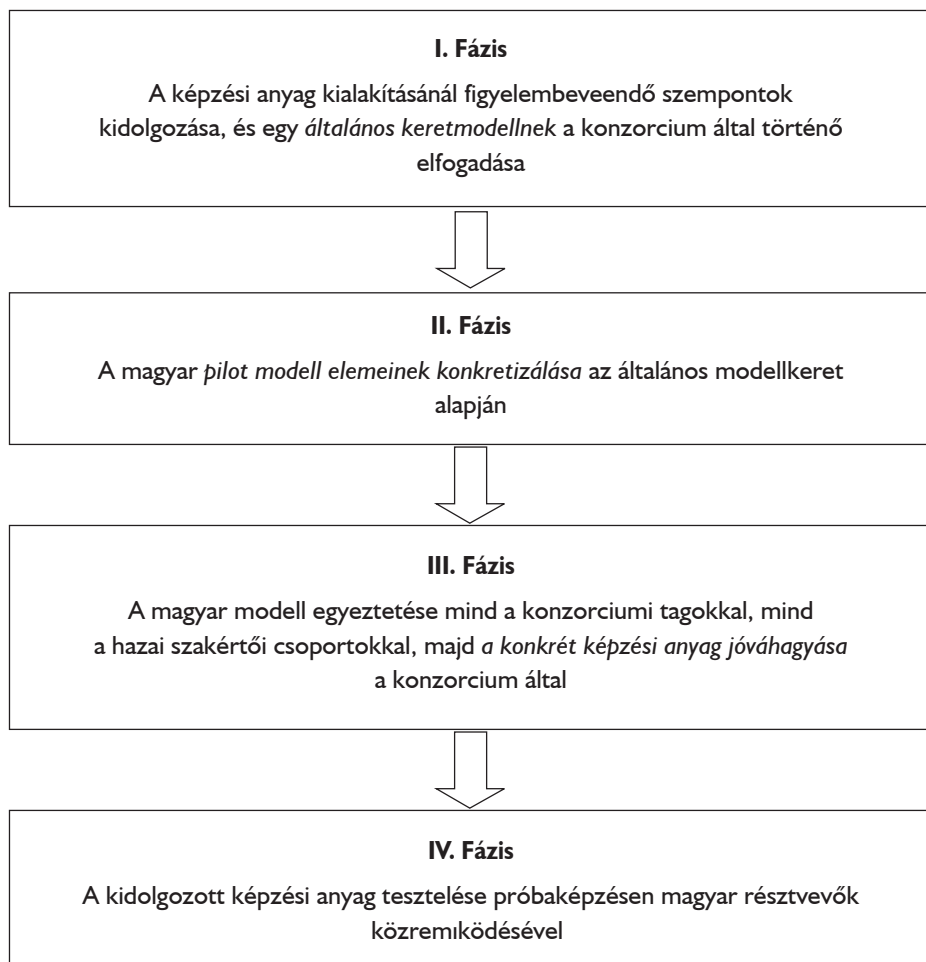
Természetesen a cikk terjedelmi korlátai miatt sem lehet az egyes fázisok minden részletére kitérni, ezért a továbbiakban csak azokkal a legfontosabb módszertani és tartalmi kérdésekkel foglalkozom, amelyek ennek a projektnek az újszerűségét adták és az európai ismeretek hazai adaptációját tették lehetővé a tudástranszfer útján.

Az egész projekt szempontjából nagy jelentősége volt az I. fázisban kidolgozott általános modellkeretnek. Ebben a szakaszban az EURICSE munkatársai a saját és az ismert európai tapasztalatok alapján összefoglalták, hogy melyek azok a szempontok, amiket egy menedzserek képzését szolgáló képzési anyag összeállításánál mérlegelni, elemezni, figyelembe venni szükséges. Összesen nyolc ilyen szempontot azonosítottak. Ezek azért érdekesek a képzési anyagokat kidolgozók számára, mert véleményem szerint egy általános metodikaként alkalmazhatók. A mérlegelésre javasolt szempontok – a konzorcium által is megerősítve – a következők voltak:

1. Mi a képzési program „környezete”, azaz milyen hasonló képzésekhez kapcsolódik, ehhez képest mik a sajátosságok?
2. Milyen oktatógárda áll rendelkezésre az iskolai képzésből, illetve a gyakorlati szakemberek részéről?
3. A képzéssel megcélzott hallgatóság pontos azonosítása. Itt menedzserekről van szó általában, de kérdés, hogy például milyen szinten tevékenykedő menedzserek, milyen szervezeti formát képviselő menedzserek stb.?

4. Hogyan lehet a nemzeti sajátosságokat figyelembe venni a képzési szükséglet kialakításánál?
5. A képzésen a gyakorlatban lehetséges és szükséges menedzseri kompetenciák közül melyek kiemelése és az oktatás fókuszába állítása indokolt?
6. Melyek a képzés európai dimenziói, hogyan ágyazódik be egy európai kontextusba?
7. Milyen legyen a képzés gyakorlati megvalósításának időbeli szervezése? (Pl. hány napos legyen, egymás utáni napokon, vagy egy-egy nap időben széthúzva stb.)
8. A képzés során alkalmazott oktatási módszerek (előadás, interaktív beszélgetés, csoportmunka stb.).

1. ábra. A képzési anyag kidolgozásának fázisai

A felsorolt szempontok jól szemléltetik, hogy a képzési anyag kidolgozásánál két kérdéskört kell alaposan meggondolni: mi legyen a képzés fókusza, illetve hogyan, milyen

módszerekkel oktassunk? Az alábbiakban a fenti szempontok közül e két kérdéskört szem előtt tartva a 4., 5. és 6., illetve a 7. és 8. pontot nézzük meg részletesen is.

Mit oktassunk? (4., 5. és 6. szempont)

A menedzseri kompetenciák általános modelljét a liège-i egyetem szakértői dolgozták ki az európai tapasztalatok alapján. Az ún. kompetenciamodell strukturáltan foglalta össze a kompetenciákat. Összesen hat fő kompetenciát azonosított és az egyes kompetenciákhoz tartozóan összefoglalta, milyen ismeretekre van szükség a kompetenciának való megfeleléshez, ehhez milyen képességek szükségesek és milyen viselkedési szabályok szerint kell a menedzseri tevékenységet végezni. Az 1. táblázatban a részletes kompetenciamodell lényegének megértéséhez csupán példaszerűen próbáljuk meg szemléltetni a modell felépítését.

A magyar képzési igényeket, a leginkább oktatandó kompetenciákat egy újszerű eljárás keretében alakítottuk ki. A felmérés metodikáját az EURICSE munkatársai dolgozták ki. Az általuk összeállított „térkép” (Country Specificities Chart) volt a vezérfonal ahhoz, hogy a figyelem középpontjába kerüljenek a lényeges nemzeti sajátosságok. A sajátosságokat három kérdéscsoport szerint lehetett áttekinthetővé tenni:

- az első kérdéskörbe tartozott annak felmérése, hogy mi a szociális gazdaságra elfogadott „definíció”, melyek a legfontosabb jogi szabályok és mit mutat a szociális gazdaság története;
- a második kérdéskör a szociális gazdaság „beágyazottságát” mérte föl: milyen kapcsolat van a közszektorral, léteznek-e hálózatok, milyenek a piaci kapcsolódások (munkaerőpiac, pénzügyi piac);
- a harmadik kérdéskör a szociális gazdaság jövőjét próbálta megbecsülni: melyek a kialakult szervezetek fenntarthatóságának feltételei, innovációs képességei.

Ezt a gondolkodási keretet megtartva a speciális képzési igények általános felmérésére három módszert alkalmaztunk:

- fókuszcsoportos megbeszélések;
- képzés előtti felmérés a leendő résztvevők körében;
- kérdőíves felmérés a civil szervezetek körében.

Ezen belül a próbaképzésen résztvevők konkrét elvárásait két körben igyekeztünk összegyűjteni. Egyrészt már a jelentkezési lapon érdeklődtünk elvárásaikról, ill. a konkrét kérdéseikről a tréning kapcsán, másrészt a képzés kezdetén alkalmazott felmérés, illetve a tutor által vezetett gyakorlat formájában.

A jelentkezők egyik része alapvetően a szociális gazdaság rendszerét, lehetőségeit szerette volna megismerni. Többen azt fogalmazták meg, hogy az eddigi tudásuk rendszerezése miatt jelentkeztek a képzésre, sokan közülük olyanok is, akik már hosszú évek óta ezen a területen tevékenykednek.

1. táblázat. A kompetenciamodell felépítése

Kompetencia	Ismeretek	Képességek	Viselkedési szabályok
Stratégiaalkotás	a szervezet működési területe a célok pontos azonosítása a célok közötti prioritások, feszültségek	a jövőbeni igények megértése a piaci lehetőségek azonosítása a küldetés konkretizálása	következetesség innováció alkalmazkodóképesség
A belső irányítási rendszer ismerete	döntéshozó szervek feladatai jogi formák ismerete	a szervezetnek megfelelő irányítási rendszer megértése a döntéshozókkal való kapcsolattartás teljesítménymutatók megfogalmazása	őszinteség diplomácia
Külső érdekeltek bevonása	a külső érdekeltek sokszínűségének ismerete hálózatépítés	az érdekeltek azonosítása együttműködés a szervezetekkel, hálózatokkal a szervezet érdekeinek képviselete	rugalmasság tudatosság növelése
Humánfeltételek megteremtése	személyi állomány kialakítása	önkéntesek bevonása motiváció együttműködési készség fejlesztése	megértés vezetővé válás
Pénzügyi feltételek megteremtése	bevételi források (kormányzat, adomány stb.) támogatási csatornák	üzleti terv pénzügyi mix összeállítása kockázatkezelés	kreativitás
A szociális gazdaság lényegének megértése	fogalmak, történet ismerete jogszabályok, szervezeti formák ismerete	versenyársak felmérése a vállalkozás elhelyezése a különböző kontextusokban (állam, piac stb.)	kritikus gondolkodás önérvényesítés tudatosság növelése

A résztvevők elvárásai között a következő tételek szerepeltek: mind az elméleti, mind a gyakorlati tudás, naprakész és a gyakorlatban is jól hasznosítható ismeret, tapasztalat megszerzése, új készségek és kompetenciák elsajátítása, a hazai és a külföldi jó gyakorlatok megismerése.

Az általunk a fókuszcsoporthoz tartozó kutatás alapján is kiemeltnek tartott *üzleti kompetenciák* erőteljesen jelentek meg a várakozások között. Sokan jelezték, hogy fontos számukra a forrásszerzési lehetőségek megismerése, a támogatási rendszer, az újabb anyagi források bevonásáról gyakorlati ismeretek szerzése.

Az elvárások között szerepeltek az új szociális vállalkozás, szövetkezet létrehozásának lehetőségei, a vállalkozásalapítás veszélyeinek megismerése és a fenntarthatóság biztosítása feltételeinek, a szociális gazdaság jogi, működési mechanizmusának megismerése.

A fent alkalmazott módszertan alapján azonosított magyar képzési igények legfontosabb elemei az alábbiakban foglalhatók össze:

- naprakész, használható elméleti ismeretek megszerzése, rendszerezése, elsősorban a gyakorlatias tudás és új szemléletmód, valamint a hazai és külföldi jó gyakorlatok megismerése került előtérbe a felmérések során;
- a kompetenciákat illetően egyfelől a stratégiaalkotási, menedzseri és az üzleti (vállalkozói, gazdasági-pénzügyi elemző) készségek, másrészt a közösségformálásra, az együttműködésre, a kommunikációra irányuló kompetenciák fejlesztése kapott nagy figyelmet;
- a képzésen való részvétel szempontjából motiváló tényezők voltak: új típusú tudás megszerzése a szociális gazdasággal kapcsolatban, jó gyakorlatok átvétele, adaptálása, átültetése a jelenlegi munkaterületre, a már működő szervezet fenntarthatóságának biztosítása, új szociális vállalkozás alapítása.

Az európai dimenzió érvényesítése nem jelentett különösebb nehézséget, mivel az EU legutóbb elfogadott irányelvei jó alapot adtak annak alátámasztására, hogy a közösen kialakított képzési modell hasznosítja a legjobb európai tapasztalatokat. A próbaképzés résztvevői részben a konzorciumot képviselő országok képviselőinek előadásaiából, részben a legjobb gyakorlatok hazai szakértők által történő bemutatása útján közvetlenül is érezhették a program egyedülálló nemzetközi kontextusát. Az európai dimenzió másik megközelítése lehet az, hogy a magyar pilot program alkalmas lehet a képzési anyag más közép-kelet-európai országokban való elterjesztésére az ott alkalmazandó specifikus vonások beillesztése után.

Hogyan oktassunk? (7. és 8. szempont)

Manapság már a különböző képzési formáknál kialakult az oktatási módszerek olyan széles tárháza, amelyekből meg lehet találni a konkrét célnak legjobban megfelelő eszközöket. Ebben az esetben is áttekintettük a más országok hasonló képzéseinél alkalmazott módszereket és azokat próbáltuk összehangolni a helyi igényekkel.

Az első kérdés az volt, milyen időtartamú és időbeli tagolású legyen a képzés. Visszonylag gyorsan egyezsége lehetett jutni abban, hogy egy rövid távú koncentrált képzés felel meg leginkább az igényeknek. Így alakult ki a háromnapos képzés gondolata. A képzés moduláris felépítése lehetőséget adott arra, hogy délelőttönként általában az elméleti jellegű előadások és a hozzájuk kapcsolódó interaktív foglalkozások, délután pe-

dig inkább a csoportos foglalkozások, esettanulmányok legyenek a fókuszban. Természetesen itt is meg kellett küzdeni azzal a gyakran felmerülő dilemmával, hogy kellő idő álljon rendelkezésre egy-egy feladat megvitatására és ugyanakkor lehetőleg minél több érdemi kérdés kerüljön bele a tematikába.

Ebben a képzési csomagban az előadások mellett nagyon hangsúlyos szerep jutott az interaktív megbeszéléseknek, a csoportmunkának. Az interaktivitás mind az előadások, mind az esettanulmányok bemutatása során nagyon fontos volt. Külön módszertani érdekességként említhető meg az, hogy a hallgatók előzetesen kidolgozandó feladatot kaptak, amelyek kiértékelése csoportmunkában történt.

A próbaképzés⁷

Az előző két pontban elvégzett munka során kialakult modulárisan felépített képzési program összefoglalását az alábbi táblázat mutatja

2. táblázat. A modulárisan felépített képzés programja

	Dél előtt: általános kérdéseket tárgyaló modulok	Dél után: a résztvevők speciális igényeihez igazodó modulok
1. nap: a szociális gazdaság definíciója, szerepe, jellemzői	1. MODUL A szociális gazdaság Európában. Jogi szabályozás Magyarországon	2. MODUL Stakeholder elemzés, esettanulmányok
2. nap: a menedzserek kompetenciái a szociális gazdaságban	3. MODUL Üzleti kompetenciák – forrásteremtés	4. MODUL Üzleti kompetenciák – esettanulmányok
3. nap: a szociális gazdaság várható fejlődési trendjei	5. MODUL A szociális gazdaság jövője az EU-ban és Magyarországon	6. MODUL Közösségfejlesztés, helyi vállalkozások megtekintése

Természetesen az egyes modulokon belül az oktatási módszereknek megfelelően jelen voltak az előadások, interaktív beszélgetések, csoportmunka.

A résztvevők demográfiai összetétele viszonylag jól reprezentálta a hazai szociális gazdaság szervezeteit⁸. A nők és a férfiak aránya a résztvevők között körülbelül 60-40 százalék volt, kor szerint 23-tól 64 éves korig találhattunk hallgatókat, de többségében 35 és 50 év közöttiek vettek részt a képzésen. Területileg Magyarország szinte valamennyi régiója képviseltetve volt, az ország minden részéből voltak jelentkezők. A résztvevők többsége felsőfokú végzettséggel rendelkezett (közgazdasági, jogi, szociológiai vagy bölcsész területen), jelenlegi munkakörében a legtöbbszörük főállásban vagy mellékállásban a szociális gazdaságban tevékenykedő szervezetnél dolgozott, körülbelül fele-fele arányban a menedzsment első vagy második számú vezetőjeként vagy a szakmai munka irányítójaként.

A jelentkezők mintegy egyharmada az interneten keresztül találkozott a tréningre szóló felhívással, közel fele kollégától vagy munkáltatótól szerzett tudomást a tréningről,

de többen voltak a korábbi kérdőíves, ill. fókuszcsoportos megbeszélések résztvevői közül is. A jelentkezők közel fele vett részt korábban hasonló, a szociális gazdasággal összefüggő képzési programon.

A képzés immanens részét képezte egy értékelési rendszer is, amelyet a brit konzorciumi partner dolgozott ki ugyancsak a korábbi tréningek tapasztalatai alapján. Ennek során fel lehetett mérni a résztvevők előzetes várakozásait, értékelni lehetett menet közben a naponta megjelölt célok elérését és a képzés végén képet lehetett kapni az egész képzési csomag hallgatói és oktatói megítéléséről.

A szociális gazdaságban szükséges képzési igények értékelése szempontjából a próbaképzést szélesebb összefüggésben is indokolt megítélni. Nekem is az a véleményem, hogy abból kellene kiindulni, hogy Magyarországon a szociális gazdaságot az alapokról kell felépíteni. Jelenleg még hiányos a szakirodalma, a képzési háttere, kezdetlegesen a vállalkozások. A most bemutatott képzés – a szakmai vezető elfogultságát is leszámítva – egy nagyon átfogó és információgazdag oktatásként értékelhető, amelynek folytatása nagyban hozzájárulhat egy fokozatos építkezéshez a szociális gazdaság területén. Alapvetően az európai tapasztalatok képzésbe való beépítése az a terület, amelyben érdeemes lenne továbblépni, és az eddigieknél még hatékonyabb formákat megvalósítani.

Mivel a szociális gazdaság fogalma is csak az utóbbi néhány évben kezdett el elterjedni Magyarországon, így az erre a szűkebb területre vonatkozó képzési rendszer még inkább visszatükrözi a kialakulatlanság jeleit. Összességében elmondható, hogy a jelenlegi képzési rendszer sem a nonprofit szektorban, sem a szociális gazdaság egyes területein nem fedi le a tématerület fejlődésével egyre inkább felvetődő igényeket és nincs összhangban az európai tendenciákkal.

Mindebből adódóan a Budapesti Gazdasági Főiskola által az ARIADNE program keretében létrehozott képzésről elmondható, hogy egy teljesen új, hiányzó elemmel egészíti ki az oktatás rendszerét⁹. Az ARIADNE képzési csomag helyét két viszonyítás alapján jellemlhetjük ki: értékelhetjük egyfelől a felsőfokú képzésben ismert formákhoz képest, illetve a nonprofit szervezetek által nyújtott képzési formákkal való összevetésben. A felsőfokú képzésben megjelenő oktatáshoz képest ez egy közgazdasági háttéren nyugvó (ugyanakkor széles tématerületet felölelő) képzés. Sokkal rövidebb időtartam alatt zajlik, tréning jellegű. Kifejezetten a szociális gazdaságban most dolgozó, vagy a jövőben itt tevékenykedni szándékozó menedzsereket célozza meg, amiben teljesen egyedi.

A nonprofit szervezetek által nyújtott tréningekkel való összevetésben az ARIADNE képzés egy, az érintettekkel messzemenőig egyeztetett, egységes és állandó tematikán nyugvó, valamint az európai képzési rendszerbe illeszkedő oktatás. A tematika egysége mellett ugyanakkor a moduláris felépítés nagyfokú rugalmasság és változatosság lehetőségét is nyújtja. Ugyancsak e képzéssel megjelenő új megközelítés, hogy nem csupán egy-egy aktuális probléma körüljárására fókuszál, hanem igyekszik hozzájárulni azon kompetenciák fejlesztéséhez, amelyek a szociális gazdaságban történő sikeres tevékenykedéshez szükségesek. A képzés alapvetően arra irányul, hogy az azt befejező hallgató képessé váljon megküzdenni az általa menedzselt szervezeten belül naponta felmerülő gyakorlati problémákkal.

A képzési igények és a szociális gazdaság fejlődésének várható tendenciái

A próbaképzés sikere, illetve a szociális gazdasággal kapcsolatban látható európai aktivitás alapján indokolt felvetni azt a kérdést, hogy vajon csupán egy divatos trendről beszélhetünk-e, vagy egy mélyen gyökerező folyamatnak vagyunk tanúi. Határozott véleményem, hogy ez utóbbiról van szó. A cikk zárásaként az alábbiakban ennek alátámasztására szeretnék néhány továbbgondolandó szempontot megosztani az olvasóval.

A jóléti állammal szemben megjelenő új kihívások és az 1970-es évektől kezdődő működési zavarok során egyre jobban előtérbe került a harmadik szektor növekvő szerepe a közszolgáltatások egyes területein. Nagyon leegyszerűsített formában ekkor a klasszikus jóléti működés az állami szektor és a piaci szektor közötti munkamegosztás kérdése körül forgott. Az állam mérete körül kialakult viták voltak azok az első megnyilvánulások, amelyek ezt a hagyományos paradigmát kérdőjelessé tették¹⁰. A költségvetési nyomás, illetve a világgazdaságban megjelenő válságjelenségek azzal a következménnyel jártak, hogy egyre több, korábban állami szektorban nyújtott közszolgáltatást a piaci szektorba transzferáltak (privatizáció, kiszervezés stb.). Ekkor vált egyre nyilvánvalóbbá, hogy a hagyományos paradigma nem tartható sokáig, ha figyelembe vesszük azt is, hogy az egyre bővülő és diverzifikálódó szükségletek kielégítése nem oldható meg a piacon akkor, ha ott csak és elsősorban profitérdekelt szereplők vannak¹¹. Ennek a klasszikus szereposztásnak a felbomlásához nagyban hozzájárultak a globalizáció ismert folyamatai (liberalizáció, demográfiai trendek, új versenyformák stb.).

2. ábra. A globalizáció hatásai

Az ábra azt kívánja szemléltetni, hogy a globalizáció hatására mind az állami szektort, mind a piaci szektort új kihívások érik. Az állami szektorra nagy nyomás nehezedik, hogyan lehet az állam méretét csökkenteni, de ezzel egyidejűleg megjelenik a másik oldali nyomás, ami újonnan kialakuló feladatokat takar (korosodó népesség, környezetvédelem, világválságok elleni küzdelem, terrorizmus elleni küzdelem stb.). A piaci szektor működésében pedig a markánsan profitorientált multinacionális vállalatok térnyerése és bővülő szerepe jelent alapvető változást. Mindezek hatására kérdésessé válik a hagyományos szereposztás folytathatósága, amire az ábrán látható kérdőjel utal.

Ennek alapján felvetődik a kérdés, mi lehet a válasz a fentebb említett kihívásokra? Ennek megválaszolására próbál szemléltetést adni a 3. ábra.

3. ábra. A globalizáció kihívásaira adható válasz

Nagyon leegyszerűsített megközelítésben mondhatjuk, hogy a kérdőjel feloldására a szociális gazdaság, a szociális innováció lehet majd a válasz. A tapasztalatok alapján legalábbis nagy biztonsággal lehet ebben az irányban gondolkodni. Ezzel kapcsolatban három dolgot szeretnék megemlíteni.

Az egyik tapasztalat, hogy a szociális gazdaság a szükségletek azon jelentős részében lehet új megoldás, ahol sem az állam, sem a piac nem vállalkozik a feladatra, vagy nem hatékonyan képes megoldani a feladatot. Ezek a *területek* általában a következőkből kerülnek ki:

- egyes szociális, egészségügyi és jóléti szolgáltatások;
- idős és fogyatékos személyek gondozása, gyermekmegőrzés;
- hajléktalanok felkarolása, hátrányos helyzetűek szakmai integrációja¹²;
- digitális társadalomba való beilleszkedés elősegítése;
- helyi környezetvédelem;
- vidéki és városi térségek élővé tétele.

Egy tanulmányban olvasható volt, hogy a kezdő szociális vállalkozások 57 százaléka olyan tevékenységet kezdett el, ahol nem volt olyan más versenytárs, amely hasonló szolgáltatást nyújtott volna.

A másik kérdés a szociális innovációkat illeti. Ugyancsak egy korábbi tanulmányra hivatkozva¹³ említjük meg, hogy öt EU-ország 500 szociális vállalatának bevonásával készült felmérés egyik eredménye azt mutatta, hogy egy éven belül a szociális vállalkozások sokkal több innovációt vezettek be a termékek és szolgáltatások piacán, mint a hagyományos piaci vállalatok. A versenyképességet azzal magyarázza a tanulmány, hogy ezekben a vállalkozásokban erős a személyes kötődés, jobbak a munkakörülmények, demokratikus a döntéshozatal.

A harmadik kérdéskör a partnerség érvényesülése a szociális vállalatok terén, ahol a régi és új szervezeti formák sok eleme, illetve azok kombinációja megjelenik.

Összegzés helyett

Bár a cikk szándéka a tudástranszfer bemutatása volt, itt mégsem a tapasztalatokra szeretnék utalni, hanem a figyelmet a szociális gazdaság jövőjére irányítani. Meggyőző-

désem, hogy olyan paradigmáról beszélünk, amelynek nagy szerepe lehet új erőforrások bevonásában a közszükségletek kielégítésében.

AZ Európai Bizottság korábban hivatkozott anyaga¹⁴ több helyen is utal az itt rejlő előnyök kihasználatlanságára. Ebből a következőket emelném ki:

- a szociális vállalkozási¹⁵ forma csekély elismertsége;
- a nemzeti szabályozási környezet még nem fordít kellő figyelmet a szociális vállalkozások sajátosságaira;
- az oktatási rendszerek szintén kevés figyelmet fordítanak erre a területre, nem része például az alap- és felnőttképzésnek.

Az ARIADNE projekttel talán tettünk egy lépést ez utóbbi hiányosság mérséklésében.

Irodalom

- Borzaga, C.–Bodini, R. (2011): *What to make of social innovation? Towards a framework for policy development*. Presented at the 2011 International Social Innovation Research Conference. London South Bank University, September 12–13, 2011.
- CIRIEC (2007): *The Social Economy in the EU. Summary Report drawn for the European Economic and Social Committee*. Brussels, 2007 September.
- Defourny, J.–Pestoff, V. (2008): *Images and Concepts of the Third Sector in Europe*. EMES European Research Network WP. No. 08/02.
- Defourny, J.–Nyssens, M. (2010): *Conceptions of Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and Divergences*. *Journal of Social Entrepreneurship*, p. 32–53.
- EMES European Research Network: *Social enterprise: a new model for poverty reduction and employment generation*. Bratislava, UNDP Regional Bureau.
- Kinyik M. (2009): *A nonprofit szervezetek mint szolgáltatók jellemzői Magyarországon*. *Civil Szemle*, 2009 1–2. szám.
- Kuti É. (2008): *Civil Európa, civil Magyarország*. Európa Ház, Budapest.
- Nagy Renáta–Sebestény István (2012): *Nonprofit szervezetek Magyarországon 2010*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Murray, R.–Caulier-Grice, J.–Mulgan, G. (2010): *The Open Book of Social Innovation*. The Young Foundation, NESTA Innovating Public Services.
- Osváth L.–Sivák J.–Zsúgyel J. (2012): *A szociális gazdaság témaköréhez kötődő képzések Magyarországon*. BGF (publikálás alatt álló kézirat).
- Sivák József (2010): *Szociális gazdaság – egy kialakuló új szektor? Pénz és Társadalom*. Budapesti Gazdasági Főiskola PSZK tudományos műhelyéből 2010.
- Sivák J.–Vígvári A. (2012): *Rendhagyó bevezetés közpénzügyek tanulmányozásába*. Complex Kiadó.

Internetes hivatkozások

http://en.bgf.hu/projects/ariadne_bemutato

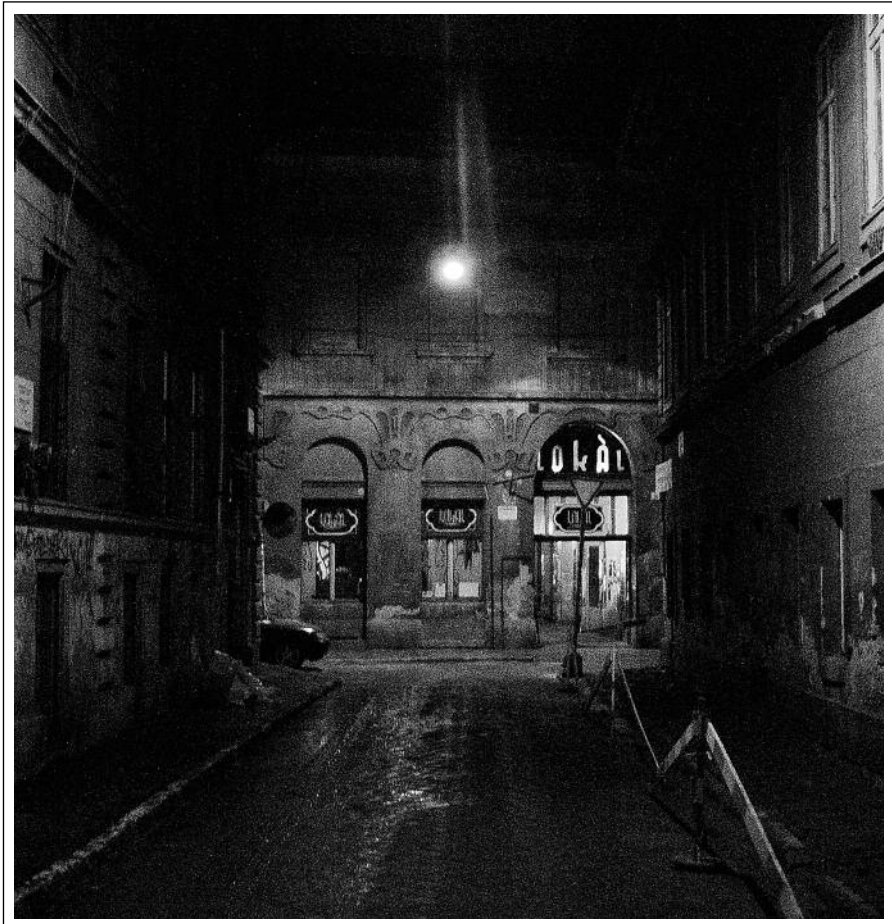
<http://en.bgf.hu/projects/ariadne-training>

www.selusi.eu

Jegyzetek

- 1 A cikk a Budapesti Gazdasági Főiskola (BGF) „ARIADNE, vezérfonal a szociális gazdaságban tevékenykedő menedzsereknek” című nemzetközi kutatási projekt keretében készült (Leonardo da Vinci Transfer of Innovation – 2010-1-FR1-LEO05-14505). A Konzorcium tagjai voltak: EMES (Franciaország), Centre d’Economie Sociale, HEC Liège (HEC) – Belgium, European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises (EURICSE) – Olaszország, The Open University- Egyesült Királyság, MAC-Team aisl – Pôle européen des coopérations multi-acteurs (MAC TEAM) – Belgium, Budapesti Gazdasági Főiskola.
- 2 A szociális gazdaság mára nagyszámúra duzzadt irodalmából utalok elsősorban a Murray–Caulier–Grice–Mulgan (2010) átfogó művére, továbbá a CIRIEC (2007), Defourny–Pestoff (2008), EMES (2008) dokumentumokra.
- 3 Az Európai Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Tanácsnak és a Régiók Bizottságának: Kezdeményezés a szociális vállalkozásokért. COM(2011)682 végleges. Brüsszel, 2011. október 25.
- 4 Például a NEsT hálózat használja leginkább a „social entrepreneurship” fogalmát.
- 5 Social enterprise (szociális vállalat) alatt az állampolgárok kezdeményezésére létrehozott, termékek és szolgáltatások előállítására hivatott olyan szervezeteket értünk az európai terminológiában, amelyek túlnyomó részben közösségi célokat szolgálnak és a fő motivációjuk nem a profitszerzésre irányul (Defourny–Nyssens 2010).
- 6 A próbaképzés dokumentumai a 2. sz. linken érhetők el.
- 7 A magyar nonprofit szektor jellemzéséről lásd Kinyik M. (2009) és Nagy–Sebestény (2012).
- 8 Lásd erről részletesen Osváth–Sivák–Zsúgyel (2012) publikálás alatt lévő cikkét.
- 9 Lásd Sivák–Vigvári (2012).
- 10 Ezt a gondolatot veti fel Borzaga–Bodini (2011) tanulmánya is.
- 11 Próbaképzésünk egyik esettanulmánya éppen a hátrányos helyzetűek munkába való bevonásáról szól (lásd a 2. sz. linken).
- 12 www.selusi.eu
- 13 Kezdeményezés a szociális vállalkozásokért. COM(2011)682 végleges. Brüsszel, 2011. október 25.
- 14 Többen a társadalmi vállalkozást használják. Szerintem az is teljesen megfelelő.

Fotó/Michael Colello

THE EXPERIENCES OF A TRAINING PROGRAM ELABORATED IN EUROPEAN COOPERATION

Dr. József Sivák

■ ARIADNE – education serving knowledge transfer¹

■ Within the frameworks of the EU's Leonardo da Vinci Transfer of Innovation program the French ESCM (Ecole Superieure de Commerce et de Management) was awarded a grant in 2010 to elaborate a training program for managers working in the social economy. An international consortium was set up for this work, and the project was named ARIADNE.² The project aimed to build on the existing experiences of the participating countries to the greatest possible extent as well as on the European best practices.

The program is closely connected to the European endeavours that, in order to find new solutions of social cohesion and to the social problems, have been focusing on the questions of social economy and social innovation (establishment of work places, social inclusion, social services, regional cohesion, etc.). The Single Market Act accepted by the European Commission in 2011 considers social economy and the social enterprises as a new growth factor, one of the possible twelve. Consequently, it is becoming more and more important to get deeper knowledge of the multicolour approaches, varying by countries, of social economy.

This does not mean the unification or approach of the various meanings but the apprehension of the essence of social economy. In case we accept that the role of social economy will be appreciated in the future, we can understand why the education and training of the future generations of decision-makers and the implementation of various

researches are so important. During the previous years a large amount of experiential materials have been accumulated both in formal education and in targeted training. It seems reasonable that there is a demand to utilize this European know-how in favour of our common aims. The ARIADNE project fits into this European trend.

Considerations concerning the definition of social economy from the aspect of the training program

At the beginning of the project the participating experts faced the well-known terminological problem of how social economy is to be defined. To understand the differences in the opinions concerning the definition, it is enough to have a look at the differing experiences and traditions of the participating countries.

This article does not aim to reanimate the terminological debate, so we introduce the working definition of social economy³ only in the project context. The working definition strived to give the possible widest interpretation of social economy so that the certain countries can build in their specific peculiarities. Consequently, by the term social economy we have understood the “third sector” which can be distinguished from both the private and the traditional public sector.

Social economy primarily includes associations, cooperatives, foundations and mutual societies. In an activity-focused approach we could say that social economy includes the economic activities conducted by the above organizational forms (production of goods and services).

This approximation is in compliance with the approaches used in the latest EU documents.⁴ According to these, the social enterprises are important actors of the social economy. Although the latest EU document speaks of social enterprises, its content refers to the elements of social economy when saying that:

- the enterprise is targeted at implementing social aims of public interest on the basis of activities manifesting in high level social innovation;
- re-invests its profit primarily in the implementation of the social objective (community service is an explicit objective, and the aim is worded through the initiation of citizens or civic organizations);
- democratic participation, decision-making and ownership are asserted in its structure (high standard organizational autonomy, decision-making is not connected to the ownership shares, and the decision-makers are at the same time those implementing the activities).

The terminological debate, has, of course, not yet terminated because the use of the terms “social business”, “social enterprise” and “social entrepreneurship” is rather confused in the various documents. The term social enterprise has been accepted in Europe for about 15 years. Social entrepreneurship is rather used in the Anglo-Saxon context while “social business” can be understood as a market participant the primary aim of which is to offer services of social nature, and which usually operates in the form

of an Ltd.⁵ This obscure terminology leads to the problem that the title of the mentioned EU document, which refers to social business, may be limiting in the sense that in the concept of social economy the European practice includes, besides social enterprises⁶, cooperatives, associations and other organizational forms the main objectives of which contain the provision of welfare services, for example, on an entrepreneurial basis.

I refer to all these dilemmas in order to explain that from the respect of the training program it was enough to come to an agreement concerning a relatively wide definition of social economy which has been possible to be used flexibly, according to the peculiarities of the certain countries.

The content and methodology of the pilot teaching program for managers on the basis of the adaption of the European experiences

The elaboration of the training package was aimed at creating a general training framework for the managers working in any segment of the social economy that contains, because of its special structure, elements applicable in each country and is flexible enough to integrate the local peculiarities.

Below I will give a brief scheme of the main phases of the way leading to the elaboration of the training material. These phases were as follows:

Of course, for size limit reasons, it is not possible to give a detailed description of the phases, therefore I will only speak of the most important questions of methodology and content that provided the novelty of this project, and allowed the domestic adaption of European knowledge by way of knowledge transfer.

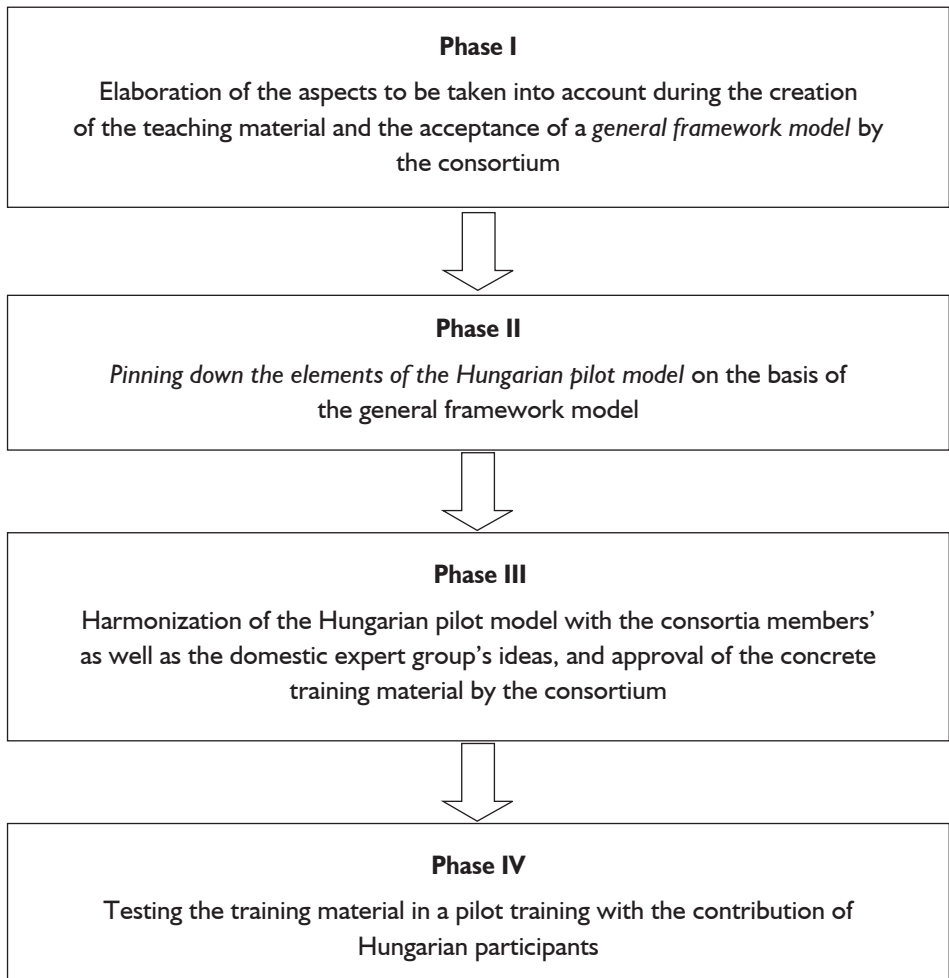
The general model framework elaborated in Phase I was of great importance concerning the whole of the project. In this phase the experts of EURICSE summarized, on the basis of their own and the European experiences, the aspects that should be considered, analyzed and pondered when compiling a training material for managers. Eight aspects of this kind were identified. These were important for the elaborators of the training material, because, according to my opinion, they were applicable as a general methodology. The aspects suggested – and approved by the consortium – were as follows:

1. What is the environment of the training program like, i.e. what similar trainings is it connected to and what are its specialities?
2. What is the composition of the trainers' group on the formal education and the practical side?
3. Precise definition of the target group. Generally, we speak of managers but it is a question what level they are acting at, what organizational forms they represent, etc.
4. How can national peculiarities be taken into account when shaping the training demand?
5. Which ones of the managers' competencies possible and necessary in practice should be highlighted and focused at during the training?

6. What are the European dimensions of the training, how is it embedded into the European context?
7. What is the optimal timing of the training? (E.g. how many days, on successive days or on days separated in time, etc.)
8. The educational methods applied in the training (lecture, interactive discussion, group work, etc.).

The listed aspects show that during the elaboration of the training material there were two fields to be carefully looked at: what should the content be focused at, and what methods should be used. In the following parts I will, keeping an eye on these two fields, present more details on points 4, 5, 6, 7 and 8.

Figure 1. Phases of elaboration of the training material

What should be taught? (Aspects 4, 5 and 6)

The general model of the managerial competencies was elaborated by the experts of the University of Liège on the basis of the European experiences. The so called competency model gave a structured summary of the competencies. It identified six main competencies, and summed up the knowledge necessary to meet these competencies as well as the rules of behaviour that one must conform to. In the Table 1 we try to present the structure of the model through examples in order to explain its essence.

The Hungarian training demands, the competencies to be primarily taught, have been developed within the frames of a novel process. The methodology of the survey was elaborated by the EURICSE experts. The "map" drawn by them (Country Specificities Chart) provided guidance for placing the essential national peculiarities into the focus. These specialities can be listed in three groups:

- the first group included the survey of the approved "definition" of social economy, the main legal regulations and the history of social economy;
- the second group gauged the "embeddedness" of social economy: what contact it has with the public sector, whether there are any networks, and what the market relations are (labour market, financial market);
- the third group tried to assess the future of social economy: what the conditions of the sustainability and innovative capabilities of the existing organizations are.

Insisting to this theoretical framework, we applied three methods in identifying the special demands:

- focus group interviews;
- pre-training questionnaire survey within the group of the participants;
- questionnaire survey amongst the NGOs.

We tried to collect the participants' expectations in two rounds. First, the application form included questions on their demands and concrete questions related to the training, and second, at the beginning of the training we asked them in the form of an all-round inquiry and a workshop led by the tutor.

Some of the applicants wished to get knowledge of the system and possibilities of the social economy. Several of them said they wished to systemize the knowledge they had gained that far, and some of them had even been working in this field for years.

The expectations of the participants included the following items: both theoretical and practical knowledge, acquiring up-to-date knowledge and experience that can be utilized in practice, as well, learning new capabilities and competencies, getting to know the domestic and international best practices.

The *business competencies*, which we had also considered of outstanding importance on the basis of the focus group research, were given a strong stress within the demands. Many participants said they were very much interested in getting practical knowledge of the *fund raising opportunities*, the support system and the involvement of other financial resources.

Table 1. Structure of the competency model

Competency	Knowledge	Abilities	Rules of behaviour
Strategy creation	field of operation of the organization precise identification of objectives priorities and tensions amongst the objectives	understanding future demands identification of market opportunities concretization of mission	consistency innovation adaptability
Knowledge of the internal management system	tasks of decision-making organs knowledge of legal forms	comprehension of the management system that fits the organization keeping contacts with the decision-makers identifying the indicators of performance	honesty diplomacy
Inclusion of external stakeholders	knowledge of the diversity of the external stakeholders network building	identification of the stakeholders cooperation with the organizations and networks representation of organizational interests	flexibility strengthening consciousness
Providing human resource conditions	setting up the staff	involvement of volunteers motivation development of capabilities of cooperation	understanding becoming a leader
Providing financial conditions	sources of income (government, donation, etc.) channels of support	business plan compilation of financial mix risk management	creativity
Understanding the essence of social economy	knowledge of notions and history knowledge of legal regulations and organizational forms	gauging competitors placing the enterprise into various contexts (state, market, etc.)	critical thinking self-assertion strengthening consciousness

Requirements also included the possibilities of establishing a new social enterprise or cooperative, getting knowledge of the risks of founding a venture and of providing the conditions of sustainability, and information on the legal and operational mechanisms of the social economy.

The main elements of the Hungarian training demands were as follows:

- acquiring and systemizing up-to-date and useful theoretical knowledge, practical knowledge and a novel respect as well as getting informed on the domestic and foreign best practices were placed first in the surveys;
- concerning the competencies, strategy creation, managerial and business (entrepreneurial, economic – financial analyser) abilities were given special attention on one hand, and the development of the competencies focusing at forming the community, cooperation and communication on the other;
- participation in the training was *motivated* by the following factors: obtaining a new type of knowledge about the social economy, adoption and adaption of best practices in their current professional field, providing the sustainability of the operating organizations, foundation of a new social enterprise.

It was not at all difficult to accomplish the European dimension since the latest EU directives gave a good ground for underpinning the supposition that the training model elaborated in this cooperation makes good use of the best European practices. The participants of the pilot training had the possibility to feel the unique international context of the project through the lectures of the representatives of the consortium members as well as the best practices presented by the Hungarian experts. The European dimension also appears in the fact that the Hungarian pilot program can be used to disseminate the training material in other CEE countries subsequent to the insertion of the specific elements to be applied there.

How should we teach? (Aspects 7 and 8)

By today a wide assortment of educational methods in the various forms of training has been developed, and these provide optimal means for the actual objective. In this project, too, we surveyed the methods applied in similar trainings in other countries, and strived to adapt them to the local demands.

The first question was: how long the training should take, and how it should be segmented. We came to a quick agreement that the demands would best be met by a short term and concentrated training process. This is how the idea of a three-day training arose. The modular structure of the training allowed us to use the morning hours for theoretical lectures and the relating interactive workshops, and the afternoons for group work and case studies. Of course, we also had to face the evergreen problem of providing enough time to discuss the certain topics and integrating the most possible essential questions into the curriculum.

In this training package, besides the lectures, interactive discussions and group work were given a very strong stress. Interactivity was outstandingly important during the lessons as well as in the presentation of the case studies. One methodological speciality was that the participants had been given a previous topic to be elaborated, and later these works were evaluated in group work.

Pilot training⁷

The modular teaching program elaborated in the course of the work process presented in the two title before is summed up in the Table 2.

Table 2. Program of the modular training

	Morning: modules discussing general topics	Afternoon: modules adapted to the special demands of the participants
Day 1: definition, role and characteristics of the social economy	MODUL 1 the social economy in Europe. Legal regulation in Hungary	MODUL 2 Stakeholder analysis, case studies
Day 2: managerial competencies in the social economy	MODUL 3 Business competencies – fund raising	MODUL 4 Business competencies – case studies
Day 3: the expected development trends of social economy	MODUL 5 Community development, visiting local enterprises	MODUL 6 The future of social economy in the EU and in Hungary

Of course, the certain modules included lectures, interactive talks and group work.

The demographical composition of the participants' group⁸ represented the organizations of the domestic social economy quite precisely. The rate of women to men was about 60-40 per cent, they were aged between 23 and 64, but most of the participants were between 35 and 50. Almost all of the regions of Hungary were represented, the participants arrived from all over the country. Most of the participants had a degree (in economics, law, sociology or humanities), most of them were being (full or part-time) employed by an organization acting in the social economy, about half of them held the first or second position in financial management and half of them in professional management.

About one third of the participants came across our call on the Internet, almost half of them got the information from their colleagues or employer, and some of them participated in the earlier questionnaire survey or the focus group interviews. Nearly half of the applicants had already participated in some similar training program related to the social economy.

The training also included an evaluation system which was elaborated by the English partner on the basis of former trainings. By using this system, it was possible to reveal the previous expectations of the participants, to evaluate the achievement of the daily objectives during the course, and to get a picture of the participants' and the trainers' evaluation of the whole project at the end of the implementation period. Both the participants and the trainers sent a positive feed-back.

From the aspect of evaluating the training demands in the social economy, it is reasonable to assess the pilot training in a wider context, as well. I share the opinion that the social economy should be built from the bases in Hungary. Currently, Hungarian pro-

fessional literature and the training background are far from being complete, and the enterprises are immature. The training presented here – even if the professional leader's prejudice is considered – can be valued as a very comprehensive and informative education the continuation of which may largely contribute to the gradual improvement of social economy. It is primarily the integration of the European experiences into the training that the further steps could be directed to, as well as the implementation of even more efficient forms.

Since the notion of social economy has begun to spread in Hungary only during the previous years, the educational system related to this narrow field still shows the signs of immaturity. All in all, we can state that our current training system covers the growing demands appearing in parallel with the development of the field neither in the nonprofit sector, nor in the certain fields of social economy, and does not correlate with the European tendencies.

Consequently, the training elaborated within the frameworks of the ARIADNE program by the Budapest Business School complements the educational system by an absolutely new element.⁹ The position of the ARIADNE training package can be described in two inter-relations: it can be evaluated according to the forms of education known in higher education or to the forms offered by the NGOs. In the higher education context this is a training based on economics (although comprehending a wider field), and is implemented during a very short time. It is definitely targeted at *the managers of the social economy* which makes it unique.

In relation to the trainings offered by NGOs, the ARIADNE training is an education which is to a large extent built on the participants' demands, is based on a uniform and stable curriculum, and fits into the European training system. Besides thematic unity, the modular structure offers the possibility of high flexibility and diversity. Another new approach represented by the training is that it does not only focus at examining a current problem but also strives to contribute to the competencies necessary for successful operation in the social economy. The training is basically aimed to make the participants able to cope with the practical problems appearing at the organization managed by them day by day.

The expected tendencies in the development of the training demands and the social economy

The success of the pilot training and the European activity appearing in relation to social economy make it reasonable to raise the question whether this is only a fashionable trend or we are witnessing a deeply rooted process. According to my strong belief, truth lies in the latter statement. As a conclusion of this article I wish to share with the reader some aspects worth considering in the future.

Amongst the new challenges being faced by the welfare state and the operational errors having begun in the '70s, the role played by the third sector in certain fields of

public services began to grow. In a very strong simplification, the classical welfare operation then embraced the question of the labour division between the state and the business sector. The debates having evolved on the size of the state were the first manifestations to query the traditional paradigm.¹⁰ As a result of the budget pressure and the crisis symptoms appearing in the world economy, more and more public services, formerly provided within the governmental sector, were transferred into the business sector (privatization, outsourcing, etc.). It became clearer and clearer that the traditional paradigm would not be possible to be sustained for long since the extending and diversifying needs cannot be satisfied on the market in case it includes only and primarily profit-interested participants.¹¹ The well-known processes of globalization (liberalization, demographical trends, new forms of competition, etc.) strongly contributed to the decay of this classical task division.

Figure 2. Globalization impacts

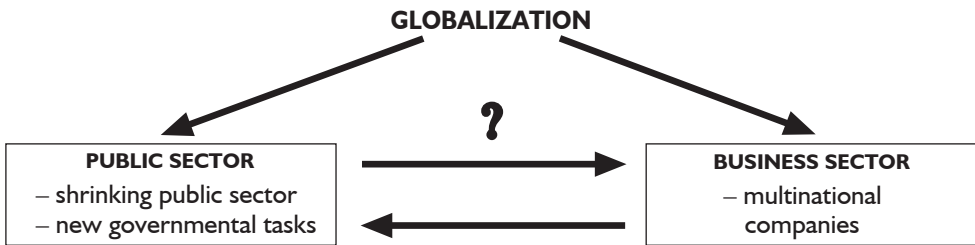

Figure 2 introduces the new challenges that are faced by the state and the business sector as a result of globalization. The public sector is under a great pressure in the question of reducing the size of the state but another pressure is appearing at the same time: a series of new tasks (aging population, environmental care, fight against world epidemics and terrorism, etc.). And in the operation of the market sector the main change is the extension and growing contribution of the strongly profit oriented multinational companies. As a result of all these, the sustainability of the traditional task division becomes queried – this is what the question mark in the figure refers to.

All these raise the question of what the answer to the above challenges could be? Figure 3 is to introduce the answer to this question.

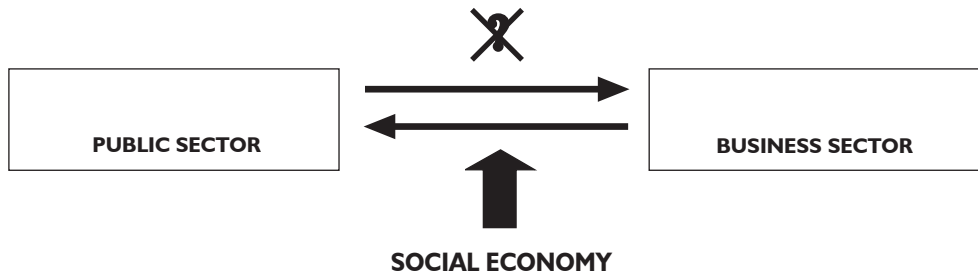
By a strong simplification we can say that the solution to the question mark can be social economy and social innovation. At least, the experiences definitely turn our thinking into that direction. Concerning this point, I wish to refer to three facts.

One of the experiences is that social economy may provide a new solution to a considerable part of the needs that are not undertaken either by the state or the market, or they are unable to provide efficient solutions to the problems. Generally, these fields are as follows:

- certain social, health care and welfare services;
- care for the elderly and the disabled; babysitting;

- support of the homeless and professional integration of the disadvantaged¹²;
- supporting integration into the digital society;
- local environmental protection;
- reviving rural and urban regions.

Figure 3. Possible answer to the globalization challenges

According to a study, 57 per cent of the start-up ventures began an activity in which they had no competitors offering similar services.

The other problem field is social innovations. Here we refer to a former study¹³ again which presented the results of a research having surveyed 500 social enterprises in five EU member countries according to which the social enterprises introduced a lot more innovations in the market of products and services within one year's time than the traditional businesses did. This study attributed competitiveness to the strong personal ties, better working conditions and democratic decision making within these firms.

The third question is the realization of partnerships in the sector of social enterprises which contains plenty of elements of old and new organizational forms and their combinations.

Instead of a summary

Although this article has been aimed at presenting knowledge transfer, here I do not refer to the experiences but try to draw the attention to the future of social economy. According to my strong belief, we are talking of a paradigm that may considerably contribute to the involvement of new power resources into the tasks of satisfying public needs.

The EU document¹⁴ referred to above mentions the insufficient utilization of the advantages hidden in this field several times. Of these I will highlight the following:

- the acknowledgement of the social entrepreneurial form is at a very low level;
- the national regulation does not pay sufficient attention to the special characteristics of the social enterprises;

- the educational systems, too, pay very little attention to this field, it is not included in basic and adult education.

By implementing the ARIADNE project we have perhaps made some steps on the way of reducing the latter deficiency.

References

- Borzaga, C.–Bodini, R. (2011): *What to make of social innovation? Towards a framework for policy development*. Presented at the 2011 International Social Innovation Research Conference. London South Bank University, September 12–13, 2011.
- CIRIEC (2007): *The Social Economy in the EU*. Summary Report drawn for the European Economic and Social Committee. Brussels 2007 September.
- Defourny J.–Pestoff V. (2008): *Images and Concepts of the Third Sector in Europe*. EMES European Research Network WP No. 08/02.
- Defourny, J.–Nyssens, M. (2010): *Conceptions of Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and Divergences*. *Journal of Social Entrepreneurship*, p. 32–53.
- EMES European Research Network: *Social enterprise: a new model for poverty reduction and employment generation*. Bratislava, UNDP Regional Bureau.
- Kinyik, M. (2009): *A nonprofit szervezetek, mint szolgáltatók jellemzői Magyarországon*. [The characteristics of nonprofit organizations as service providers in Hungary.] *Civil Szemle*, 2009, 1–2.
- Kuti, É. (2008): *Civil Európa, civil Magyarország*. [Civic Europe, civic Hungary.] Európa Ház Budapest.
- Nagy, Renáta–Sebestény, István (2012): *Nonprofit szervezetek Magyarországon 2010*. [Nonprofit organizations in Hungary 2010.] Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Murray, R.–Caulier-Grice, J.–Mulgan, G. (2010): *The Open Book of Social Innovation*. The Young Foundation, NESTA Innovating Public Services.
- Osváth, L.–Sivák, J.–Zsúgyel, J. (2012): *A szociális gazdaság témaköréhez kötődő képzések Magyarországon*. [Trainings connected to the social economy in Hungary.] BGF (manuscript under publication).
- Sivák, József (2010): *Szociális gazdaság – egy kialakuló új szektor? Pénz és Társadalom*. [Social economy – a newly emerging sector? Money and Society] Budapesti Gazdasági Főiskola PSZK tudományos műhelyéből 2010. [The scientific workshop of the Department of Finance and Accountancy of the Budapest Business School 2010.]
- Sivák, J.–Vigvári, A. (2012): *Rendhagyó bevezetés közpénzügyek tanulmányozásába*. [An irregular introduction into the study of public finances.] Complex Kiadó.

Internet references

http://en.bgf.hu/projects/ariadne_bemutato
<http://en.bgf.hu/projects/ariadne-training>
www.selusi.eu

Notes

- 1 The project documents are available at Link no. 1.
- 2 This article was written within the frameworks of the national research project titled "ARIADNE, a guidance for social economy managers" participated by the Budapest Business School (Leonardo da Vinci Transfer of Innovation 2010-1-FR1-LEO05-14505). Members of the project consortium: EMES (France), Centre d'Economie Sociale, HEC Liège (HEC) – Belgium, European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises (EURICSE) – Italy, The Open University, United Kingdom, MAC-Team aisbl – Pôle européen des coopérations multi-acteurs (MAC TEAM) – Belgium and Budapest Business School.
- 3 Of the numerous literature on social economy here I refer first of all to the comprehensive work by Murray–Caulier–Grice–Mulgan (2010) and to CIRIEC (2007), Defourny–Pestoff (2008) and EMES (2008).
- 4 Communication from the European Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Social Business Initiative. COM(2011)682 final. Brussels, Oct. 25. 2011.
- 5 The NesT network, for example, uses mainly the term "social entrepreneurship".
- 6 In the European terminology social enterprise means organizations that were established by citizen initiation, are aimed at producing products and services, primarily serve community objectives and their main motif is other than gaining profit. (Defourny–Nyssens 2010).
- 7 The documents of the pilot training are available at link no. 2.
- 8 On Hungarian nonprofit sector analysis see Kinyik (2009) and Nagy–Sebestény (2012).
- 9 See details in Osváth–Sivák–Zsúgyel (2012) under publication.
- 10 See Sivák–Vigvári (2012).
- 11 This thought appears in Borzaga–Bodini (2011), as well.
- 12 One of the case studies of the pilot training presented the labour market integration of the disadvantaged (see: link no. 2).
- 13 www.selusi.eu
- 14 Social Business Initiative COM(2011)682 final. Brussels, Oct. 25. 2011.

Fotó/Gönczö Viktor

HAGYOMÁNYOK FELELEVENÍTÉSE SOLYMÁRON

– Közösségépítés nemzetiségi hagyományok alapján

Hartmann Hilda

Bevezetés

■ Dolgozatom témájául a nemzetiségi hagyományok alapján történő közösségépítést választottam. Tapasztalatból tudom, milyen erőforrások rejlenek a közösségi összefogásban, a közös cselekvésben. Az elemzés során izgalmas összefüggésekre bukkantam, ezek véleményem szerint a közösségünk javára fordíthatók.

Aktív részese vagyok a solymári közéletnek, ebben élek, ezt a területet jól ismerem. Foglalkoztat a kérdés: milyen lehetőségek vannak a közösség aktivizálására korunkban? Van e igény a közösségi kapcsolatokra a lokalitásban? Milyen típusú közösségek jönnek ma létre? Milyen hatással vannak az újraéledt hagyományok a közösségekre?

A solymári sváb közösséget egyfelől a lokalitás – mint területi közösség –, másfelől a közös sváb nyelv és a közös kultúra jellemzik.

A téma elméleti feldolgozása során az volt a célom, hogy feltárjam a solymári sváb közösség régi és új szokásait. Az összehasonlító elemzésben a hagyományok alakulása jól tükrözi a közösség szerkezetében végbement változásokat. A kutatás során megállapítottam, hogy a társadalmi hatások következtében változó közösségeknek új kezdeményezésekre van szükségük, olyanokra, ami erősíti őket. A népművelői gyökérből kinövő közösségfejlesztés eszközei lehetnek többek között az amatőr színjátszás, kiállítások, könyvbemutatók szervezése, együttes tevékenység, mint pl. disznóvágás vagy falutakarítás.

Minden egészséges társadalomnak szüksége van arra, hogy közösségek széles hálózata jöjjön létre. A magyarországi németiség mindig is élt ezzel a lehetőséggel. Régi sváb szólásmondás szerint „ha három német összedugja a fejét, akkor egyesületet alapítanak”. A Solymáron működő bejegyzett egyesületek mellékletben található listája mutatja ennek a szemléletnek az eredményességét.

A magyarországi svábok betelepülésének történeti áttekintése

Az első betelepítések

Az első tervezett, irányított kolonizáció a XII. században II. Géza király idejében történt. Ő német kézművesek, bányászok, de főleg parasztok jövetelét szorgalmazta. A német templomokban kihirdették, hogy adókedvezményekkel, ingyen földdel várják a telepeseket Magyarországon. Az első családok Közép-Németországból és a Rajna vidékéről érkeztek, és elsősorban a mai Magyarországon kívüli területeken, a Szepességben és Erdélyben telepedtek le.

A XIII. században, az 1241–42-es tatárjárást követően a magyar uralkodók újra szorgalmazták német kézművesek és kereskedők bejövetelét. Ekkor jelentek meg az első német családok Székesfehérvárott (Stuhlweissenburg), Esztergomban (Gran), Pozsonyban (Pressburg) és Győrben (Raab).

A németek tömeges bevándorlása Magyarország területére a törökök kiűzését követően kezdődött. A 150 éves török uralom alatt az ország jelentős része lakatlanná vált. A betelepítés okai között a népesség növelése, a hosszú időn át parlagon fekvő termőterületek újraművelése és a Habsburgok gyarmatosító politikája szerepelt. A Német-római Birodalom területéről a harmincéves háború pusztításait követően szívesen költöztek az emberek olyan vidékekre, ahol jobb élet reménye várta őket. 1686-ban, Buda felszabadulása után, az Újszerzeményi Bizottság (Neoacquistica Commissio) foglalkozott betelepítéssel, de ekkor még nem beszélhetünk a németek nagy létszámú érkezéséről. A magyar nagybirtokosok képviselőiként ügynökök járták a Birodalom középső és déli területeit, hogy embereket toborozzanak. A betelepülők hatévi adómentességgel és a földesúri szolgáltatások egy ideig való elengedésével kezdhették életüket.

A három nagy betelepítési hullám

Kolonich Lipót kalocsai érsek 1689-ben egy tervezetben azt írta, azért kell németeket Magyarországra telepíteni, „hogy a királyság vagy legalább is nagy része germanizáltassék, a forradalmakhoz, és a zavargásokhoz szokott magyar vér a német által mérsékeltessek természetes ura és örökös királya hűségére és szeretetére”.

A XVIII. században három hullámban érkeztek nagy létszámú német telepesek az országba.

1686–1740 között, I. Lipót, I. József és III. Károly uralkodása alatt történt a „karolin betelepítés”. Ez a dunántúli megyék, Dél-Magyarország és az Északi-középhegység kietlen vidékeit érintette.

1740–1780 között, Mária Terézia uralkodása idején, az ún. „terezianus betelepítés” során Elzász-Lotharingiából, Badenből, Luxemburgból és a Pfalzból érkeztek telepesek.

1780–1790 között II. József a Pfalzból, a Saar-vidékről, a mai Hessen területéről és Württembergből csalogatta az országba a hétéves háborúban meggyötört lakosságot.

A betelepülők földrajzilag eltérő területekről érkeztek, különféle nyelvi, népviseleti és szokáskultúrát hozva magukkal. Magyarországon tömbökben telepítették le őket, így megmaradhatott saját kultúrájuk. Az 1947-es visszatelepítés megkezdéséig meg is maradtak zárt közösségeik. Ezek közül a jelentősebbek:

- a Mosoni-síkság, Mosonmagyaróvár (Ungarisch-Altenburg) központtal;
- a Fertő-tó vidéke és ettől délre Sopron (Ödenburg), Kőszeg (Güns), Kőszegfalva (Schwabendorf);
- a Dunakanyar és környéke, a Pilis és a Budai hegyek. Az itt letelepült lakosság Baden dimbes-dombos hegyvidéki tájáról érkezett, így erdőgazdálkodási, bányászati és szőlészeti ismereteket hoztak magukkal;
- Tolna és Baranya, ezen belül különösen a Baranyai-dombság és a Villányi-hegység. Ezt a tájegységet „Schwäbische Türkei”-nek is nevezik.

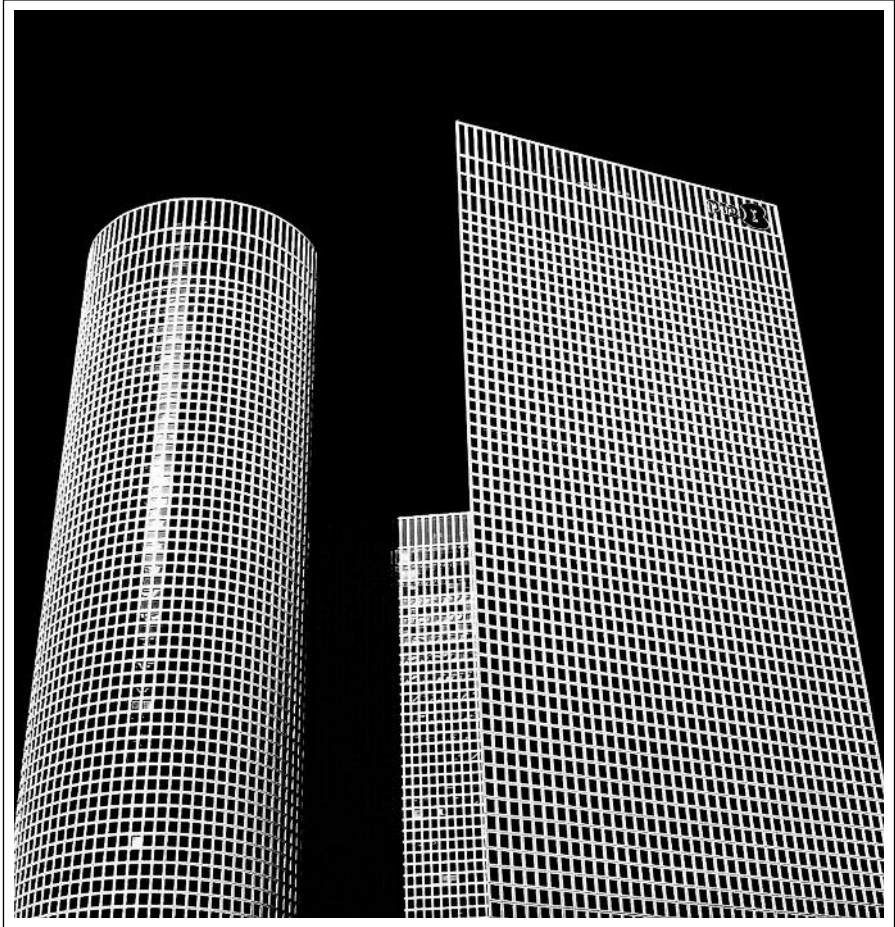
Érdekes tény, hogy az Alföldön nem találunk német településeket, itt minden bizonynyal megmaradt a lakosság (kunok, jászok), hisz a török megszállás ellenére szükség volt a mezőgazdaságra.

Solymár benépesülése

Az 1690-es dikális (adóügyi) összeírásban Solymár mint lakatlan pusztá szerepel. A XVII. század végi–XVIII. század eleji telepítési hullámok során Budakeszi, Budajenő, Nagykovácsi, Torbágy, Üröm és Solymár németekkel népesül be. A telepesek a Schwarzwaldból, Baden tartományból érkeznek. Az első 8 család 1710-ben kerül Solymárra. 1716: 17 család. 1747: 99 ház. Az itt letelepült családok közelebbi származási helye sajnos nem ismert. A betelepülések úgyszólván az egész XVIII. században folynak, és az újabb és újabb telepesek érkezésének ideje a dikális összeírásokból jól kiolvasható. A község XIX. századi történetére vonatkozó ismereteink rendkívül hézagosak, az iratok az 1862-es tűzvész során megsemmisültek.

Hanyatlás és kitelepítés

Az első világháború mérhetetlen szenvedései Solymárt is érintették. 3300 lakosából 525 férfi teljesített katonai szolgálatot, közülük sokan nem tértek vissza. Az első világháborút követően – főként Trianon hatására – igen nehéz évek következtek, a gazdasá-

Fotó/Gönczö Viktor

gi problémák legnagyobb terhét a lakosság viselte. A parasztek terményeiket a Budapest környéki piacokon próbálták értékesíteni, a főváros azonban korlátozta a piacokon az árusítást. A termelők korlátozása és a magas adóterhek kivetése fizetésképtelenné tette a családokat. A helyzet csak a pengő 1927-es bevezetése után stabilizálódott némileg.

1941-ben népszámlálást tartottak Magyarországon, ekkor külön rovat volt a nemzetiséghez tartozás, valamint az anyanyelv számára. Ha akkor előre lehetett volna tudni, milyen következményei lesznek a sváb nemzetiség megjelölésének...! A világháború során ugyanis a Wehrmacht lehetőséget kapott a hazai svábok közti toborzásra. Ez egyrészt magyar állampolgárok idegen érdekek szolgálatába állítását jelentette, másrészt indokolatlan megkülönböztetést tett az egyébként teljesen egyenrangú állampolgárok között. A győztes szövetséges hatalmak Potsdamban szervezett konferenciáján az érintett államok mindenkorai kormányainak hatáskörébe helyezték, hogy a kollektív büntetést, vagy az egyéni felelősségre vonást választják. Magyarország akkori vezetése is szabadon dönthetett a magyarországi németek sorsa fölött. Ők a kitelepítést választották. Solymáron a kitelepítés két hullámban, 1946. április 18-án és 23-án zajlott le. Ezek során a 4096 lakosból 1960 főt Heidenheimbe, Schwäbisch Hallba és Karlsruheba vittek.

A svábság helyzete a kitelepítést követően

A kitelepítés a falu lakosságának mintegy 50 százalékát érintette. A kiüresedett házakba 1946 tavaszán 58 család települt Mezőkövesdről, az idetelepülők zömmel földnélküli, korábban summás napszámosok voltak.

Második csoportban Csehszlovákiából – szintén a kollektív bűnösség elve alapján kitelepített, illetve onnét idemenekült – magyar családok érkeztek. Mindezen népmozgások következtében a falu lakossága 1980-ban 5421 fő volt, ebből becslés alapján mintegy 2000-en svábok. A sváb lakosság aránya 98 százalékról 50 százalékra csökkent. 2001-ben 12,9 százalék vallotta magát németnek ez akkoriban kb. 1130 fő. A reális adat 1500-2000 fő lenne.

Közösségrombolás

Amikor a második világháború végén a győztesek mámoros dühükben kimondták a kollektív bűnösség elvét, aligha sejtették, hogy ennek évszázados pusztító hatása lesz. Rombolni mindig is könnyebb volt, mint építeni. 150 év építő munkáját két hét alatt úgy tönkre lehet tenni, hogy hatása 60 évvel, tehát két generációval később is eleven. Azok a solymáriak, akik az 1941-es népszámláláskor vállalták svábságukat, öt évvel később – pusztán emiatt – mind földönfutókká váltak. Ennek következtében az ittmaradtak és leszármazottaik a XXI. században, egy – elvben – sokkal szabadabb világ-

ban sem merik hivatalosan vállalni hovatartozásukat. A 2011-es népszámlálás eredményei nem ismertek, ezért itt csak az általam becsült számadat szerepelhet. Az általam megkérdezett 50 sváb származású solymári lakosból egyharmada vállalta hovatartozását.

A kitelepítést követően az itt maradt családok egymásba kapaszkodtak. Bár a nyelv nyilvános használata kényszerből megkopott, a családok otthon mégis svábul beszéltek, énekeltek és imádkoztak. A családok továbbra is egymás között házasodtak, együtt ünnepeltek és gyászoltak. Befelé fordulással védekeztek a széthullás és a szörnyű élmények kihatásai ellen.

A solymári svábok mai helyzete

2010-ben 8093 fő választókorú és választójoggal rendelkező lakos volt összesen. Kisebbségi névjegyzékbe németként 514 fő vetette fel magát. Azok száma, akiknek legalább egy felmenőjük a háború előtt is Solymáron élt, becslés alapján 2000-re tehető. Ezek szerint e valaha teljesen sváb faluban a nemzetiségi arány ma 20 százalék.

Élénk tevékenység folyik több irányban, hogy a sváb hagyományok megmaradjanak. Védetté nyilvánították a megmaradt eredeti sváb házakat. 12 kifejezetten sváb kötődésű egyesület működik.

Öltözködés

Solymáron a hetvenes évekig népviseletben jártak az emberek, amely számukra a közösséghez való szociális és etnikai hovatartozást is jelentette. Napjainkban 8 néni jár még mindennap népviseletben. Az asszonyok több okból hagyták el a népviseletet:

- a modern kor egyszerűbb öltözködésmódot, divatot diktál;
- a háború utáni politikai helyzetben nem szívesen kérkedett senki német származásával.

Nyelvhasználat

A hetvenes években a solymári általános iskolában heti két órában lehetett németül tanulni. Jómagam először svábul beszéltem, óvodás koromban tanultam meg magyarul. Azok közé tartozom, akik 1972-ben heti két alkalommal a nulladik órában tanulhattak németül. Az élet különböző színterein: a buszon, a vonaton, a közértben nem szívesen beszéltünk egymással svábul, mert megszégyenítettek, kicsúfoltak bennünket. Sokan a megaláztatástól való félelmükben még a nevüket is magyarosították, így lett a Hellebrandtból Horányi, a Schäfferből Sarlós, a Daunerből Dalos, a Ringlerből Reményi. Elkopott a közéletből a nyelv, a szép öltözködés, és végül a családnév is.

Gazdasági fellendülés

Az 1980-as évek liberálisabbá váló politikája érezhető változást hozott a falu életében. A svábok a magyarokhoz képest kiemelt helyzetbe kerültek, mert voltak rokonaik, akik évente meghívták őket Nyugat Németországba, míg a magyarok többsége csak három-évente utazhatott nyugatra. Németországba érkezésükkor a német állam 35 márka Begrüssungsgelddel (üdvözlő pénz) fogadta őket. A német rokonság anyagi támogatásának köszönhetően megjelentek Solymáron a modern munkaeszközök: például a gazdaságban traktorok, kapagépek, az építőiparban betonkeverő gépek, vakológépek. Sok család mai anyagi jólétének megalapozása tehető erre az időszakra.

Az 1990-ben bekövetkezett rendszerváltás során szép számmal voltak olyan sváb családok, akik megfelelő hozzáértéssel, anyagi ráfordítással virágzó vállalkozásba kezdtek. Ilyenekre példa a Hofstädter nyílászárógyártó üzem, a Dalos építőanyag kereskedés, a Ludwig és Mentesi pékség, a Hanker élelmiszerbolt. A gazdasági felemelkedés és a nemzetiségi politika kedvező változása ösztönzően hatott a sváb kultúra, a nyelv és a hagyományok újraéledésére. A lakóhelyükhöz ragaszkodó svábok mindig szorgalmas, kitartó, fegyelmezett munka árán gyarapodtak. A közösségre jellemző a puritanizmus, a mérsékletesség, az előgondoskodás.

A közösség szervezetségi szintje a hagyományok tükrében

A svábok mélyen vallásosak, hagyományaik szorosan kapcsolódnak az egyházi szertartásokhoz. Jeles napoknak nevezik az emberi élet kiemelkedő eseményeit. Ilyenek a keresztelő, az elsőáldozás, a bérnálás, a házasságkötés és a temetés. A következőkben a jeles napok háború előtti hagyományát ismertetem, mint a közösség fő összetartó elemét.

Keresztelő

Örömteli családi ünnep volt, amelyet a keresztszülő rendezett meg, akit már a gyermek születése előtt kiválasztottak a szülők. A keresztszülői kiválasztás kölcsönös volt, és valamennyi születendő gyermekre vonatkozott (két házaspár tehát kölcsönösen volt egymás gyerekeinek keresztszülője). A keresztelőt a születéstől számítva tíz napon belül kellett megtartani. A gyermekek otthon születtek. A szülés után az apa ünneplőbe öltözve felkereste a keresztszülőket, hogy felkérje őket a keresztelésre. A keresztanya ezután három napig komatálat, azaz ebédet vitt az édesanyának. A menü az első két napon tyúkhúsleves, králdi Kropfe (csörögéfánk) és császárkörtelikőr, a harmadik napon borleves és kuglóf volt. A keresztanya ünneplőbe öltözve, batyuba kötve vitte az ebédet. Szokás volt, hogy a harmadik napi kuglófból egy darabkát babonából levágott, hogy a gyerek ne legyen irigy. (A háromnapos komatálból következtethetjük, hogy az asszonyok a szülést

követő negyedik napon lábra álltak és dolgoztak). A keresztelőt a vasárnapi nagymise után tartották, amelyen a bábaasszony is részt vett. A keresztelendő gyermeket a saját szokásos pólyájában vitték, de a pólya erre az alkalomra ünnepélyes huzatot kapott. A keresztanya a keresztelőre fehér ingecskét ajándékozott a gyermeknek. A gallér alá piros keresztet hímezett. A keresztelői ajándékot a gyermek pólyájába dugták: lányoknak fülbevalót, fiúknak pénzt. A keresztelő napján a gyermek anyai nagyszülei ünnepi ebédet adtak, ezen a szülőkön, a keresztszülőkön és a bábaasszonyon kívül a közeli rokonok vettek részt. A papot csak a módosabb családok hívták. A menü szigorúan meg volt szabva: tyúkhúsleves zsemlegombóccal, torma főtt hússal, káposztában főtt sertésdagadó, rántott és sült hús krumpლისalátával, rizsfelfújt borsodóval, házibor. A keresztszülők és a szülők családja között életre szóló kötelék alakult ki. A keresztszülők a gyermek életének minden további jeles napján részt vettek.

Elsőáldozás – bérmálás

Áldozócsütörtökön, Krisztus mennybemenetelének ünnepén járultak elsőáldozáshoz a gyermekek. A lányok fehér népviseleti ruhába öltöztek, fejükön mirtuszkoszorúval, kezükben virágcsokorral díszített gyertyával. Erre az alkalomra a fiúk is fehér ruhát kaptak. Az elsőáldozók az iskolában gyülekeztek, innét a pap és a tanítók kísérték őket a templomba. Az oltár előtt állva vettek részt a szentmisén, és életükben először áldozhattak. Az elsőáldozás után a plébános fehér asztalnál vendégül látta az elsőáldozókat: kakaót és kuglófot kaptak.

Bérmálásra négyévenként került sor, amikor a püspök meglátogatta a falut. Ez érthető módon különleges eseménynek számított. A püspököt a plébánián köszöntötték, majd a bérmálók társaságában harangszóval és zenekari kísérettel vonult a templomba. A püspök útját zöld nyírfaágak díszítették. Bérmálás közben, amíg a bérmálkozó a püspök előtt térdelt, a bérmaszülő a bérmálkozó mögött állva jobb kezét annak jobb vállára tette. A bérmaszülő csak a bérmálkozóval azonos nemű lehetett. Ha a keresztanyának volt ilyen nemű és már bérmálkozott gyereke, akkor az. Egyébként az ismerősi körből lehetett választani. Bérmálási ajándékként a lányok imakönyvet, nyakláncot vagy gyűrűt, a fiúk pedig zsebórát kaptak a bérmaszülőktől. A bérmálás után a bérmaszülő családja ünnepi ebédre hívta a bérmagyermekét és annak szűk családját.

Házasságkötés

Az emberek életében a legnevezetesebb nap az esküvő volt. Megrendezésében részt vett a rokonság és a szomszédság. A lakodalmakat általában szüret után vagy a farsangi időszakban rendezték. A fiatalok az esküvő előtti három vasárnap személyesen járták körbe a rokonságot és hívták meg a vendégeket. A családok süteménnyel, borral, likőrrel

várták a jegyeseket. A legfontosabb meghívottak a keresztszülők voltak. Ők vették a legértékesebb ajándékot, ez többnyire egy tizenkét személyes étkezés volt.

Jó idő esetén az udvaron sátrakat állítottak, ezeket ágakkal, virágokkal díszítették. Rossz idő esetén kipakolták a szobákból a bútorokat, és az egymásba nyíló helyiségekbe asztalok, székek kerültek. A főzéshez, sütéshez szükséges alapanyagokat a rokonok adták össze. A faluban a legjobban sütő asszonyok, az ún. „elősütők” irányításával már egy-két héttel az esküvő előtt megkezdődött a sütés-főzés. Aprósüteményt, bejglit, kuglófot sütöttek. A férfiak disznót vágtak, az asszonyok csirkét, kacsát, libát pucoltak. Az udvaron felállított üstökben főtt a húsleves, a sparherteken sült a hús.

Az esküvő napján a menyasszony is, a vőlegény is verssel búcsúzott el a szüleitől, megköszönvén a nevelést. A násznép a vőlegény házánál gyülekezett. Keresztanyjának vezetésével először imádkoztak, majd a menyasszonyért mentek. A menyasszonyi háznál borral és süteménnyel kínálták a násznépet, majd elindultak a templomba. A menyasszony hagyományos esküvői ruhát viselt: világos selyemszoknyát és felső részt, két alsószoknyát, fehér kötényt, fekete cipőt fehér harisnyával, fejdíszként pedig kézzel font mirtuszkoszorút. A vőlegény ruhája fekete nadrág, fehér ing, fekete kabát és fekete cipő volt.

A násznép 200-300 főből állt. A vendégeket szigorú szabályok szerint állították sorba. Legelől ment a vőfély, őt követték a gyerekek, a fiatalok és a fiatal házaspárok. A menyasszonyt a keresztapja, a vőlegényt a keresztanyja kísérte, utánuk jöttek a testvérek, az unokatestvérek, a távolabbi rokonok, a barátok, és végül a nagyszülők és az örömszülők zárták a sort. Ahol csak elhaladtak, az udvarokon csörömpöltek: lapátokat ütöttek össze, deszkát puffogtattak, liszteszacskót pukkasztottak. A násznép férfi tagjai hálából rozmaringgal díszített üvegekben bort ajándékoztak a zajcsinálóknak.

Az esketés után a templom előtt a falu apraja nagyja várta a kijövőket. A férfiak aprópénzt és selyemcukorkát szórtak a gyereksereg közé. Ezután a násznép elindult a lakodalmas házhoz. Babonás hagyomány értelmében nem volt szabad ugyanazon az úton visszamenni, mint ahol jöttek. Megkezdődött az esküvői lakoma és mulatság. Az ételeket a szomszédok szolgálták fel. Az esküvői ebéd is előírással volt: húsleves zsemlegombóccal, leveshús tormával, rántott hús, sült hús burgonyasalátával, borsodó rizsfelfújttal és sokfajta aprósütemény.

Ebéd közben a kisebb fiúk ellopták a menyasszony cipőjét, ezt a keresztapának pénzért kellett kiváltani. A vőfély megtáncoltatta a menyasszonyt. Ezután megkezdődött a tánc. Az első tánc a keresztapáé volt, őt követték a többiek. Kezdetét vette a mulatság. Este kilenc óra körül a falu legényei szerenádot adtak az ifjú párnak. A szerenádot a pár süteménnyel és borral köszönte meg. Éjfélkor a keresztanya levette a menyasszonyról a mirtuszkoszorút, és ráadta az asszonyok viseletét, a fejkendőt (Schauopf): bekötötte a fejét. Elkezdődött az asszonytánc. Csak asszonyok táncolhattak, és minden jelenlévő asszonynak meg kellett táncoltatni a menyecskét. A táncrend rögzített volt: ismerősök, távolabbi és közelebbi rokonok, kislányok, végül a szülők. Ezután táncolhatott az ifjú férj, aki a tánc végén el is szökött asszonyával.

Egy-két óra elteltével a menyecske asszonyruhában, a vőlegény férfiruhában jött vissza. Ekkor tálalták az éjjeli vacsorát: paprikás levest és kuglófot. Majd folytatódott a mu-

latság. Hajnalban a násznép zenekari kísérettel hazakísérte a fiatal párt. Az esküvőt követő napon újra összejött a vendégsereg, hogy a megmaradt ételt, italt elfogyasszák. A maradékokat végül hazavitték.

Rózszaesküvő

Solymáron rendkívüli esemény volt a rózszaesküvő. Három község (Solymár, Pilisszentiván és Pilisvörösvár) földesura, gróf Karácsonyi Guidó, Rudolf trónörökösnek a belga Stephanie hercegnővel kötött házassága alkalmából 1881-ben 20 ezer aranykoronás alapítványt hozott létre. Az alapítvány értelmében a községi előljáróság a nyilvánosság bevonásával kiválaszthatott egy makulátlan életű, római katolikus, magyarul beszélő, 17-19 éves lányt, akinek megbecsült, minden gyanú felett álló vőlegénye kellett, hogy legyen. A kiválasztott leányt rózsamenyasszonynak hívták, mert mirtuszkoszorú helyett rózsakoszorú került a fejére. Az 1200 aranykoronás hozomány feltétele az volt, hogy még abban az évben keljenek egybe.

Az első solymári rózsamenyasszonyt Taller Borbálának hívták, és 1882. május 10-én ment férjhez Milbich Mihályhoz. Az esküvőre az egész falut feldíszítették. A vendégek elé lovas bandérium vonult. A menyasszony fejét a grófné által hozott rózsakoszorú díszítette. A földesúr elment a menyasszonyi házhoz, és feleségével együtt kísérte az ifjú párt az oltár elé. Az esketést Haynald Lajos kalocsai érsek végezte. A gróf nászajándékkul 2000 aranykoronát adott az ifjú párnak. Az utolsó solymári rózszaesküvő 1912. június 2-án volt.

Temetés

Ha egy családban valaki a halálán volt, a rokonok összegyűltek a betegszobában, és imádkoztak, amíg a pap el nem jött, hogy feladja az utolsó kenetet. A haldokló mellett mindig égett gyertya. Amikor a halál bekövetkezett, az egyik rokon elsietett a plébániára és a községházára, hogy bejelentse a halálesetet. Ekkor meghúzták a lélekharangot. Ha a harang megszakítás nélkül szólt, gyermek halt meg, ha harangozás közben egy szünetet tartottak, akkor nő, ha kettőt, akkor férfi. A halottat a háznál az ún. tisztaszobában ravalozták fel, és két napig virrasztottak mellette. Éjfél előtt asszonyok virrasztottak imádkozással és énekléssel, éjfél után a férfiak, többnyire beszélgetéssel. A gyászolók a temetés napján a halottas háznál gyülekeztek. A halottat mindenki meghintette szentelt vízzel, majd imádkoztak. Amikor a pap megérkezett, a koporsót a halottashintóra tették, majd elindult a menet a temetőbe. A temetési menet elején a virágkoszorúval díszített fejfát vivő szomszéd fiú ment. Őt követték a zászlók, majd a kereszt, a gyászoló férfiak, a zenekar, a pap, az énekkar és a koszorút vivő asszonyok. Ekkor jött a fekete halottashintó, utána a hozzátartozók és a rokonok, végül a gyászoló asszonyok. A temetés után az asszonyok hazamentek, a férfiak a fúvószenekarral az egyik helyi kocsmába vonultak, itt a zenekar búcsúdalokat játszott, a férfiak csendesen beszélgettek és iddögáltak.

A hagyományok ma

A jeles napok szerepe

A kitelepítés után az itthon maradottaknak sem volt könnyű az életük. A téészesítést, földjeik államosítását, a kuláklístaára kerülést, az ötvenes években szokásos padlássöprést ők sem kerültek el. A nyelvében, öltözékében, anyagi erejében megnyomorított kisebbség a hagyományokba kapaszkodott. Így megállapíthatjuk, hogy a hagyományok alapjaiban véve megmaradtak. Ezek megtartására nagy gondot fordítottak. Aki a közösség szabályait megszegte, azt kíméletlenül kibeszélték és kiközösítették: nem ültek mellé a templomban, nem fogadták a köszönését, lányukat a bálokon senki nem vitte táncba.

A hetvenes évektől kezdődő modern társadalmi folyamatok természetesen a hagyományokra is hatással voltak. Érdekesnek tartottam ilyen szempontból, összehasonlító elemzéssel vizsgálni a jeles napokat.

Keresztelő manapság

A keresztelőt ma már a szülők rendezik. A felkérés nem minden esetben kölcsönös, és a családban minden gyermeknek más a keresztszülője. A tíz napon belüli keresztelés oka annak idején a gyakori gyermekhalál volt, mert a vallás szerint a megkereszteletlen kisbaba nem jut a mennyek országába. A keresztelőt ma három hónapon belül tartják. A komatálat a kismamák kórházi meglátogatása során az ajándékba vitt étel vagy édes-ség helyettesíti. A keresztelőkre továbbra is vasárnaponként, a nagymise után kerül sor. A keresztelendő gyermeket díszes hosszú ruhába öltöztetik. A keresztszülők pénzt aján-dékoznak. A keresztelő napján a tehetősebb családok étterembe mennek, a kevésbé tehetősebb szülők otthonukba hívják meg a szűk családot. A menü hagyományos: tyúkhúsleves zsemlegombóccal, torma főtt hússal, rántott és sült húsok, díszes torta. A keresztszülők és a szülők családja között ma is életre szóló kötelék alakul ki. A keresztszülők a gyermek életének minden jeles napján részt vesznek. Látható, hogy a hagyomány a modern élet követelményeihez igazodott. Az asszonyok kórházban szülnék, ott jó esetben ellátják őket. Így a komatál feleslegessé vált, az ajándékok gesztus értékűek. A gyermekhalandóság csökkenésével nincs szükség korai keresztelőre. A szülők szívesebben ünnepelnek később, amikor a gyermek nagyobb, és türelmesebben viseli a templomi szertartást. A keresztelőre ajándékozott ékszereket felváltotta a pénzbeli ajándék, sok helyütt az elő-takarékossági betétkönyv. A keresztszülőket a családból választják, ezzel is erősítve a család-összetartozást, a közösséget.

Elsőáldozás és bérálás manapság

Ma is áldozócsütörtökön, Krisztus mennybemenetelének ünnepén járulnak elsőáldozáshoz a gyermekek. A lányok modern ünnepi ruhába öltözve, a kezükben díszített gertyával. A fiúk sötét nadrágban és fehér ingben. Az elsőáldozás után közös ebédrel ünnepel a szűk család.

Fotó/Gönczö Viktor

Mind a fiúknál, mind a lányoknál eltűnt az ártatlanságot jelképező fehér öltözet. A plébánián közösen elfogyasztott kalács és kakaó az ünnepi étel jelképei voltak, mára ez is megszűnt. A templomból étterembe vonulnak, vagy hazamennek a családok. A jóléti társadalomban a díszes ruha, a különös, drága ételek, a Fekete-erdő parfétorta és a tűzijáték vált az ünnep kellékévé. Belső tartalom nélküli, külsőségekben bővelkedő új szokások alakultak ki Solymáron is.

A bérválásra változatlanul négyévenként kerül sor. Ezen a napon a püspök meglátogatja a falut. A püspököt a plébánián köszöntik, ezután a bérválókkal együtt harangszó kíséretében vonul a templomhoz. Bérváláskor a bérmaszüdő a bérválkozó mögött áll, amíg a püspök kiszolgáltatja a szentséget. A bérmaszüdőt a sváb családok ma is a keresztszüdők gyerekei közül választják. Bérválási ajándékként a gyerekek pénzt kapnak. A bérválás után a szüdők ünnepi ebédre hívják a bérmaszüdőt. Látható, hogy a felelősségvállalás szép gesztusa, a vállra tett kéz eltűnt. A pénz, mint ajándék előtérbe került. A bérmaszüdőnek már nem megtiszteltetés, hanem kötelezettség a feladat. Ezért már nem ők szervezik az ebédet, hanem a bérválkozó gyerek családja.

Esküvő manapság

A régi és a mai esküvők között kevés az eltérés. Az emberek ezen az ünnepen ragaszkodnak leginkább a hagyományokhoz. A szüdoi háztól ugyanúgy búcsúznak, az esküvői menet felállítása, a lakodalmi ételek sora, a táncrend változatlan. A sváb családok ma ismét 200-300 fős esküvőket rendeznek, többnyire étteremben. Egyre többen vannak azok, akik a házak udvarán felállított sátorban – mint régen – tartják a lakodalmat. A fiatalok díszes esküvői meghívókat készíttetnek, ezt a közeli rokonoknak személyesen adják át, a többieket postai úton értesítik. A keresztszüdők még mindig a legfontosabb vendégek, a keresztapa a násznagy, ő ajándékozza a legtöbb pénzt. Az ajándékozásnak egyre jobban elterjedő formája az, hogy az ifjú pár megjelöl néhány üzletet, ott az általuk kiválasztott tárgyakat ki-ki pénztárcája szerint megvásárolhatja. Ez megkönnyíti az ajándékozást. Sokan az egyszerűség kedvéért, mégis pénzt ajándékoznak. Az ételeket már nem maguk készítik, hanem cateringgel oldják meg. Az aprósüteményeket, a bejglit, a kuglófot viszont továbbra is a faluban legjobban südő asszonyok, az „elősüdők” vezetésével, egy-két héttel az esküvő előtt sütik meg.

Temetés manapság

A hagyományok közül a legtöbbet a temetkezési szokások változtak. Az emberek többnyire kórházban halnak meg. A temetést sokszor temetkezési vállalkozók szervezik.

Az ötvenes évekig még a hozzátartozók ravatalozták fel a halottat a solymári halottasházban, és az asszonyok két napig esténként a koporsó mellett virrasztottak. Ezt a Köjál megtiltotta. A nyolcvanas években a katolikus egyház fölöslegesnek nyilvánította a kétnapos imádkozást is. A temetés napján a nyitott koporsóban fekvő halottat a gyászolók szentelt vízzel hintették meg. Ezután lezárták a koporsót, és a halottasház előtt felra-

vatalozták, majd a sírhoz kísérték, ott zajlott a temetési szertartás. A menet akkor még a hagyománynak megfelelően állt fel, először a zászlók, majd a kereszt, a gyászoló férfiak és a zenekar. A koporsót a közeli rokonok vitték a vállukon. Őket követte a pap, az énekar, és legvégül a koszorút vivő asszonyok. Régebben minden temetésen játszott a fúvószenekar és énekeltek a siratóasszonyok. 2010 óta a katolikus plébános nem enged zenekari kíséretet a temetési szertartáson.

Az ötvenes években nem volt szabad gyülekezni, így a temetés után a zenekar és az emberek csendesen hazaballagtak, otthon gyertyát gyújtottak és beszélgettek. Nagy fájdalom volt, amikor valakinek a közeli hozzátartozóit kitelepítették, és nem kísérhette családtag a koporsót. Személyes élményem, hogy a nagyszüleim temetése a kitelepített nagybátyám és unokatestvéreim nélkül zajlott.

Régebben a halottas háznál tiszteletüket tevő látogatók szenteltvízzel hintették meg a halottat. Ma már zárt koporsóban van a halott, de így is meghinti mindenki. A koporsót autó viszi a sírhoz. A gyászmenetnek nincs meghatározott rendje. Az énekar és a zenekar nélküli temetéseket gyászmise követi, ahonnan mindenki csendben hazamegy. A mai temetések a gyászmisével együtt másfél óra alatt lezajlanak. A régi Solymári temetések délután kezdődtek, és belenyúltak az estébe, különösen akkor, ha közkedvelt embert búcsúztattak. Ilyenkor a zenekar a kocsmában eljátszotta az elhunyt összes kedvenc nótáját, ez bizony hajnalig is eltarthatott. Megadták a módját!

Hogyan áll lábra egy megnyomorított közösség?

A hagyományokba való kapaszkodás segített a megalázott, megcsönkített közösség talpraállításához. A zenének, a táncnak mindig nagy szerepe volt a falu életében. Az évkörhöz kapcsolódó ünnepeket a Német Nemzetiségi Önkormányzat és a Heimatverein – Falukör Egyesület szervezi. Ilyenek a farsang és a farsangtemetés, a húsvéti locsolóbál, a májusfaállítás, a majális, a Hősök napi megemlékezés, a sváb nyelvű komédiajáték (Lustspiel), a nyári vasárnapi sramlizene és sördélutánok, a szüreti felvonulás és bál, a Katalinbál, a Márton-napi lampionos körmenet, az adventi koncert és a sváb nyelvű karácsonyi pásztorjáték (Kristkindlspiel). Solymáron nincs ünnep, megemlékezés a nemzetiségi kultúrcsoportok nélkül.

Kórus

A Hagományőrző Asszonykórus régi sváb dalokat énekel, ezzel ápolja a solymári dialektust. A Solymári Férfikórus repertoárjában a sváb énekek mellett magyar dalok is szerepelnek. A sváb énekeket mindkét kórus első karnagya, Kelemen Istvánné énektanár és kórusvezető gyűjtötte össze. A gyűjtemény könyv alakban is megjelent, Margarethe Kelemen: Liedergut des ungarndeutschen Dorfes Schaumar (Stiftung Ortsgeschichte, 1995). A karnagy nélkül, csupán kedvtelésből éneklő férfiak a Dalárdába járnak.

Tánc

A hagyományok ápolásában nagy előrelépést jelentett, hogy 2004-ben a Hunyadi Mátyás Német Nemzetiségi Általános és Művészeti Alapiskola tantervébe beépülhetett a nemzetiségi táncoktatás. A tánc csoportok szervezésekor minden korosztályra gondoltak:

- a 2–6 évesek a Bunte Bände csoportban;
- a 6–14 évesek az Edelstein Tánc csoportban;
- a 14–35 évesek az Ifjúsági Tánc csoportban;
- a 35 évnél idősebbek a Herbstrosen Tánc csoportban táncolnak.

Zenekar

A Schaumarer Musikanten fúvószenekar tagjai a solymári zeneiskola tanulóiból állnak.

Mise

A solymári katolikus templomban minden vasárnap 10 órakor német mise van.

Könyvkiadás

A solymári lakosok sokat áldoznak hagyományaik ápolására. A magánszemélyek adományai mellett a Nemzetiségi Önkormányzat, a Heimatverein, a Helytörténeti Alapítvány és a Ringler–Dauner Alapítvány segítségével kiadásra kerülhettek azok a könyvek, amik Solymár történetét, néprajzát, dalkincsét, ételeit dolgozták fel:

- 1993. Seres István: Solymár története és néprajza. Helytörténeti Alapítvány;
- 1995. Kelemen Istvánné: Egy magyarországi német falu, Solymár dalkincsei. Helytörténeti Alapítvány;
- 2000. Földesi János: Német nyelvű imakönyv. Magánkiadás;
- 2010. Zwickl Györgyné: Midi néni receptkönyve. Helytörténeti Alapítvány;
- 2011. Elisch Jánosné: Hazára találva. Helytörténeti Alapítvány;
- 2012. Milbich Tamás–Hegedűs András: Solymári Arcképcsarnok. Heimatverein.

Kapcsolat a kitelepítettekkel

Solymár és Wüstenroth, ez a kitelepítettjeink egy részét befogadó német falu, 1990 óta testvérvárosi kapcsolatban van. Minden évben polgármesteri szintű látogatás történik legalább az egyik irányban.

A kitelepítettek adományaikkal mind a mai napig támogatják a falut:

- 2004-ben elkészültek a Szél-hegyi golygota stációi;
- 2005-ben felújításra került a solymári katolikus kegytemplom, a plébánia épülete, és felújították a templom harangját;

- 2006-ban elkészült a sváb házaspár teljes alakos bronzszobra a kegytemplom bejáratánál;
- 2007-ben a kitelepítés 50. évfordulójának alkalmából a Templom nyugati oldalán kitelepítési emlékmű készült;
- 2010-ben a betelepülés 300. évfordulója alkalmából emlékkövet állítottak.

Esélyek, lehetőségek, új formák keresése

A Heimatverein – Falukör Egyesület – tagjai között felmérést készítettünk, hogy a sváb nyelv mint közösségmegtartó és -formáló erő, milyen szerepet játszik az életükben. A felmérésnek az volt a célja, hogy felszínre hozza a problémákat. Bízva a közösség mozgósító erejében, társadalmi felelősségvállalásában, biztosak voltunk abban, hogy gondjainkra megtaláljuk a megoldást.

A felmérés során a következő kérdéseket tettük fel:

1. Szükséged van-e a hétköznapi beszédben a sváb nyelvre?
2. Hol és kivel beszélsz svábul?
3. Van-e olyan kulturális terület, amit nem használunk a nyelv megtartása érdekében?
4. A kultúra mely területeit tudtuk eddig e cél szolgálatába állítani, és azt milyen sikerrel?
5. Melyek azok a hagyományok, amelyeket új tartalommal kell megtöltenünk?
6. Melyek azok az új formák, amelyeket céljaink szolgálatába tudnánk állítani?
7. Személy szerint mit tudnál tenni a nyelv megőrzéséért?

A svábság helyzetének meghatározásakor fontos tényező a nyelv és az oktatás.

A sváb nyelv a családban

Az első és második kérdésre adott válaszokból kiderült, hogy anyanyelvként már csak az idős emberek használják a svábot. A most ötvenes éveiket taposók jól értik, de ritkán beszélnek. A fiatalok közül csak azok értik, ahol több generáció él egy házban, és a nagyszülők az unokákkal ezen a nyelven beszélnek.

A sváb nyelv az óvodában és az iskolában

A Lustige Zwerge Nemzetiségi Óvodának célja a passzív szókinccs kialakítása, és olyan nyelvi alap előkészítése, amire a kéttannyelvű osztályok munkája épülhet. A gyermekek 3-4 évig járnak óvodába, vegyes csoportokba, a nemzetiségi származású óvónóktól német és sváb mondókákat, verseket, kiolvasókat, meséket és táncokat tanulnak.

A Hunyadi Mátyás Német Nemzetiségi Általános és Művészeti Alapiskolában ez a munka folytatódik. Mivel a lakosság 20 százaléka német nemzetiségű, így kiemelt feladatként jelentkezik a német nemzetiségi nyelv, a hagyományok, a kultúra ápolása.

A fenntartó önkormányzat a Német Kisebbségi Önkormányzattal együttműködve az alapellátás mellett biztosítja a német nemzetiségi kisebbséghez tartozó tanulók kéttan-nyelvű speciális oktatási-nevelési igényeinek kielégítését. A továbbtanuló diákok kitűnő német nyelvi alapokkal kezdhetik a középiskolai tanulmányaikat. A középiskolában sokan megszerzik a német nyelvvizsga fokozatait. Az oktatásban látható nyelvi nevelés ellenére nem mondható, hogy akár a svábot, akár a németet Solymáron hétköznapi nyelvként használnák. "Nyelvében él a nemzet"¹, ez szűkebb közösségünkre is vonatkozik. Látható, hogyha a nyelv elhalásának folyamatát nem sikerül lassítani vagy akár visszafordítani, akkor a nyelv, mint a közösség egyik tartópillére, lassanként elkopik, és ezt követni fogja a többi tartóoszlop is, és az asszimiláció végérvényessé válik. Ezért elhatároztuk, hogy a nemzetiségi kötődésű egyesületekben újra svábul vagy németül fogunk beszélni.

Cselekvési terv

A feltáruló feladatok alapján Egyesületünkben elkészítettünk egy cselekvési tervet.

Együttműködés a többi egyesülettel

Solymáron 1908 óta aktív egyesületi és alapítványi élet folyik, ezt az 1. és 2. számú melléklet táblázatai jól mutatják. A 2. táblázatban szereplő 104 bejegyzett egyesületből 12 szervezet célja között szerepel a nemzetiségi nyelv és hagyományok ápolása. A jövőben azon kell munkálkodni, hogy az egyesületek: a Dauner–Ringler Alapítvány, a hagyomány-ápolással foglalkozó Helytörténeti Alapítvány, a Pro Solymár Hagyományőrző és Kulturális Egyesület valamint a Golgota Alapítvány szorosabban együttműködjenek.

Új projektek szervezése

A kérdőíven a 4. 5. és 6. kérdésre érkező válaszok alapján új projektek szervezésébe kezdtünk. Elhatároztuk, hogy előadásokat szervezünk, kiállításokat rendezünk, disznót vágunk sváb módra, német nyelvű könyvtárat hozunk létre, színjátzókört szervezünk és sváb darabokat adunk elő, weboldalt készítünk, és bemutadjuk 3D változatban a solymári várat.

Előadások

Havonta egy alkalommal összeövetelt szervezünk a Heimatverein épületében, a Templom tér 8/B alatt. Minden alkalommal meghívunk egy előadót. Az eltelt időszakban Dr. Szabó Dezső történész, a Balassi Intézet vezetője a kitelepítésről beszélt, egy

másik előadó a betelepítésről írt szakdolgozatát ismertette. A hagyományőrzésről beszélt a Nemzetiségi Önkormányzat vezetője. „Hagyományőrzés modern eszközökkel” címmel egy fiatal grafikus tartott előadást. A sváb nyelv szerkezetéről, a nemzetiségi politikáról, az új nemzetiségi törvényről, a német nyelv oktatásáról hallhattunk további előadásokat.

Elmondhatjuk, hogy az előadások színvonala a nyilvánosság érdeklődését is felkeltette, egyre több ún. „betelepülő”, azaz Solymárra költözött, nem sváb származású lakos jön az előadásokra, érdeklődik a kultúránk iránt. Nagy előrelépésnek tartjuk, hogy egyre több fiatal tagja van az egyesületnek. Izgalmasak az előadások utáni kötetlen beszélgetések is.

Kiállítások

Évente két alkalommal kiállítást szervezünk a Helytörténeti Gyűjteményben. Az első kiállítás a sváb konyha bemutatása volt. A konyhai berendezés (tálalószekrény, vizespad, sparhert, sámlí) és a különféle tárgyak a padlásokról és a pincékből kerültek elő. Olyan kincsekre bukkantunk, mint az 1910-ből származó sparhert, korabeli lábosok, fazekak, rég eltűnt konyhai eszközök, mint a nudliroló, tálak, csészék. A kiállításon a falakat sváb feliratos falvédők díszítették. A hímezett intelmek a közösség vallásosságát, erkölcsi felfogását tükrözték, így pl. az édesanyám falvédőjének szövege

„In jeder Not, traue Gott!“   „Minden bajban bízz Istenben!”

A kiállítás megnyitóján a sváb konyha specialitásait kóstolhatták meg az érdeklődők. Zwickl Midi néni (elősütő asszony) sváb süteményes könyvét is ekkor mutatták be.

A következő kiállítás a bérnálási szobrok gyűjteménye volt. Tablókon mutattuk be a bérnálási szokásokat, összegyűjtöttük a régi bérnálási ruhákat és az ajándékba kapott szobrokat.

Ezt követte a régi hangszerek kiállítása. Solymáron az 1870-es években Hellebrandt Mihály alapította az első fúvószenekart. A békeidőkben a falunak öt fúvószenekara volt, és mind az ötnek egy-egy kocsmai törzshelye. Gyakoriak voltak a bálók és a zenés rendezvények. Sok család őrzi a dédapák, nagyapák hangszereit, kottáit, a mulatságokról készült fotókat. Ezekből rendeztük a kiállítást.

Disznóvágás

A hatvanas években még minden házban tartottak disznót, tyúkot, kacsát, libát. Tényleg csak elvétve volt már. A hideg téli hajnalok hangulatához nemcsak a rorátéra igyekvő, nagykendőkbe burkolódzó asszonyok látványa, hanem a disznók vonyítása is hozzátartozott. A malacot késsel szúrták le, és teknőben kopasztották meg (szemben magyar szomszédaikkal, akik perzselték az állatot). Az udvaron felállított üstökben főtt a hurkának, kolbásznak való hús. A disznóvágást követően tort ültek. Szokás volt a disznóvágás

napján a rokonoknak kóstolót küldeni. Ezt a gyerekek vitték házhoz: tejeskannában az üstben főtt hurka még meleg levét és egy-két becsomagolt hurkakarikát.

2012 februárjában újrászerveztünk disznóvágást sváb módra. A Heimatvereinben „látványkonyhát” rendeztünk be, ahova bárki beléphetett, és figyelhette a böllér és segédei munkáját. A disznótorosra meghívtuk a falut. Kóstolójegyekkel mindenki megízlelhette a zsemlével töltött sváb hurkát, a csípős kolbászt és a hajtogatott hájas süteményeket.

Német könyvtár létrehozása

Ehhez a projekthez szükségünk volt külső partnerek felkutatására és aktivizálására. Baráti, munkatársi kapcsolatok révén sikerült egy frankfurti iskola szülői és diákközösségét mozgósítani. A frankfurti iskolaújságban megjelentettünk egy cikket. Megírtuk, hogy egy sváb falunak gyűjtünk gyermek, ifjúsági és felnőtt irodalmat. Mivel az volt a gyűjtés célja, hogy egyre többen olvassanak németül, arra kértük az adakozókat, hogy minőségi irodalmat és jó állapotban levő könyveket adományozzanak. A felhívásra 800 kötet gyűlt össze, ezt egy Frankfurtban dolgozó barátunk több részletben szállította haza. A könyveket katalogizáltuk, több alapítvánnyal összefogva könyvespolcokat vettünk. A könyvtár nyitvatartási ideje alatt, hétfőnként 17-19 óráig pedagógusok várják az olvasókat. A Heimatverein összejövetelein ismertetünk egy-egy könyvet, ezzel is igyekszünk az olvasás iránti érdeklődést felkelteni. Egy év elteltével egyre több olvasója van a német könyvtárnak.

Színjátszókör-szervezés

A kérdőíven szereplő 3. kérdésre („Van-e olyan kulturális terület, amit nem használunk a nyelv megtartása érdekében?”) a válaszolók többsége megemlítette a színjátszókört. Az 1930-as években működött színjátszókör a faluban. Rendszeresen tartottak műkedvelő előadásokat. A színdarabok betanítását a tanítók, vagy néha a pap végezték. A legjelentősebb színelőadás az 1932-ben megrendezett passiójáték volt, ezt tizenegyszer adták elő, és a környező falvakból is érkezett közönség. Az előadások jelmezeinek elkészítésében az egész falu segített. Sokszor függönyöket, asztalterítőket, ágytakarókat is felhasználtak. Az előadásokat általában karácsonykor és húsvétkor szervezték.

Elhatároztuk, hogy 2011 karácsonyán, 60 év elteltével, újra eljátszunk a betlehemi történetet. Sajnos a korabeli szövegekönyv és daloskönyv elveszett, de ráakadtunk Karl Julius Schröer, bécsi nyelvész professzor 1862-ben Oberuferben (Szigetköz), ebben a sváb faluban gyűjtött zenés-szöveges anyagára. Az oberuferi tájszólás hasonló a solymári svábhoz. December 23-án a solymári templom aranybarokk kulisszája között eljátszottuk a karácsonyi történetet. Nagy öröm volt ez előadók és nézők számára egyaránt.

Ezen a sikeren felbuzdulva eldöntöttük, hogy nyáron vicces darabot, komédiát adunk elő. Nézegettük a bajor és bécsi népi írók darabjait, de egyik sem illett a solymári emberekhez. A faluban még szájról szájra járnak régi adomák, amikből kiválasztottunk egyet,

és abból öt képből álló színdarab kerekedett ki. Szeretnivaló, vicces karakterekkel, a Heimatverein Kompanei csapatával, a solymári Hagyományőrző Asszonykóruval, a Férfi Dalárdával, a Zwickl Sramlizenekarral és az Edelstein Tánccsoporttal június 24-én szabadtdéren előadtuk a "Der Kuku und die Kaas" (*Kuku és kecskéje*) című darabot.

Honlap és a munka további összefogása

A www.szepsolymar.hu honlapra Milbich Tamás grafikus irányításával gazdag képanyag és sok értékes írás került fel. Az oldal látogatottsága mutatja népszerűségét.

Az egyesületi munkát öttagú koordináló bizottság vezeti, akik heti gyakorisággal beszélik meg a feladatokat. Munkájuk nagyon fontos, nemcsak szervezik az egyesület munkáját, hanem mint mediátorok sikeresek a fel-felbukkanó emberi konfliktusok kezelésében is.

Irodalom

A solymári Hunyadi Mátyás Német Nemzetiségi Általános és Művészeti Alapiskola Egységes Pedagógiai Szakszolgálat Pedagógiai programja.

Harkai Nóra: *Közösség és közösségi munka*. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete, 2006.

Közösségfejlesztő leckék kezdőknek és haladóknak. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete, 2004. 15., 19., 25. old.

Milbich Tamás–Hegedűs András: *Solymári Arcképcsarnok 1266–2000*. Magánkiadás.

Rothman, Jack: *A közösségi intervenció megközelítései*. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete, 2002.

Seres István: *Solymár története és néprajza*. Solymár: Helytörténeti alapítvány, 1993. 87. old.

Mellékletek

Az 1908 és 1970 között Solymáron működött egyesületek listája

	Egyesület neve
1.	Solymári Keresztény Temetkezési Biztosító Egyesület
2.	Solymári Ifjúsági és Önművelődési Egyesület
3.	Polgári Kaszinó
4.	Solymári Katolikus Polgári Kör
5.	Első Solymár Magyar Társaskör
6.	Oltár Egylet (Ojtoa'ferájn)
7.	Mária Lányok
8.	„Kredóferájn” – Credo (Hitvallás) Egyesület
9.	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület Solymár
10.	Solymári Ifjúsági és Levente Egyesület
11.	Solymári Katolikus Legényegylet
12.	Solymári Polgári Lövész Egyesület
13.	Agglegények Clubja

	Egyesület neve
14.	A Solymári Iparosok és Kereskedők Olvasó és Dalköre
15.	Országos Frontharcos Szövetség Solymári Szervezete
16.	Légóltalmi Liga Solymári Szervezete
17.	Magyarországi Németek Szövetsége Solymári Volksbund
18.	Solymári Katolikus Napsugár Kalász Leánykör
19.	Országos Méhész Egyesület Solymári Csoportja
20.	Falu Magyar Gazda Földműves Szövetség Solymári Csoportja

1970–2010 között Solymáron bejegyzett egyesületek és alapítványok listája

	Egyesület neve
1.	Aki Magyar Velünk Tart Alapítvány
2.	Alapítvány a Tudomány Népszerűsítéséért
3.	Alapítvány Pesthidegkút–Máriaremete–Budaliget–Adyliget Közbiztonságáért
4.	Angyalmanacs Egyesület
5.	ARTITURA Kulturális Alapítvány
6.	Bartók Vonósnégyes Alapítvány
7.	Biodinamikus Mezőgazdálkodásért Alapítvány
8.	Cédrus Alapítvány
9.	Consensus Humanus Mediációs Központ Közhasznú Egyesület
10.	CORVINUS Alapítvány
11.	Csáth Géza Művelődési Társaság
12.	CSIPA Sport és Szabadidő Egyesület
13.	Csodatücsök Alapítvány
14.	Dance World Szabadidősport Kulturális és Szolgáltató Sportegyesület
15.	DAUNER–RINGLER Alapítvány
16.	DEPO Sport Egyesület
17.	DEPO Sport Egyesület
18.	Ebremény Kutyavédő Egyesület
19.	Egyenlő Esély a Munkához Alapítvány
20.	Élettér Alapítvány
21.	Eltűnőfélben Lévo Kultúrákért Egyesület
22.	Flamen Corazón Arte Táncszínházi Közhasznú Egyesület
23.	Fly Away Sport Egyesület
24.	Főnix Kárpát-medence Alapítvány
25.	Gyermeklánc Alapítvány
26.	HEIMATVEREIN-Solymár Egyesület
27.	Helytörténeti Alapítvány
28.	Híperaktív Alapítvány
29.	HÓRUSZ Ókori Csillagászat-történeti Alapítvány
30.	Hungaro Motor Sportegyesület
31.	Jakob Bleyer Alapítvány a Magyarországi Németységért
32.	KÁNÓ Természetgyógyászati Alapítvány
33.	Kárpát-Pannon Alapítvány

	Egyesület neve
34.	Kerekhegyi Természetvédelmi Egyesület
35.	Kitartás Alapítvány
36.	Kobold Úszó és Szabadidő Sportegyesület
37.	Közbenjáró és Szószóló Egyesület
38.	Közép-Európai Idegsebészeti Alapítvány
39.	KUD-A.R.C. Közhasznú Ifjúsági Egyesület
40.	Legszentebb Üdvözítő Nővérei
41.	Linum Természetbarát Egyesület
42.	Magyar Don Bosco Iskola Egyesület
43.	Magyar Kutyafajtákért Alapítvány Közhasznú Szervezet
44.	Magyar Waldorf-Óvodák Közösségének Egyesülete
45.	Magyar Waldorf-Óvodapedagógiai Egyesület
46.	Magyarországi Angol Nyelvű Diák Drámafesztiválért Alapítvány
47.	MO.ST...ért Mozgássérültek Sportjáért Alapítvány
48.	Móbiusz Humán Demokratikus Szakszervezet
49.	Mozgás Egészség Sport Együtt Alapítvány
50.	Mozgásgátoltak Delfin Sportegyesülete
51.	Nemzeti Kamara Színházért Alapítvány
52.	Olajfa Alapítvány
53.	ÓV-LAK Alapítvány
54.	Pannon Mentőkutyás Alapítvány Pest Megyei Kutató-Mentő Szolgálat
55.	Pannonvad Bérkilövő Vadásztársaság
56.	Para-Fitness Alapítvány a Mozgáskorlátozottak és Fogyatékosok Testedzéséért
57.	Parizán És Polgár Művészeti Alapítvány
58.	Patrona Solymaris Egyesület
59.	PAX 2000 Alapítvány
60.	Pemű Horgász Egyesület
61.	PEMŰ Műanyagipari Zrt. MRP Szervezete
62.	Pest Megyei Műanyagipari Vállalat Sportegyesületének Baráti Köre
63.	Pilisí Medence Önkormányzatainak Területfejlesztési Társulása
64.	Pilisí Sólymok Motoros Klub
65.	Pilisí Táj Jövőjéért Alapítvány
66.	Pitypang Alapítvány
67.	Pro Patria Összefogás a Kereszténydemokráciáért Egyesület
68.	Pro Solymár Hagyományörző és Kulturális Egyesület
69.	Proathlon Sportegyesület
70.	Prosperitas Sebészeti Alapítvány
71.	Rally Sport 2000 Sportegyesület
72.	Reguly Társaság
73.	Sanitas Sport Club
74.	Solymár Alkotóművészetéért Közalapítvány
75.	Solymár Egészségügyéért Alapítvány
76.	Solymár György-liget Egyesület
77.	Solymár Közbiztonságáért Alapítvány
78.	Solymárért Közalapítvány

	Egyesület neve
79.	Solymári CORVINUS Vegyes Kar Alapítvány
80.	Solymári Egyetértés Sportegyesület
81.	Solymári Fiatalokért Közhasznú Egyesület
82.	Solymári Golgota Alapítvány
83.	Solymári KaritásZ Közhasznú Alapítvány
84.	Solymári Kölcsey Ferenc Református Alapítvány
85.	Solymári Kolping Család Egyesület
86.	Solymári Környezetvédők Egyesülete
87.	Solymári Motoros Club
88.	Solymári Polgárórség és Tűzoltó Egyesület
89.	Solymári Református Alapítvány
90.	Solymári Sport Club
91.	Solymári Vállalkozók
92.	Sólyomszem Alapítvány
93.	Szabad Waldorf Nevelésért Alapítvány
94.	Szent Kilián Lovagrend Közhasznú Egyesület
95.	Szent Korona Országáért Alapítvány
96.	Szeretet-Közösség Teljes Evangéliumi Egyház
97.	Színház és Filmművész Képzésért Alapítvány
98.	Szívárvány Keresztény Óvodáért Alapítvány
99.	TEMPLOM-TÉR Alapítvány
100.	TOP 12 Nemzetközi Önszegélyező Egyesület
101.	Triatlon a Természetért Tereptriatlon Sportegyesület
102.	TÜV Rheinland Hungária Akadémia Közhasznú Alapítvány
103.	Vállalkozás-Kutatási Alapítvány

Két asztalnál üldögélnek a férfiak, a Dalárda tagjai, beszélgetnek, iszogatnak, énekelnek

Trink ma nur a Flaschl Wein

Trink ma¹ nur a Fla-schl Wein, ho-lo-de-ro!

Es muß ja ned² das letz-te sein, hol-lo-de-ro!

Und ist es goar³, gibt's ka Scha-nier⁴, hol-lo-de-ro!

So tan ma's⁵ noch-mal re-pe-tier'n⁶!

Noch-mal re-pe-tier'n, zum Wohl!
(hal-lo!)

A kocsmá előtt álldogáló férfiak énekelnek

Jetzt gem ma nimme haam

The image shows a musical score for the song 'Jetzt gem ma nimme haam'. It consists of five staves of music in G major (one sharp) and 4/4 time. The lyrics are written below the notes. The first two staves form the first line of the song, and the last three staves form the second line. The lyrics are: 'Jetzt gem ma nim - me haam, jetzt gem ma nim - me haam, bis daß der Kuk - kuck schreit! Schreid e in der ow - ri Gos - sn, gem ma in die unt - ri Gos - sn! Jetzt gem ma nim - me haam, jetzt gem ma nim - me haam, bis daß der Kuk - kuck schreit!'.

Jetzt gem ma nim - me haam, jetzt gem ma nim - me haam,
 bis daß der Kuk - kuck schreit!
 Schreid e in der ow - ri Gos - sn, gem ma in die unt - ri Gos - sn!
 Jetzt gem ma nim - me haam, jetzt gem ma nim - me haam,
 bis daß der Kuk - kuck schreit!

*Jetzt geh' n wir nicht mehr heim,
 jetzt geh' n wir nicht mehr heim,
 bis daß der Kuckuck schreit!
 Schreit er in der ob' ren Gasse,
 geh' n wir in die unt' re Gasse.
 Jetzt geh' n wir nicht mehr heim
 jetzt geh' n wir nicht mehr heim,
 bis daß der Kuckuck schreit!*

Fotó/Gönczö Viktor

Csikós Tímea—Tóth László

Közvetítés és partnerség – Civil szervezetekkel való együttműködés az alapvető jogok biztosának új típusú gyakorlatában

Az alapvető jogok biztosja régi-új intézmény a magyar alkotmányos kultúrában: bár az ombudsmani jogvédelem 1995 óta működik hazánkban, a struktúra jelentős átalakuláson ment át az eltelt csaknem két évtizedben. Az ombudsmannak 2012. január 1-jétől megújult, immáron egységes intézményi-szervezeti keretek között kell ellátnia jogvédő feladatát, az integráció pedig nem csupán a szervezeti formák egységesítését, hanem a korábban felhalmozott tudások integrálását is megköveteli. Az integráció a korábbi általános biztos és szakombudsmanok civil szervezetekkel kialakított kapcsolatrendszerének egységes kapcsolati hálóvá transzformálását is megköveteli, e szektor képviselői az egyik legjelentősebb inspirálói egyben kritikusai a „hivatalos” alapjogvédő tevékenységnek. Az ombudsmani alapjogvédő tevékenység jellegét tekintve határtevékenység: az alkotmányos jogvédelem és a civil jogvédelem határmezsgyéjén egyensúlyozva kell meghatározni az identitását, ennek az önmeghatározásnak pedig nélkülözhetetlen eleme a visszacsatolás, amely lehetővé teszi az egyensúly fenntartását. Az állami, közigazgatási szervek működését vizsgáló és az alapjogok érvényesítését zászlajára tűző tevékenysége során az ombudsman partneri és egyben konkuráló szerepet tölt be a hivatalos-hivatali struktúra működési betegségeitől nem hátráltatott, mondanivalójukat lényegesen szabadabban, radikálisabban közvetíteni képes civil jogvédő szervezetek mellett. Jelen tanulmány célja az elméleti háttér és a magyar ombudsmani jogvédelem szemléletformálódásának alakulását nyomon követve, majd a szervezeti átalakulást követő időszaktól rendelkezésre álló tapasztalatokat értékelve megvizsgálni, hogy milyen jogszabályi, intézményi keretek állnak rendelkezésre a civil jogvédelem eredményeinek az ombudsmani tevékenység keretében való megjelenítésére, illetve, hogy milyen közvetítő szerepet láthat el a magyarországi alapjogvédelem rendszerén belül a megújult ombudsmani intézmény a civil társadalom és a bürokratikus hatalom rétegei között.

Kulcsszavak: alapjogvédelem, civil társadalom, ombudsman, partnerség

Dr. Csikós Tímea 2010-ben diplomázott jogászként a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán, azóta az Alapvető Jogok Biztosja (illetve jogelődje az Állampolgári Jogok Országgyűlési Biztosja) Hivatalának munkatársa 2012 szeptembere óta az intézmény civil kapcsolati koordinátora is egyben. Jogi diplomája és a 2012-ben az itteni Bölcsészettudományi Karon megkezdett politológiaszakos másoddiplomája mellett civil kapcsolatai révén is Pécshez kötődik. Tevékenységének irányvonalai a szociális és egészségügyi ellátórendszer (szakosított szociális intézmények és hajléktalanellátás), illetve a fogyatékossgal élők jogérvényesítése, esélyegyenlőség kérdésköre.

E-mail: csikos.timea@ajbh.hu

Dr. Tóth László 2001-ben diplomázott jogászként a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi karán, majd 2004-ben ugyanott európai jogi szakjogász végzettséget szerzett. 2012-től az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Politikatudományi Doktori Iskolájának doktorandusza, kutatási területe a globalizációkritikus mozgalmak, politikai tiltakozás és a társadalmi igazságosság

kapcsolódási pontjainak vizsgálata politikafilozófiai perspektívából. 2008 óta az Alapvető Jogok Biztosa (illetve jogelődje az Állampolgári Jogok Országgyűlési Biztosa) Hivatalának munkatársa.
E-mail: toth.laszlo@ajbh.hu

Tímea Csikós—László Tóth

Mediation and Partnership – Cooperation with Civil Society Organizations in the New Type of Practice of the Commissioner for Fundamental Rights

The Commissioner for Fundamental Rights is an old-new institution in the Hungarian constitutional culture; although the ombudsman's system of legal protection has functioned since 1995 in Hungary, the structure has gone through significant changes in the last two decades. From the 1th of January 2012 the ombudsman has to fulfill its duty of legal protection in a uniform institutional-organizational framework, this integration requires not only the uniformization of the organizational forms but the integration of previously accumulated knowledge as well. The integration of the interrelation of the previous general commissioner and the special ombudsmen with civil society organizations into a uniform contact network is of special significance from this perspective since the representatives of this sector are among the most significant inspirers-cum-critics of the "official" activity for fundamental rights protection. The ombudsman's activity of legal protection of fundamental rights is a borderline activity by its nature: its identity has to be determined balancing on the borderline of constitutional and civil legal protection. An indispensable element of this self-determination is feedback, enabling the maintenance of balance. In the course of his activities inquiring into the operation of the state and administrative organs and promoting the enforcement of fundamental rights, the ombudsman acts both as a partner and a competitor vis-à-vis civil society's organizations for legal protection, unconstrained by the operational anomalies of the official-institutional structure and able to transmit their message essentially more freely and radically. The aim of this study is to examine, by following the theoretical background and the constantly changing focus of the Hungarian ombudsman's work on fundamental rights protection, also by evaluating the available experiences collected after the period organizational transformation, what legal and institutional frameworks are available for the incorporation of the results of the civilian human rights movement to the Ombudsman's activity. It is also important to see how can the new ombudsman institution fulfill its mediating role in the Hungarian system of protection of fundamental rights, between the layers of the civil society and the bureaucratic officials.
Keywords: protection of fundamental rights, civil society, ombudsman, partnership

Dr. Tímea Csikós received her law degree at the University of Pécs, Faculty of Law in 2010 and got a job already in that year in the Office of the Parliamentary Commissioner for Civil Rights. From September of 2012 she started her second-degree studies at the University of Pécs, in Political Sciences. She kept close contact with the civil sphere already in her university years, she is

active on this fields also now. In the Office of the Commissioner of Fundamental Rights she deals primarily with the undermentioned case types: scope of problems about homelessness, the rights of people with disabilities, the right-assertion opportunities of the most exposed people, operation/working of residential social institutions. From September of 2012 she coordinates all the contacts, all the interfaces between the ombudsman and the Civil Organizations.

E-mail address: csikos.timea@ajbh.hu

Dr. László Tóth received his law degree in 2001, later he graduated as a European Law expert in 2004 at the Faculty of Law and Political Sciences of the Pázmány Péter Catholic University. Since 2012 he has been a Ph.D. student of the School of Political Science at the Eötvös Loránd Science University. He's research area is the interfaces of globalization-critical movements, political protests and the theory of social justice from the perspective of political philosophy. Since 2008 he has been a legal advisor for the office of the Commissioner for Fundamental Rights.

E-mail address: toth.laszlo@ajbh.hu

Száraz Krisztina

A civil szervezetek és az emberkereskedelem

Az emberkereskedelem az emberi jogok egyik legsúlyosabb megsértése, az alapvető jogok és a szabadság korlátozása. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet legutóbbi, 2012. júniusi becslései szerint a kényszermunka áldozatainak száma – ideértve a kényszeren alapuló szexuális kizsákmányolást is – világszinten 20,9 millió, míg a gyermekkereskedelem áldozatainak száma a becslések szerint 5,5 millió. Nem elhanyagolható a bűncselekményből származó haszon sem, ami az ILO becslései szerint eléri az évi 32 milliárd dollárt. Tehát olyan hatalmas haszonnal járó „üzletről” beszélünk, amelynek évente emberek milliói esnek áldozatul. Ahogyan nem oldhatja meg az emberkereskedelem problémáját önállóan egy ország sem, így nem elég az sem, ha az adott országon belül csak a kormányzat tesz lépéseket. A cikk rámutat arra, hogy milyen területeken és milyen módon, formában vállalnak (vállalhatnak) szerepet a civil szervezetek az emberkereskedelem elleni harcban. Így például a közvetlen segítségnyújtás, mint a menedékhelyek működtetése, de akár lobbitevékenység, amin keresztül a döntéshozókat igyekeznek meggyőzni arról, hol lehetne hatékonyabban fellépni az elkövetők ellen és védeni az áldozatokat. Mivel ők rendelkeznek a legtöbb gyakorlati tudással a bűncselekményről, ezért a törvényhozókat pozitívan befolyásolhatják a jogalkotás során. Ezenkívül hatni tudnak a közvéleményre is. A tanulmány végén két, az emberkereskedelem elleni harcban élen járó civil szervezet munkásságát mutatja be a szerző.

Kulcsszavak: emberkereskedelem, civil szervezetek, áldozat, támogatás

Száraz Krisztina a Budapesti Corvinus Egyetemen szerzett PhD fokozatot 2013-ban. Fő kutatási területe az emberkereskedelem elleni harc. Disszertációs munkájának témája: az Európai Unió szerepe az emberkereskedelem elleni globális harcban. 2004-től az Európai Parlamentben dolgozik akkreditált parlamenti asszisztensként. Közvetlenül részt vett Az emberkereskedelem megelőzésé-

ról, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló 2011/36/EU uniós irányelv előkészületeiben.

E-mail: krisztina.szaraz@europarl.europa.eu

Krisztina Száraz

NGOs and Trafficking

Trafficking in human beings is one of the worst forms of violation of human rights, fundamental rights and freedoms. According to the latest estimates of the ILO in 2012, the number of victims of forced labour, including forced sexual exploitation reaches 20.9 million worldwide, while the number of child victims is estimated at 5.5 million. Astonishing is also the profit made of this clandestine crime. According to the ILO, the profit of traffickers of human beings exceeds 32 billion USD. So it is a low risk and high profit business to which millions of victims are falling prey each year. None of the countries can solve the issue of human trafficking on its own, so is inefficient if only the government solely is addressing the issue of this crime. The aim of the article is to point out in which areas and in which way can the non-governmental organisations play their role. We can mention the direct assistance, such as running shelters for the victims, or lobbying by the decision-makers in order to make the legislation and the fight against trafficking more effective. It is the non-governmental organisations, who have the practical knowledge and experience in the fight against human trafficking, so they can have a positive impact on the legislators. On the other hand they can also influence the public opinion. At the end of this study, I am presenting in more details the work of two NGOs who have a leading role in the current fight against trafficking in human beings.

Keywords: trafficking in human beings, non-governmental organisation, victim, assistance

Krisztina Száraz has got the PhD degree in 2013 at the Corvinus University, Budapest. Her main field of expertise is the trafficking in human beings. Her Ph.D. thesis is on "The role of the European Union in the global fight against trafficking in human beings". As from 2004 she works at the European Parliament as an accredited parliamentary assistant. She has directly and actively participated at the preparation of the EU 2011/36/EU directive on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA.

E-mail address: krisztina.szaraz@europarl.europa.eu

Dr. Reisinger Adrienn—Hajós Barbara

Európai uniós pályázati források a nyugat-dunántúli és a győri nonprofit szervezetek körében

A tanulmányban a szerzők arra keresik a választ, hogy a nyugat-dunántúli és a győri nonprofit szervezetek milyen eredményeket értek el az EU-s pályázatokon (az adatokat

viszonyítják az országos értékekhez a mélyebb következtetések levonása érdekében). Bemutatják, hogy az NFT és az ÚMFT keretében hány pályázat érkezett be, mekkora összeget igényeltek a szervezetek és ezek közül mennyi volt a sikeres pályázat és ez mekkora támogatási összeget jelentett a szervezetek számára. Kitérnek arra, hogy a beadott és a támogatást nyert pályázatok mely Operatív Programok keretében voltak jellemzők. Kiemelten mutatják be a pályázati támogatást nyert győri szervezetek jellemzőit.

A tanulmány célja: bemutatni, hogy a Nyugat-dunántúli régió és ezen belül Győr városa mennyire volt sikeres az EU-s pályázatok tekintetében és milyen társadalmi, gazdasági folyamatok jobbra tételére tudták felhasználni a forrásokat.

Kulcsszavak: civil/nonprofit szervezetek, EU-s pályázatok, támogatási összeg, Nyugat-Dunántúl, Győr

Dr. Reisinger Adrienn közgazdászként végzett 2005-ben a Széchenyi István Egyetemen, PhD fokozatot az Egyetem Regionális és Gazdaságtudományi Doktori Iskolájában szerzett 2010-ben. Jelenleg a Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Karának egyetemi adjunktusa, ahol részt vesz a Statisztika, a Vállalati pénzügyek, Közösségi tervezés és technikái, a Nonprofit gazdaságtan és a Kisvállalkozások és nonprofit szervezetek oktatásában. A szerző kutatási területei a civil/nonprofit szervezetek helyi fejlesztésben betöltött szerepének vizsgálata, a társadalmi felelősségvállalás és részvétel elméleti és gyakorlati vonatkozásainak elemzése.

E-mail: radienn@sze.hu

Hajós Barbara 2007-ben érettségizett Győrben, a Deák Ferenc Közgazdasági és Informatikai Szakközépiskolában, majd 2009-ben Pénzügyi szakügyintéző OKJ vizsgát tett. Jelenleg a Széchenyi István Egyetem végzős hallgatója Gazdálkodási és menedzsment alapszakon. Szakdolgozatában az európai uniós pályázati források jelentőségét vizsgálta a győri nonprofit szervezetek működésében. Szakmai gyakorlatát a KSH Győri Igazgatóságának Tájékoztatói Osztályán töltötte, ahol részt vett a nonprofit szervezetek működésével kapcsolatos adatrögzítés folyamatában.

E-mail: hajosbarbi@gmail.com

Dr. Adrienn Reisinger—Barbara Hajós

European funds in the nonprofit sector of West-Transdanubia and Győr

The paper seeks answers to the question: how successful were the nonprofit organisations in the West-Transdanubian region and in Győr receiving EU funds between 2004 and October 2012 (the authors also show the national data to make better analysis). The study shows how many applications were successful and how many supports required and got the organisations during the first (2004–2006) and second (2007–2013) planning periods. The paper also presents the most popular Operational Programs regarding the number of the projects and the amount of the EU support. The authors introduce detailed the successful organisations in Győr. The aim of the study is to show how were the nonprofit organisations successful getting EU funds in West-Transdanubia and in Győr, and what types of projects were supported in these areas.

Keywords: nonprofit organisations, EU funds, money support, West-Transdanubia, Győr

Dr. Adrienn Reisinger graduated as an economist at the Széchenyi István University in Győr in 2005, she got the PhD degree in 2010 at the University Doctoral School of Regional and Economic Sciences. Now she is working at the University at the Kautz Gyula Faculty of Economics as an university assistant professor. She teaches Statistics, Corporate Finance, Social planning and its methods, Nonprofit Economics and Small enterprises and nonprofit organisations. Her research areas are the followings: the role of the civil/nonprofit organisations in the local development processes; the theoretical and practical background of the citizen/social participation and the personal and social responsibility.

E-mail address: radrienn@sze.hu

Barbara Hajós graduated at the Deák Ferenc Secondary School on Economics and Informatics in 2007, after it she got an "OKJ" degree on Financial Administrator. Now she is studying at the Széchenyi István University specialising on Economics and Management. She graduates in 2013. She wrote her final thesis on the practice of nonprofit organisations in the EU funds between 2004 and 2012. She spent her traineeship at the Central Statistical Office in Győr, where she took part in analysing nonprofit organizations.

E-mail address: hajosbarbi@gmail.com

Dr. Paola Grenier

*„A társadalmi vállalkozóké a jövő”: társadalmi vállalkozás
a brit nonprofit szakpolitikában, 1997–2008*

A társadalmi vállalkozás ügye 1997 után, az Új Munkáspárt választási győzelme nyomán alakult kormány regnálásának ideje alatt vált politikai prioritássá az Egyesült Királyságban. A kurzus azoknak az egyéni társadalmi vállalkozóknak a szerepét hangsúlyozta, akikről elmondható volt, hogy vállalkozóbb szellemű és tevékenységű civil szervezeteket hoznak létre és vezetnek, valamint a szektorban előreviszik az innováció, a professzionalizmus, a függetlenség és a fenntarthatóság ügyét. A társadalmi vállalkozók újfajta modern, jövőbe látó hősökként jelentek meg, olyan motivációkkal, elköteleződéssel és képességekkel, amelyek általában inkább a magánszektor szereplőire jellemzőek. Ez az írás azt vizsgálja, hogy a társadalmi vállalkozás versengő koncepciói miként alakultak ki, formálódtak és hasznosultak az angol nonprofit szektorban. Áttekintjük azt a folyamatot, hogy a társadalmi vállalkozó, mint jövőbe mutató, a régijt eltörlő és a társadalmat személyiségének pusztá erejével alakító hős eredeti képe miként adott utat egy hétköznapiabb, ám nagyobb kihívást jelentő figurának, aki a közösségfejlesztés és szervezeti menedzsment komplex folyamatain „küzd” magát keresztül. A kutatás feltárta, hogy a társadalmi vállalkozás elmélete miként alakított ki egy kellemesnek mondható diskurzust, amelynek keretében, a politikai prioritások felerősítése érdekében, a piaci orientációnak a társadalmi szükségletek kielégítésében történő erőteljesebb alkalmazását szorgalmazta, és ezáltal a „vállalkozói kultúrát” kiterjesztette a nonprofit és közösségi szektorra is. Ezzel ellentétben a társadalmi vállalkozás gyakorlata elsősorban közösségi szinten valósult meg, értve ezen több ezer, kisléptékű társadalmi kezdeményezéseket megvalósító „társadalmi vállalkozó” illetén való elnevezését és támogatását.

Paola Grenier a London School of Economics and Political Science egyetemen szerezte doktori fokozatát, ahol a társadalmi vállalkozások közpolitikában betöltött szerepéről tanult. Számos publikációja jelent meg a társadalmi vállalkozásokról és olyan kapcsolódó témákról mint társadalmi tőke, kockázati jótékonyág, és új társadalmi mozgalmak. Tudományos munkája előtt tíz évig dolgozott Nagy Britanniában az önkéntes szektorban. Jelenleg koznzultásként dolgozik Magyarországon, ahol családjával él.

E-mail: p.m.grainer@gmail.com

Dr. Paola Grenier

“Step forth the social entrepreneurs”: social entrepreneurship in UK voluntary sector policy, 1997–2008

Social entrepreneurship came to policy prominence in the UK during 1997, following the election of the New Labour government. It promoted the role of individual social entrepreneurs as creating and leading more entrepreneurial and enterprising voluntary sector organisations, evoking innovation, professionalism, independence and sustainability as defining features. Social entrepreneurs were presented as a new kind of modern hero, visionary individuals with the drive, passion and skills that are more often said to be found in the private sector. This paper traces how competing concepts of social entrepreneurship were shaped, accommodated and adapted within voluntary sector policy in the UK. It reviews how the original image of the social entrepreneur as visionary hero, sweeping away the old and transforming society through the sheer force of personality, gave way to the more mundane, but more challenging, figure who negotiated their way through complex processes of community development and organisational management. The research shows that the idea of social entrepreneurship framed a convenient discourse within which to emphasise policy priorities centred on further incorporating a market orientation to addressing social needs, thereby extending the “enterprise culture” into the voluntary and community sector. In contrast, the practice of social entrepreneurship took place primarily at the community level, involving the labelling and support of several thousand “social entrepreneurs” who carried out small-scale social initiatives.

Paola Grenier gained her doctorate from the London School of Economics and Political Science, where she studied the role of social entrepreneurship in public policy. She has written widely on social entrepreneurship and related topics, including social capital, venture philanthropy, and new social movements, both in the UK and internationally. Before her academic studies she worked for ten years in the voluntary sector in the UK. Currently she is working as a policy consultant in Hungary, where she lives with her family.

E-mail address: p.m.grainer@gmail.com

Dr. Sivák József

Egy európai összefogás keretében kidolgozott képzési program tapasztalatai

A cikk az EU Leonardo da Vinci Transfer of Innovation programja keretében kialakított képzési program (ARIADNE, Managerial Guidance in Social Economy) magyarországi próbaképzésének tapasztalatait értékeli. A program 2010-ben indult, amikor a francia ESCEM (Ecole Supérieure de Commerce et de Management) sikeresen pályázott az EU-program keretében kidolgozandó és a szociális gazdaságra alkalmazható képzési programra. A kutatásban a francia fél vezetésével angol, olasz, belga, svájci egyetemi, illetve kutatóintézeti partnerek vesznek részt, magyar részről a Budapesti Gazdasági Főiskola. A program végrehajtása keretében 2012 márciusára kialakult az a képzési anyag, amely tartalmát tekintve hasznosítja a legjobb európai tapasztalatokat, módszertanában épít a nemzetközi képzési tapasztalatokra és figyelemmel van a hazai sajátosságokra. Az oktatási anyag „tesztelése” egy 2012 májusában tartott próbaképzésen történt. A cikk bemutatja a képzési anyag moduláris szerkezetét, a szociális gazdaságban dolgozó menedzserek képzésében oktatni szükséges kompetenciákat, a szociális gazdaság jövőbeni szerepét, az EU ezzel kapcsolatos politikájának fő vonásait. A próbaképzés résztvevőinek kérdőívés kikérdezése hasznos információkat szolgáltatott a képzési anyag tartalmi és módszertani minőségéről. A cikk végül azt tárgyalja, hogy a programban részt vevő országok hogyan hasznosítják a magyar tapasztalatokat, illetve milyen lehetőségek vannak a konzorciumi munkában kialakított képzési anyag transzferálására kelet-közép-európai további országok számára, illetve a tapasztalatok beépítésére a hazai felsőfokú szakképzésbe. **Kulcsszavak:** szociális gazdaság, tudástranzfer, menedzszerképzés, menedzszeri kompetenciák, moduláris képzési szerkezet

Dr. Sivák József (69) közgazdász, a közgazdaságtudomány kandidátusa (1980). Diplomáját a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen szerezte (1966), ahol megvédte egyetemi doktori disszertációját (1970) és később megkapta a címzetes egyetemi docens címet is. Több mint negyven évig dolgozott az államigazgatásban különböző vezető beosztásokban. 2006-ban a Miniszterelnöki Hivatal helyettes államtitkáráként ment nyugdíjba. Jelenleg a Budapesti Gazdasági Főiskola tudományos főmunkatársa a Pénzügyi és Számviteli Kar Pénzügyi Tanszékén. Kutatási és oktatási területe: közpénzügyek, önkormányzati pénzügyek, közigazgatás.

E-mail: sivakj1@t-online.hu

Dr. József Sivák

The experiences of a training program elaborated in European cooperation

This article evaluates the experiences of the Hungarian pilot training of the teaching program elaborated within the frameworks of the EU-supported Leonardo da Vinci Transfer of Innovation program (ARIADNE, Managerial Guidance in Social Economy). The project started in 2010 when the French ESCEM (Ecole Supérieure de Commerce et de Management) was awarded a grant in this European program in order to elaborate a

training program to be applied in the social economy. Under the leadership of the French party the research involved British, Italian, Belgian and Swiss universities and research institutions, and the Hungarian partner was Budapest Business School. By March, 2012 the partners have developed the teaching material the content of which utilizes the best European practices, and in its methodology relies on the international experiences in training, and takes the domestic peculiarities into account, as well. The training material was “tested” during a pilot training held in May, 2012. This article presents the modular structure of the teaching material, the competencies that should be taught to the managers working in the social economy, the future role of social economy, and the main features of the relating EU policies. The questionnaire filled in by the participants of the pilot training provided useful information on the content and methodological quality of the training material. Finally, the article presents how the participating countries utilize the Hungarian experiences, and what opportunities there are of transferring the training material developed within the consortial work to other CEE countries, and to integrate the experiences into domestic higher level professional training.

Keywords: social economy, knowledge transfer, education of managers, managerial competencies, modular training structure

Dr. József Sivák (69) economist, Csc. in Economics (1980). He graduated from Marx Károly University of Economics (1966) where he defended his master dissertation (1970) and was later nominated honorary university professor. He worked in the state administration for more than forty years in several managerial positions. In 2006 he retired as the deputy under-secretary of state of the Prime Minister’s Office. Currently he is a senior professor at the Institute of Finances of the Department for Finances and Accountancy of the Budapest Business School. His field of research and education: public finances, municipality finances and public administration.

E-mail address: sivakj1@t-online.hu

Hartmann Hilda

Hagyományok felelevenítése Solymáron. Közösségépítés nemzetiségi hagyományok alapján

A tanulmány áttekinti a magyarországi svábok betelepülésének, majd az innen való ki-/visszatelepítésük történetét. Elemzi eredeti szokásaikat, majd a svábság helyzetét, a közösségrombolást a kitelepítést követően. Bemutatja a solymári svábok mai helyzetét és a közösség szervezetségét. Kitér a hagyományok mai jelenlétére és keresi, hogyan áll lábra egy megnyomorított közösség. Esélyek, lehetőségek, új formák keresésével, egy eltervezett közösségi folyamat bemutatásával zárja tanulmányát.

Kulcsszavak: svábság, kisebbség, be- és kitelepítés, hagyományok, közösségépítés.

Hartmann Hilda, Waldorf-pedagógus, 15 éven át a frankfurti Waldorf Iskola tanára. Solymári születése révén, szívén viseli a sváb kultúra és nyelv magyarországi ápolását. Kulturális menedzserként diplomamunkája témájaként egykori és mai sváb hagyományok összehasonlítását választotta.

A tanulmány eredetisége és néprajzi érdekessége révén szélesebb olvasóközönség számára ajánlható.

E-mail: hhartman@enternet.hu

Hilda Hartmann

Recalling traditions in Solymár. Community building based on ethnic traditions

The study overviews the history of Swabish minority in Hungary. It analyses the settling and relocation of Swabish as well as their original tradition and the changes after demolishing its traditional communities. The study introduces the current status and situation of Swabish community and examines how a riddened community can stand up again. It lists chances, new forms of activities and introduces a potential community building process.

Keywords: Swabish community, minorities, settling, relocation, traditions, community building

Hilda Hartmann, Waldorf teacher, has spent 15 years in the Frankfurt Waldorf School. She was born in Solymár, a Swabian village in Hungary, predestined her to care for the swabian culture and tradition in Hungary. In preparing her dissertation as Cultural Manager, she chose the subject of comparing former and present Swabian traditions. Due to the originality and folkloristic value of the dissertation, a broader audience may be interested in reading it.

E-mail: hhartman@enternet.hu

Fotó/Gönczö Viktor

CIVIL SZEMLE

LEGYEN 2013-BAN ELŐFIZETŐJE
a negyedévente megjelenő
Civil Szemlének!

RENDELJE MEG A CIVIL SZEMLÉT,
melynek előfizetési díja egy évre
3600 Ft

Előfizetés
Civil Szemle,
Erste Bank: 11600006-00000000-23902934

CIVIL SZEMLE
szerkesztősége

www.civilszemle.hu
Levelezési cím
1137 Budapest, Pozsonyi út 14. II/9.

Kérjük, megrendelését (amely tartalmazza a nevet, postázási címet
és a befizetés igazolását) – a gyorsabb ügyintézés érdekében – küldje be a

civilszemle@gmail.com
e-mail címre

■ Az ombudsmani alapjogvédő tevékenység jellegét tekintve határtevékenység: az alkotmányos jogvédelem és a civil jogvédelem határmezsgyéjén egyensúlyozva kell meghatározni az identitását, ennek az önmeghatározásnak pedig nélkülözhetetlen eleme a visszacsatolás, amely lehetővé teszi az egyensúly fenntartását. Az állami, közigazgatási szervek működését vizsgáló és az alapjogok érvényesítését zászlajára tűző tevékenysége során az ombudsman partneri és egyben konkuráló szerepet tölt be a hivatalos-hivatali struktúra működési betegségeitől nem hátráltatott, mondanivalójukat lényegesen szabadabban, radikálisabban közvetíteni képes civil jogvédő szervezetek mellett.

*(Csikós Tímea–Tóth László: Közvetítés és partnerség
– Civil szervezetekkel való együttműködés az alapvető jogok
biztosának új típusú gyakorlatában)*

■ 1997 és 2008 között Angliában a „társadalmi vállalkozás” alapvető fontosságú területté vált, és két formában jelent meg. Egyrészt azt a több ezer embert jelentette, akiket a társadalmi vállalkozó címkével láttak el és ekként támogattak, és akik viszonylag kis léptékű helyi társadalmi tevékenységeket végeztek. A „társadalmi vállalkozás” ebben a formában a közösségről és közösségfejlesztésről szólt, az egyének megszólításának, ugyanakkor a „közösségi cselekvéshez” való elköteleződés megőrzésének módszere volt. A társadalmi vállalkozás eme formája nem befolyásolta érdemben a nonprofit szektort vagy szakpolitikát, inkább a közösségfejlesztés egy speciális megközelítése volt, amelyet mindössze néhány szervezet alkalmazott.

*(Dr. Paola Grenier: „A társadalmi vállalkozóké a jövő”:
társadalmi vállalkozás a brit nonprofit szakpolitikában, 1997–2008)*

■ Minden egészséges társadalomnak szüksége van arra, hogy közösségek széles hálózata jöjjön létre. A magyarországi németiség mindig is élt ezzel a lehetőséggel. Régi sváb szólásmondás szerint „ha három német összedugja a fejét, akkor egyesületet alapítanak”.

*(Hartmann Hilda: Hagyományok felelevenítése Solymáron
– Közösségépítés nemzetiségi hagyományok alapján)*

Ára 900 Ft

ISSN 1786334-1

9 771786 334009